

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

Dětský domov a jeho úloha při řešení sociální situace dítěte

Diplomová práce

PaedDr. Zdeněk Slomek
vedoucí práce

Jana Janečková
autorka

srpen 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci na téma Dětský domov a jeho úloha při řešení sociální situace dítěte vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích .....

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat za vstřícné a odborné vedení diplomové práce vedoucímu práce, kterým byl PaedDr. Zdeňk Slomek. Zároveň bych chtěla poděkovat všem dětským domovům, které přispěly k vytvoření této práce.

ABSTRAKT – Dětský domov a jeho úloha při řešení sociální situace dítěte

Dětský domov je zařízení, kde jsou děti, jejichž rodiče se o ně nemůžou, neumějí či nechtějí postarat. Poskytuje péči jejímž cílem je zabezpečit dítěti vše potřebné pro jeho dobrý vývoj, a to v prostředí, které se snaží, co nejvíce přiblížit rodinnému. Děti jsou do dětského domova umisťovány hlavně na základě rozhodnutí soudu. Sociální situace dítěte je v kontextu práce chápána jako situace a okolnosti, kdy je nutné poskytnout dítěti ochranu nebo pomoc na základě zákona o sociálně-právní ochraně dětí, zejména taková situace, která vede k nařízení ústavní výchovy. Cílem práce bylo blíže zmapovat jakou úlohu hraje dětský domov při řešení sociální situace dítěte. Data byla získána v rámci kvantitativního výzkumu, jehož cílem je ověření či vyvrácení stanovených hypotéz. Pro sběr dat byla zvolena metoda dotazování, technika rozhovoru. V rámci výzkumné části byly stanoveny 3 hypotézy. Hypotéza 1, to, zda děti vnímají svojí rodinnou skupinu jako náhradní rodinu se odvíjí od toho, nakolik a jak se podílí na spoluorganizování společných činností, byla potvrzena. Děti, které mají možnost se aktivně podílet na rozdělování domácích činností, a které navrhují společné aktivity vnímají častěji rodinnou skupinu jako náhradní rodinu. Hypotéza 2, tři čtvrtiny jedinců jsou, při odchodu z dětského domova, po dosažení zletilosti a ukončení přípravy na budoucí povolání, alespoň vyučeni, byla potvrzena. V rámci výzkumu jsou tři čtvrtiny považovány za většinu. Všichni dotázaní sociální a pedagogičtí pracovníci uvedli, že většina dětí, které opouští dětský domov je vyučena. Hypotéza 3, dětské domovy pomáhají odcházejícím jedincům se zajištěním bydlení a zaměstnání, byla potvrzena. Všichni sociální a pedagogičtí pracovníci uvedli, že se snaží dětem při odchodu z dětského domova pomáhat se zajištěním bydlení a zaměstnání. Z výsledků výzkumu vyplývá, že dětské domovy podporují děti v zájmových aktivitách, pomáhají jim s volbou povolání a usilují o to, aby dokončily přípravu na povolání, snaží se děti naučit činnosti spojené s chodem domácnosti. Pozitivně lze hodnotit, že dětské domovy nebrání dětem v kontaktu s rodinou. Více jak polovina dětí má kontakt s někým z rodiny alespoň jednou týdně. Negativním zjištěním bylo, že pokud se dítě dostane do dětského domova, zůstane zde s velkou pravděpodobností až do zletilosti.

ABSTRACT – The Children’s Home and Its Task When Dealing with a Child’s Social Situation

Children’s home is a facility where children whose parents cannot or will not care for them are placed. It provides care whose purpose is to ensure everything a child needs for good development in an environment that tries to be as close as possible to a family. Children are placed in a children’s home mostly on the basis on a court ruling. A child’s social situation is, in the context of the work, understood as a situation and circumstances when it is necessary to provide a child with protection or help based on the act on social and legal protection of children, in particular situations that lead to the ordering of institutional care. The aim of this work is to map in more detail what role a children’s home plays when dealing with a child’s social situation. The data were obtained as a part of quantitative research whose aim was to verify or refute the set hypotheses. The method of asking questions, interview technique, was chosen for data gathering. Three hypotheses were set as a part of the research part. Hypothesis 1, whether children perceive their family group as a substitute family is derived from the extent and way they contribute to the co-organising of joint activities, was confirmed. Children that have the chance to actively contribute to the division of domestic activities and that propose joint activities more frequently perceive the substitute family as a family group. Hypothesis 2, that three quarters of individuals are, when they leave children’s home after reaching adulthood and ending preparation for their future employment, at least technically educated, was confirmed. Three quarters is regarded as a majority within the framework of the research. All social and teaching workers asked stated that most children that leave children’s home are technically educated. Hypothesis 3, that children’s homes help individuals who are leaving arrange housing and employment, was confirmed. All social and teaching workers stated that they try to help children leaving children’s homes to arrange housing and employment. The results of the research indicate that children’s homes support children in their special-interest activities, help them choose an occupation, try to get them to finish their preparation for an occupation and try to teach children activities linked to the running of a household. It is positive that children's homes do not prevent children from having contact with their family. More than half children have contact with someone from their family at least once a week. A negative finding was that, if a child gets into a children’s home, he/she very probably remains there until adulthood.

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 SOUČASNÝ STAV.....	10
1.1 Základní pojmy.....	10
1.2 Rodina.....	11
1.2.1 Rodina z hlediska dětí.....	12
1.2.2 Funkce rodiny.....	13
1.2.2.1 Biologicko-reprodukční funkce.....	13
1.2.2.2 Ekonomicko-zabezpečovací funkce.....	13
1.2.2.3 Emocionální funkce.....	14
1.2.2.4 Socializačně-výchovná funkce.....	14
1.2.3 Poruchy rodiny ve vztahu k dítěti.....	15
1.3 Dítě a jeho potřeby.....	16
1.3.1 Základní potřeby.....	16
1.3.1.1 Biologické potřeby.....	16
1.3.1.2 Psychické potřeby.....	17
1.3.1.3 Sociální potřeby.....	17
1.3.1.4 Vývojové potřeby.....	18
1.3.2 Psychická deprivace.....	18
1.4 Systém náhradní péče o děti v České republice.....	19
1.4.1 Ústavní výchova.....	20
1.4.1.1 Zařízení v působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy... 21	
1.4.1.2 Zařízení v působnosti Ministerstva zdravotnictví.....	22
1.4.1.3 Zařízení v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí.....	22
1.4.2 Náhradní rodinná péče.....	22
1.4.2.1 Osvojení.....	22
1.4.2.2 Pěstounská péče.....	23
1.5 Dětský domov.....	24
1.5.1 Základní charakteristika dětského domova.....	24
1.5.2 Umisťování dětí do dětského domova.....	25

1.5.3 Negativní vliv ústavní výchovy.....	27
1.5.4 Vychovatel v dětském domově.....	27
1.5.5 Příprava na budoucí samostatný život.....	28
1.5.6 Ukončení ústavní výchovy.....	28
1.5.7 Odchod z dětského domova.....	29
1.5.8 Následná péče po opuštění dětského domova.....	30
1.6 Právní rámec ústavní výchovy a práv dětí v České republice.....	32
1.6.1 Mezinárodní smlouvy.....	32
1.6.2 Ústavní předpisy a zákony v České republice.....	33
2 CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY.....	34
2.1 Cíl práce.....	34
2.2 Hypotézy.....	34
3 METODIKA.....	35
3.1 Použitá metoda.....	35
3.2 Charakter výzkumného souboru.....	35
4 VÝSLEDKY.....	36
4.1 Vyhodnocení rozhovorů s dětmi.....	36
4.2 Vyhodnocení rozhovorů s vychovateli.....	70
4.3 Vyhodnocení rozhovorů se sociálními a pedagogickými pracovníky.....	79
5 DISKUSE.....	86
5.1 Délka pobytu.....	86
5.2 Vzdělání.....	88
5.3 Zájmové aktivity dětí.....	89
5.4 Činnosti spojené s chodem domácnosti.....	90
5.5 Společné aktivity rodinné skupiny.....	91
5.6 Jak děti vnímají pobyt v dětském domově.....	92
5.7 Rodinná skupina jako náhradní rodina.....	93
5.8 Blízká osoba.....	94
5.9 Přejít do samostatného života.....	95
5.10 Příprava na samostatný život.....	96
5.11 Co pro děti znamená, když se řekne domov.....	98

5.12 Situace v rodině před příchodem do dětského domova.....	98
5.13 Kontakt dítěte s rodinou.....	99
5.14 Stanovené hypotézy.....	100
6 ZÁVĚR.....	102
7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	104
8 KLÍČOVÁ SLOVA.....	108
9 PŘÍLOHY.....	109

ÚVOD

Dětský domov zajišťuje dětem s nařízenou ústavní výchovou právo na výchovu a vzdělání, vytváří podmínky, které umožňují podporu sebedůvěry dítěte, rozvoj jeho citové stránky a umožňují mu aktivní účast ve společnosti. Podle individuálních potřeb dítěte plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.

Téma dětských domovů je v současné době aktuální, protože je mu věnována stále větší pozornost, a to jak ze strany odborníků a neziskových organizací, tak ze strany vlády¹, která připravuje transformaci systému práce s ohroženými dětmi a rodinami.

Počty dětí v dětských domovech se stále zvyšují, postupně narůstá i počet těchto zařízení. Rostoucí počty dětí i zařízení se tak stávají terčem kritiky. V současném systému není dostatek sociálních pracovníků, kteří by se mohli věnovat rodinám přímo v terénu, a omezili by tak počty dětí umístěvaných do zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Také média s touto problematikou pracují, ale poskytují podle mého názoru většinou zkreslené informace či nesprávně interpretované číselné údaje. Veřejnost tak bývá mylně informována, např. o tom, že dětské domovy zadržují děti, kterým by mohla být poskytnuta náhradní rodinná péče nebo, že je v České republice nejvíce dětí v ústavní výchově v Evropě. K těmto informacím je však potřeba přistupovat s rezervou a s vědomím širších souvislostí.

Dětský domov jako téma pro diplomovou práci jsem si zvolila, protože mne tato problematika zajímá, také proto, že jsem neměla reálnou představu o tom, jak vypadá život v dětském domově, jaké děti tam jsou, či jací jsou vychovatelé.

První část práce je zaměřena na teoretické vymezení dané problematiky a druhá část obsahuje výsledky výzkumu provedeného v dětských domovech. Cílem práce je zmapovat, jakou úlohu má dětský domov při řešení sociální situace dítěte.

---

¹ Vláda schválila v červnu 2009 Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011. Tento Národní akční plán je výsledkem meziresortní spolupráce.

1 SOUČASNÝ STAV

1.1 Základní pojmy

Rodina

Rodina je důležitá sociální skupina, která svým členům poskytuje potřebné zázemí, uspokojuje jejich potřeby a zprostředkovává zkušenosti, které nelze získat jinde. Každá rodina má svůj hodnotový systém, jenž ovlivňuje chování členů a zvládání problémů (40).

Dítě

Pod pojmem dítě Úmluva o právech dítěte rozumí každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud dítě nedosáhne zletilosti dříve podle platného právního řádu, který se na ně vztahuje (32). Z této definice vychází také zákon o sociálně-právní ochraně dětí, jehož úsilí směřuje k zajištění práva dětí na zdravý a příznivý vývoj, práva vyrůstat v příznivém prostředí a podmínkách, při respektování soukromí rodiny a práva rodičů pečovat o děti a vychovávat je (12).

Sociální situace

Sociální situací dítěte v kontextu této práce je chápána taková situace a okolnosti, kdy je nutné poskytnout dítěti ochranu nebo pomoc ve prospěch jeho nejlepšího zájmu podle zákona č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí, zejména pak taková situace, jejímž výsledkem je nařízení ústavní výchovy.

Zákon o sociálně-právní ochraně vymezuje okruh dětí, na které se jeho působnost vztahuje, jsou to zejména děti:

- jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z této zodpovědnosti;
- které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osobě a tato osoba neplní povinnosti spojené s výchovou dítěte;
- které vedou zahálčivý nebo nemravný život, zejména zanedbávají školní docházku, požívají alkohol nebo návykové látky, žíví se prostitucí, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak narušují občanské soužití, atd.;
- které se opakovaně dopouští útěků;

- na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, lidskou důstojnost, mravní vývoj, jejich jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu;
- které jsou rodiči nebo osobami odpovědnými za výchovu opakovaně umístovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti, nebo jejich umístění trvá déle než 6 měsíců;
- které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu (15).

Náhradní péče o dítě

Náhradní péče jsou veškeré jiné způsoby péče o dítě, ať dočasné nebo trvalé, než je výchova v rodině biologických rodičů. Tento pojem zastřešuje dvě formy náhradní péče, a to náhradní ústavní výchovu a náhradní rodinnou péči (11).

1.2 Rodina

Je obtížné jednoznačně vymezit pojem rodina, protože může být definován z hledisek různých vědních disciplín, z hlediska různých systémových přístupů či na základě různých aspektů (38).

Šulová (38) jako definici rodiny uvádí, že rodina je nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu i praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, sobě samému i společnosti obecně.

Rodina, rodinné společenství tvoří pojítka mezi jedincem a společností, zároveň rodina na jedné straně vytváří hranice, které zabraňují pohlčení osobnosti společností, a na druhé straně brání jedinci, aby se od společnosti odtrhl. Rodina tak umožňuje vyřešit základní problém lidského života, jak uchovat svou osobnost, ale nežít jen sám pro sebe (13).

1.2.1 Rodina z hlediska dětí

Ukázalo se, že dítě může vnímat jako rodinu i takové společenství, které podle zákonů rodinou není, naproti tomu může strádat tam, kde jsou navenek přítomné znaky řádné rodiny (18).

Pro dítě nejsou příliš důležité vnější znaky rodiny, ale potřebuje vyrůstat ve stálém a citově příznivém, vřelém, přijímajícím prostředí. Rodina by měla být pro dítě základní životní jistotou (22). Matějček (22) uvádí, že dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají – a je pro ně nepodstatné, zdali tihle „jeho“ lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnice. Citový vztah dítěte k „jeho“ lidem se zakládá na tom, že mu zajišťují pocit bezpečí a jistoty, nikoliv na tom, že mu působí nějakou příjemnost. Neexistuje totiž hlas krve, který by k sobě poutal matku a dítě nezničitelným a nenahraditelným poutem (21).

„Jeho lidé“ je pojem, který v psychologii našel své místo, ačkoliv vypadá nevědecky, je velmi výstižný. Označuje lidi, kteří konkrétní jedinečné dítě přijímají opravdově a bez výhrad za své a toto dítě úplně a bez výhrad přijímá je (20).

Rodinnou výchovu lze odlišit od jiné ne-rodinné výchovy pomocí základních principů, které by měly být v rodině naplňovány, jedná se hlavně o následující principy. (18).

- *Vzájemné uspokojování duševních potřeb dětí a jejich rodinných vychovatelů.* Podmínkou je vnitřní přijetí dítěte za své a osobní a životní angažovanost na jeho osudu. Dítě potřebuje náležitý přívod podnětů z nejbližšího prostředí, určitou stálost a přehlednost tohoto prostředí, životní jistotu a vědomí citového přijetí. Naproti tomu dítě vnáší do života nové podněty a zkušenosti, vědomí společenské hodnoty a užitečnosti těch, kdo ho vychovávají. Otvírá jim budoucnost dál, než sahá jejich osobní čas (18).
- *Trvalost a hloubka citových vztahů* je další princip, jehož základní podmínkou je stabilita prostředí. V citových vztazích získává dítě jistotu, že jej „jeho lidé“ neopustí (18).
- *Společná budoucnost* se vyznačuje tím, že vychovatel myslí na svou budoucnost ve vztahu k dítěti. Zpravidla se s ním na něco těší nebo si z něčeho dělá starosti, předvídá, plánuje a připravuje cestu dopředu (18).

- *Sdílení místa, času a prožitků* vychovatele a dítěte není v rodině přesně odděleno. Sdílí svůj životní čas a životní prostor, při zachování určitého soukromí každého člena. Dítě se zde učí nápodobou dospělých vzorů a identifikací s nimi, společnou činností, sdílením radostí i starostí (18).
- „*Interakční*“ *model výchovy* je pro rodinu typický, protože dítě zde není pouze pasivním příjemcem výchovného působení dospělých, ale aktivní jsou obě strany – vzájemně na sebe působí (18).
- *Princip soužití a sdílení* je velmi důležitý v rodinné výchově. Nenalezneme jej v takové míře v žádném jiném společenském útvaru. Je povýšen nad pouhou výchovnou technologii, kterou je myšleno pedagogické užívání odměn a trestů. Pouze tam, kde je vzájemná citová blízkost a citová vázanost lidí, se dávají odměny bez zásluh a odpouští se bez odčinění (18).

1.2.2 Funkce rodiny

V průběhu vývoje společnosti se měnily funkce rodiny. Společenské podmínky v minulosti procházely změnami, proto některé funkce rodiny ustupovaly do pozadí nebo úplně zmizely, jiné naopak nabývaly důležitosti. V současné době společnost uznává několik základních funkcí rodiny (3).

1.2.2.1 Biologicko-reprodukční funkce

Tato funkce má zajišťovat udržení života početím a porozením nového člověka. Může se uplatnit i mimo rodinu, ale v rodině teprve získává svůj plný význam. Nejde jen o to, přivést dítě na svět, ale zabezpečit mu podmínky potřebné pro život a další vývoj (3).

Lenka Šulová uvádí, že v posledních letech je rodina stále méně vnímána jako struktura, jejíž podstatou je zachování lidského rodu, zajištění potřeb a zdravého vývoje dítěte. Rodina je více vnímána jako sociální struktura, kde se naplňují potřeby jejích členů, a to rovnoprávně dětí i dospělých (38).

1.2.2.2 Ekonomicko-zabezpečovací funkce

V minulosti byla tato funkce významnější, zejména její výrobní složka, než v současné době, kdy se rodina stala převážně spotřební jednotkou. Zabezpečovací

funkce nezahrnuje jen oblast materiální, ale postupně přechází do oblasti sociální a duševní. V nejširším pojetí má členům rodiny poskytovat životní jistoty (3).

Ve společnosti je poměrně propracovaný systém sociálních podpor v případě nefunkčnosti rodiny v oblasti materiální. Lze tedy říci, že v této oblasti je rodina jako systém zastupitelná společností jako celkem (38).

1.2.2.3 Emocionální funkce

Jedná se o jedinečnou a nezastupitelnou funkci, která určuje význam rodiny. Tvoří nutný mezičlánek mezi společností jako celkem a jedincem, protože se stále jasněji ukazuje, že emoce sehrávají významnou roli v procesu socializace. Emocionální funkce není vázána na věk členů rodiny, protože všechny věkové kategorie mají potřebu zázemí, podpory a pomoci, bezvýhradného přijímání, klidu, sdílení zážitků, společné historie, důvěrnosti, společných perspektiv a plánů, vztažnosti k něčemu trvalému a jistému. V dysfunkční rodině právě oblast emoční nejvíce zraňuje a bývá nejvíce postižena (38).

1.2.2.4 Socializačně-výchovná funkce

Rodina poskytuje dítěti základní orientaci v okolním světě a vše potřebné pro plynulé zařazení do společnosti. Rodinná interakce není pouze o výchově dětí, ale také o vzájemném působení, které formuje všechny členy rodiny. Jako regulátor tzv. nežádoucích činností (sociální patologie) působí právě rodina. Chování vybočující z normy je u jedinců bez rodinného prostředí zaznamenáno okolím mnohem později, tím i mnohem později dochází ke snaze změnit negativní stav. Výchovná funkce je jen obtížně nahraditelná, i když v minulosti panoval názor opačný, že rodinu lze nahradit vlivem kolektivu a působením výchovných institucí. V rodině však probíhá zcela specifická dynamika, která vytváří jedinečné prostředí pro formování postojů ke světu, blízkému okolí a sobě samému, vytváří také hodnotové orientace, základ pro formování vlastního Já a koncepci vlastního života (38).

1.2.3 Poruchy rodiny ve vztahu k dítěti

Abychom mohli poznávat poruchy rodiny je třeba tento pojem definovat. Dunovský (5) poruchou rodiny rozumí takovou situaci, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou a vyjádřené v očekávání na přiměřené začlenění jejích členů do společnosti (především dětí). V obecném pojetí poruchu rodiny Dunovský (5) vyjadřuje jako selhání některého člena nebo členů rodiny, jež se projevuje v nedostatečném plnění některých nebo všech základních rodinných funkcí.

V členění poruch jsou rozeznávány tři základní přístupy:

- **etiopatogenetický přístup**, který definuje příčiny, dobu a místo vzniku a způsob rozvoje a působení poruchy;
- **symptomatický přístup** je zaměřen na stupeň a charakter poruchy a na její vliv na člena či členy rodiny;
- **terapeutický přístup** hodnotí potřebu společenské aktivity k překonání poruchy rodiny, rizikem tohoto přístupu je, že aktivity budou vycházet zejména ze služeb a nikoli z potřeb a požadavků rodiny (5).

Poruchy mají mnoho příčin a jsou vázány na jednu nebo více základních funkcí rodiny. Z hlediska etiopatogenetického se hlavní příčiny, proč se rodiče o dítě starají málo či nedostatečně nebo vůbec, dělí podle charakteru na *objektivní* (na vůli rodičů nezávislé), *subjektivní* (závislé na vůli rodičů) a *smíšené* (5).

Důvody poruchy rodiny:

- **rodiče se o dítě nemohou starat** – jedná se o objektivní důvod, který je nezávislý na vůli rodičů; důvody mohou spočívat např. v nepříznivých přírodních podmínkách, v poruchách fungování celé společnosti (válka, hladomor), v narušení celého rodinného systému (nemoc, úmrtí), v nepříznivém zdravotním stavu dítěte, který mu brání v pobytu doma;
- **rodiče se o dítě neumějí či nedovedou starat** – jde o důvod objektivního a subjektivního charakteru, jehož původ lze hledat v rodinném systému, v nezralosti a neschopnosti vyrovnat se se zvláštními situacemi (dítě s handicapem, mimomanželské dítě), v neschopnosti rodičů přijmout základní společenské normy (děti dětí);

- **rodiče se o dítě nechtějí starat** – tento důvod má subjektivní charakter; příčinou mohou být různé poruchy osobnosti, které mají za následek nedostatečné plnění rodičovské povinnosti, nezájem rodičů o dítě či nepřátelský postoj vůči dítěti, v některých případech rodiče děti dokonce opouštějí; výsledkem je nedostatečná, žádná nebo škodlivá péče o dítě (5).

1.3 Dítě a jeho potřeby

Potřeby dítěte se v průběhu jeho života mění, přesto existuje několik základních potřeb, které je třeba uspokojovat, aby nedošlo k narušení jeho vývoje. Platí, že míra neuspokojení základních potřeb je i mírou narušení celkového stavu a vývoje dítěte. Čím je dítě mladší, nabývá postižení na závažnosti a postihuje více struktur a funkcí vyvíjejícího se organismu (4).

1.3.1 Základní potřeby

Uspokojování potřeb patří k nejdůležitějším požadavkům péče o dítě poskytované kýmkoliv a kdekoliv. Dítě je v počátcích svého vývoje zcela závislé na péči druhých, proto péče o něj je rozhodujícím faktorem pro jeho přežití a zdravý vývoj (4).

1.3.1.1 Biologické potřeby

Mezi základní biologické potřeby patří zejména řádná výživa dítěte jak z hlediska kvantity, tak kvality. Zejména v počátečních životních obdobích je důležité uspokojení v oblasti dostatku tepla, čistoty a ochrany před negativními vlivy bezprostředního prostředí. V oblasti nervové soustavy, lokomočních aktivit a navazujících psychických aktivit je velmi důležitá stimulace, tedy dostatečný přívod stimulů podněcujících rozvoj organismu. Je tedy důležitá optimální či alespoň uspokojivá péče, která zajistí rozvoj organismu v oblasti imunologické, psychomotorické a psychosociální. Biologické potřeby tak tvoří základ pro uspokojování potřeb psychických a sociálních (4).

1.3.1.2 Psychické potřeby

Současná věda dobře definovala a výzkumně ověřila 5 základních psychických potřeb (18).

Potřeba náležitého přívodu podnětů se odvíjí od individuální výbavy, tempa vývoje, dosavadních zkušeností a podle vývojového stadia dítěte. Podněty by měly přicházet v přiměřeném množství, kvalitě a měly by být přiměřeně proměnlivé. Aby dítě podněty dobře vnímalo a bylo aktivní, je třeba jeho nervový systém naladit na určitý přívod podnětů (14).

Potřeba smysluplného světa, potřeba podmínek pro účinné učení je další psychickou potřebou dítěte. Aby se dítě vyznalo v chaosu podnětů, musí být jejich přijímání organizováno, musí mít určitý řád a smysl. Pak se z podnětů mohou stát poznatky a zkušenosti. Tato potřeba tvoří základ rozvoje procesu učení (4).

Potřeba životní jistoty se uskutečňuje především v citových a sociálních vztazích dítěte k jeho vychovateli, především k mateřské osobě. Aby vztah dítěti poskytoval životní jistoty a bezpečí, musí být vzájemný, hluboký, láskyplný a trvalý. Umožňuje mu naučit se přijímat a dávat lásku, získat zdravou sebedůvěru a základní důvěru vůči světu (14).

Potřeba osobní identity, vědomí vlastního „já“, vědomí vlastní společenské hodnoty. Pro zdravé sebevědomí dítěte, osvojení společenských rolí a hodnotových cílů je podmínkou uspokojení této potřeby (18).

Potřeba otevřené budoucnosti, tedy životní perspektivy, či životního smyslu. Je to potřeba specificky lidská, dává lidskému životu časové rozpětí mezi minulostí, současností a budoucností. Otevřená budoucnost udržuje v člověku životní aktivitu (4).

1.3.1.3 Sociální potřeby

Sociální potřeby jsou pro člověka rozhodující v podobě sociálních vztahů a to jak pro děti, tak pro dospělé. U dítěte jejich důležitost stoupá s požadavkem optimální socializace. Pro dítě je nejvýznamnější sociální potřebou potřeba lásky a bezpečí, kterou mu poskytují „jeho“ lidé (4).

1.3.1.4 Vývojové potřeby

Vývojové potřeby vedou jedince k činnostem, které plynou z vývojových potřeb. Motivují ho k aktivitám, které vedou k získání nových poznatků i nových dovedností. Motivační účinnost vývojových potřeb se v průběhu života zvyšuje, a formuje tak proces plného sebeuvědomění dítěte (4).

1.3.2 Psychická deprivace

Deprivace neboli strádání vzniká při nedostatečném uspokojování základních potřeb, může tak být závažně poškozen další vývoj dítěte (40). Psychická deprivace je stav způsobený nedostatkem sociálních a smyslových podnětů, které uspokojují potřebu jistoty, bezpečí a lásky (9).

Psychická deprivace významně poznamenává vývoj dítěte, nikoli však neměnným způsobem. Následky mohou být krátkodobé či dlouhodobé. Deprivace zasahuje různé úrovně potřeb v jednotlivých stádiích vývoje odlišně. Obraz psychické deprivace dítěte se zpravidla vyznačuje opožděním vývoje řeči, jemné motoriky, koordinace ruky a oka. Emotivita bývá plochá, nerozvinutá, plná afektivních výbuchů. V pozadí vážnějších poruch osobnosti často stojí právě psychická deprivace (14).

Přímým pozorováním chování dětí v zařízeních tzv. kolektivní výchovy bylo rozlišeno pět typů vývoje osobnosti pod vlivem deprivace:

- **typ „normoaktivní“, tedy relativně dobře přizpůsobený** – jedná se o děti, které jsou deprivací nejméně dotčeny, jejich zranitelnost se však projeví pod tlakem nezvyklých nároků života, těchto dětí je v dětských domovech více než 50 %;
- **typ hypoaktivní, útlumový** – projevuje se snížením celkové aktivity, emoční apatií, zaměřuje se především na věci a neosobní události;
- **typ sociálně hyperaktivní** – snaží se získat co nejvíce sociálních podnětů, jejich sociální zájem je rozptýlený, proto mají málo příležitostí ke hře, učení a práci, neznají citovou vázanost a věrnost;
- **typ sociálně provokativní** – sociální kontakt se snaží navázat násilnými, rušivými projevy či provokujícím způsobem, ostatní děti vnímají jako konkurenty v získávání citového příklonu dospělých;

- **typ charakterizovaný náhradním uspokojováním potřeb** – nedostatek podnětů z oblasti citové a sociální nahrazují podněty z jiných oblastí na nižší úrovni, příznačné je přejídání, hromadění hraček, autoerotické aktivity aj. (17).

Citová subdeprivace je mírnější variantou psychické deprivace. Přesto je závažným společenským jevem, protože riziko spočívá v jejím odhalování, je obtížněji identifikovatelná. Netýká se jen malého počtu dětí v ústavech, ale velkého množství dětí v rodinách. Jedná se o rodiny, které jsou jen částečně dysfunkční. Navenek nebývají příliš nápadné, protože část svých povinností plní velmi dobře. Děti tak mají například dobré materiální zázemí, ale strádají citově (40).

1.4 Systém náhradní péče o děti v České republice

V České republice žijí děti, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. Pouze malá část těchto dětí jsou úplní sirotci. Skutečných sirotek je v dětských domovech podle údajů MŠMT z roku 2008 jen 4 %². Ve většině případů jde o tzv. sociální osiření, kdy vlastní rodina dítěte se nevytvořila, rozpadla nebo se nechce či není schopna o dítě postarat (34).

Stát je garantem péče o tyto ohrožené děti, a to na základě řady mezinárodních smluv a vnitrostátních právních norem. Je zavázán těmto dětem poskytnout co možná nejlepší náhradní péči (47).

V současnosti je systém náhradní péče o děti rozdělen mezi tři ministerstva:

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) – má v gesci školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy,
- Ministerstvo zdravotnictví (MZ) – zvláštní dětská zařízení (kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti ve věku 0 – 3 let),
- Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) – zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (6).

Problematika ústavní péče je v současné době silně medializována. Když byla publikována čísla o počtu dětí v ústavech ve vybraných evropských zemích, mohla mít

² Podle údajů k 31. 10. 2008 zveřejněných Ústavem pro informace ve vzdělávání bylo z 4 739 dětí v dětských domovech úplných sirotek 45, tedy 0,95 % (42).

veřejnost pocit, že jsou děti v českých ústavech „drženy“. K této komplikované problematice je potřeba přistupovat s nadhledem a uvědoměním si širších souvislostí. Nejvíce se ozývá kritika ochrany práv dětí u nás, zejména po vstupu naší republiky do Evropské unie (35).

Výbor pro práva dítěte při OSN vytýká České republice zejména, že nejlepší zájem dítěte není v legislativě dostatečně obsažen a odborníci pracující s dětmi nejsou dostatečně trénováni v jeho uplatňování. Vyjadřuje znepokojení nad tím, že umístění dětí v institucionální péči je častým řešením sociálních a krizových situací v rodině. Další kritika se týká také rozsáhlého počtu dětí umístěných v ústavní péči a příliš dlouhého pobytu v ní, toho, že návštěvy rodičů jsou mnohdy podmíněny chováním dítěte, chybějícího individuálního přístupu zejména ve větších zařízeních (7).

Klára Laurenčíková, náměstkyně ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, na mezinárodní konferenci v Praze (25.-26.6.2009) uvedla, že MŠMT zahájilo mezirezortní spolupráci s MPSV, které připravilo Národní akční plán transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti, jehož součástí je i transformace ústavních zařízení v gesci MŠMT. Proces transformace ve školských zařízeních má za cíl nastavit kroky ke změně současného systému ústavní výchovy směrem k tvorbě specializovaných pracovišť s těžištěm ve vysoce profesionální péči, práci s rodinami a odborné institucionální péči pro individuální případy dětí, pro které je pobyt v zařízení nejvhodnějším řešením. Jako základní principy uvedla: prostupnost (služeb, péče, státních instituce, ...), flexibilitu (potřeby rodin, dětí), kontinuitu péče, dostupnost (časová, kvality péče), integraci a multikulturní senzitivitu (16).

1.4.1 Ústavní výchova

Ústavní výchova je institut rodinného práva definovaný v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině. Pokud je vážně ohrožena nebo narušena výchova dítěte nebo rodiče nemohou výchovu ze závažných důvodů zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu. Je tedy opatřením nařizovaným v zájmu dítěte a pro jeho ochranu. Soud ji má ukládat dětem, které nevykazují závažné poruchy chování a nedopouští se trestné činnosti (10).

Soud je povinen před jejím nařízením zkoumat, zda nelze zajistit výchovu náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou

pomoc. Tyto formy mají přednost přes ústavní výchovou. Pokud soud nařídí ústavní výchovu, je pak povinen nejméně jednou za 6 měsíců přezkoumat trvání důvodů, které vedly k jejímu nařízení, nebo možnost zajištění náhradní rodinné péče pro dítě (46).

Kromě ústavní výchovy může soud uložit ochrannou výchovu na základě zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže. Používá se u dětí se závažnými poruchami chování nebo s trestnou činností, u kterých jejich prostředí neposkytuje záruku jejich náležité výchovy. Výkon ochranné výchovy probíhá ve výchovných ústavech. Soud může za určitých podmínek přeměnit ochrannou výchovu na ústavní (10, 44) .

1.4.1.1 Zařízení v působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Do resortu MŠMT spadají školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Jedná se o soustavu zařízení, která poskytují péči dětem a mládeži od 3 do 18 let (případně do 19 let, pokud je ústavní výchova o rok prodloužena) nebo do ukončení přípravy na budoucí povolání, maximálně však do 26 let (47).

V zařízeních je dětem poskytováno plné přímé zaopatření, a to stravování, ubytování, ošacení, učební potřeby, úhrada nákladů spojených se vzděláváním, úhrada zdravotní péče, léčiv a zdravotnických prostředků, kapesné, dary, věcná pomoc při odchodu zletilých (43).

Diagnostický ústav je vstupním zařízením, kterým prochází každý jedinec, má-li být umístěn v některém z kolektivních zařízení. Přijímá jedince na základě žádosti zákonných zástupců nebo na základě rozhodnutí soudu. Doba pobytu činí 8 týdnů, kdy je jedinec vyšetřen po stránce pedagogické, psychologické, sociální a zdravotní. Dále se zjišťuje stupeň mravního narušení, sociální zanedbanosti, příčiny a možnosti nápravy těchto jevů (30).

Dětský domov je koedukované zařízení, které zajišťuje péči o děti bez závažných poruch chování. Mohou sem být přijímány i nezletilé matky se svým dítětem. Dětský domov plní ve vztahu k dětem zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Děti navštěvují běžnou školu, která není součástí domova (28).

Dětský domov se školou poskytuje péči dětem s výraznějšími poruchami chování zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Děti se vzdělávají ve škole, která je součástí domova. Při trvajících výchovných problémech bývá dítě přemístěno

do výchovného ústavu (37).

Výchovný ústav poskytuje péči dětem se závažnými poruchami chování starších 15 let, případě dětem starších 12 let. Při výchovném ústavu se zřizuje základní či střední škola (37).

1.4.1.2 Zařízení v působnosti Ministerstva zdravotnictví

Do resortu MZ spadají zvláštní dětská zařízení, kterými jsou kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let (6).

Kojenecké ústavy poskytují péči dětem do 1 roku v případech, kdy je jejich vývoj ohrožen nevhodným domácím prostředím (6).

Dětské domovy poskytují péči dětem od 1 roku do 3 let v situacích, kdy o ně nemá kdo pečovat nebo jim nelze ze sociálních důvodů zajistit péči ve vlastní rodině, případně náhradní rodinnou péči (6).

1.4.1.3 Zařízení v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče, jeho život nebo příznivý vývoj jsou vážně ohroženy nebo se ocitlo bez péče přiměřené jeho věku. Ochrana a pomoc spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotní, psychologické a jiné nutné péče (45).

Ústavy sociální péče vykonávají péči o děti s tělesným či mentálním postižením ve věku od 3 let do ukončení školní docházky, případně do ukončení přípravy na povolání (47).

1.4.2 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinnou péčí je, když dítě vychovávají „náhradní“ rodiče v prostředí, které se co nejvíce přibližuje životu v přirozené rodině. Mezi základní formy u nás patří adopce (osvojení) a pěstounská péče (19).

1.4.2.1 Osvojení

Hlavním posláním osvojení je nahradit nezletilému dítěti chybějící stabilní rodinné prostředí. Manželé či jednotlivci při osvojení přijímají za vlastní opuštěné dítě.

Rodiče pak mají k dítěti stejná práva a povinnosti, jako by byli jeho rodiči. Vzájemná práva a povinnosti mezi dítětem a biologickou rodinou osvojením zanikají. Osvojit dítě může manželská dvojice, manžel nebo manželka rodiče dítěte nebo osamělá osoba. Osvojit lze pouze nezletilé dítě a mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl (20).

Osvojit lze jen dítě tzv. právně volné, to znamená, že rodiče/zákonní zástupci podepsali písemný souhlas s tímto právním aktem. Souhlas mohou udělit nejdříve 6 týdnů po narození dítěte. Dalším způsobem, jak se stane dítě právně volné je dlouhodobý nezájem rodičů. Rodiče po dobu alespoň 6 měsíců neprojevují zájem o stav, vývoj a celkové prospívání dítěte (8).

1.4.2.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je druhým typem náhradní rodinné péče, na rozdíl od osvojení nemusí být dítě právně volné. Dítě může být rozhodnutím soudu svěřeno do péče fyzické osoby nebo společné péče manželů. Pěstoun o dítě osobně pečuje a vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů, zastupuje dítě a spravuje jeho záležitosti v běžných věcech. V mimořádných záležitostech žádá souhlas rodiče. Pěstoun není zákonným zástupcem dítěte, ani k němu nemá vyživovací povinnost, proto stát přispívá na výživu dítěte v pěstounské péči. Soud může zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů, učiní tak vždy, když o to pěstoun požádá. Pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte (26).

Rozlišujeme individuální a skupinovou pěstounskou péči. *Individuální* pěstounská péče probíhá v běžném rodinném prostředí pěstounů, kteří mají své vlastní děti nebo je již vychovali. *Skupinová* pěstounská péče se uskutečňuje v tzv. zařízeních pro výkon pěstounské péče, což jsou velké pěstounské rodiny nebo SOS dětské vesničky, kde je matka-pěstounka (20).

1.5 Dětský domov

Stále je patrná tendence ocerňovat ústavní výchovu. Ale dnešní dětské domovy vypadají naprosto jinak než ty, které počátkem 60. let navštěvoval Zdeněk Matějček v nichž byla studována psychická deprivace dětí. Je nepopiratelné, že děti umístěné v ústavním zařízení nejsou plně citově uspokojené a tudíž jsou ohrožené psychickou deprivací. Není ale pravda, že děti, které prošly dětským domovem, jsou vždy natrvalo a nenapravitelně poškozeny. Záleží na věku, osobnosti a psychické odolnosti dítěte (34).

Nezřídka se objevuje mýtus, že dětské domovy zadržují děti, které by mohly být umístěné do náhradní rodiny. Dětské domovy ze zákona ani takovou možnost nemají. Převážná většina dětí, není právně volná a ne každé dítě je vhodné pro umístění do náhradní rodiny a ne každá rodina je připravena přijmout dítě do své péče (36).

1.5.1 Základní charakteristika dětského domova

Dětský domov zajišťuje základní právo dítěte na výchovu a vzdělání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, které se Česká republika zavázala naplňovat. V dětském domově musí být vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast ve společnosti. S dítětem by se mělo zacházet s ohledem na potřeby jeho věku tak, aby docházelo k harmonickému rozvoji jeho osobnosti (13).

Základní organizační jednotkou je v dětském domově rodinná skupina, kterou tvoří nejméně 6 a nejvíce 8 dětí. V rodinné skupině jsou zpravidla děti různého věku a pohlaví. Sourozenci se zařazují do jedné rodinné skupiny. Péči o děti zajišťují zpravidla 3 pedagogičtí pracovníci (43, 41).

Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb a plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Zajišťuje péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Mohou sem být umístěny kromě dětí ve věku od 3 do 18 let, také nezletilé matky spolu s jejich dětmi. Zákon umožňuje prodloužení pobytu nezaopatřené osobě, která se připravuje na budoucí povolání, na základě smlouvy sjednané mezi touto osobou a zařízením, nejdéle však do 26 let (43).

Detailněji je v zákoně rozpracována oblast práv a povinností dětí, ředitele zařízení a osob odpovědných za výchovu (viz příloha 5, 6, 7). Dále jsou stanovena opatření ve výchově vztahující se k pozitivním výsledkům a k úsilí dítěte, ale i k neplnění jeho povinností (33).

Dětem a nezaopatřeným osobám je poskytováno plné přímé zaopatření, a to strava, ubytování, ošacení, učební potřeby, úhrada nákladů na vzdělávání, na dopravu do školy a na zdravotní péči. Dětem náleží kapesné, dále jim domov poskytuje osobní dary k narozeninám, úspěšnému ukončení studia a jiným obvyklým příležitostem, také poskytuje věcnou pomoc při odchodu zletilých (43).

Podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací činnosti, péče a způsobech uplatňování práv a povinností vymezených zákonem stanoví vnitřní řád, který vydává a mění ředitel dětského domova po schválení ředitelem příslušného diagnostického ústavu (43).

1.5.2 Umístování dětí do dětského domova

Většina dětí je do dětského domova umístěna na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy. Návrh podává orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena nebo rodiče nebo jiné osoby zodpovědné za výchovu dítěte ji ze závažných důvodů nemohou nebo nechtějí zabezpečit (15).

Sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti, nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti. Obvyklými důvody umístění dítěte do ústavní výchovy jsou:

- odložení nebo opuštění dítěte vlastními rodiči,
- rodiče dítěte zemřeli,
- dítě je psychicky, fyzicky či sexuálně zneužíváno nebo týráno,
- zanedbávání dítěte,
- výchovné problémy dítěte – rodiče se o něj nedokáží starat,
- dítě trpí psychickým či tělesným postižením a rodiče nejsou schopni zajistit náležitou péči,
- rodiče neplní svou rodičovskou zodpovědnost pro dlouhodobou fyzickou či

duševní nemoc,

- nepříznivá sociální situace rodiny, zejména chudoba rodiny a nevyhovující bytové podmínky.

Poslední z uvedených důvodů je nejčastějším. Ze sociálních důvodů je v České republice odebráno více než 50 % dětí. Na rodiče žijící zejména v nevyhovujících bytových podmínkách je často pohlíženo jako na ty, kteří řádně nepečují o nezletilé dítě. Nařízení ústavní výchovy je u nás stále nejčastějším způsobem řešení sociálních problémů a krize rodiny. Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva vyplývá, že sociální nouze rodičů nemůže být jediným důvodem pro odebrání dětí. Inspirací v tomto ohledu by pro nás mohl být slovenský zákon č. 36/2005 Sb., o rodině, který za závažné porušení či ohrožení výchovy, tedy důvod pro odebrání dítěte nepovažuje nedostatečné bytové nebo majetkové poměry rodičů dítěte. Nařízení ústavní výchovy totiž představuje závažný zásah do života dítěte i jeho rodiny (1).

Ve spojení s umístováním dětí mimo rodinu je často řešeno dilema, co je lepší, zda špatná rodina nebo dobrý dětský domov. Nikdo jistě nemá problém přijmout tvrzení že „dobrá rodina je lepší než dobré zařízení náhradní výchovy“ (38). Škoviera (38) je navíc přesvědčen, že konkrétní náhradní rodina není ve vztahu ke konkrétnímu dítěti vždy funkčnější, než je v daném případě náhradní instituce. Mnozí se shodují na tom, že ústavní výchova je potřebná, zejména při umístování dětí staršího školního věku. Můžeme u nich jen zřídka očekávat, že se spontánně přizpůsobí vnitřní citové atmosféře náhradní rodiny a jejímu řádu. Rozdíl mezi fungující rodinou a institucí spočívá v naplňování potřeby bezpečí, jistoty, stability, emocionální podpory a čitelnosti „životního prostředí“ pro dítě (38). Jak uvádí Sobotková (34), není pochyb o tom, že nejlepším prostředím pro vývoj dítěte je funkční rodina, nemá ale smysl vracet děti z ústavních zařízení do nefunkčních a nespolupracujících rodin, jejichž prostředí ohrožuje zdravý vývoj a dokonce někdy i život dítěte.

Úmluva o právech dítěte silně zdůrazňuje klíčové postavení rodiny mezi výchovnými a vzdělávacími institucemi, mluví přímo o právu dítěte na oba rodiče. Vzniká však otázka, zda má být rodina dítěti zachována vždy a za všech okolností a zda mám dítě v rodině zůstat, i když rodina svou funkci neplní (17).

1.5.3 Negativní vliv ústavní výchovy

U dětí, které vyrůstají v dětských domovech je nutné počítat s výskytem vlastností, které budou komplikovat navazování vztahů a rozvoj duševních schopností, jako je např. hyperaktivita, deprivací syndrom, deficit rozumových schopností nebo tělesné a duševní nemoci. Prostředí ústavu navíc limituje příležitosti k vytváření vazby na dospělé a k různým typům prostředí (23).

Děti vyrůstající v ústavech se dobře neorientují v mezilidských vztazích, mají špatnou schopnost vcítovat se do druhých lidí, často neumí řešit konflikty bez agresivity, hůře se orientují v morálních normách a hodnotových dilematech, mají nízké sebehodnocení. To vše nahrává jejich sociálnímu selhání v různých oblastech života, od závislosti na drogách, přes kriminalitu, po neschopnost dosáhnout lepšího vzdělání a uplatnit se tak lépe na trhu práce, nebo schopnost založit funkční rodinu (25).

Nedávné americké studie ukazují, že stálý kontakt s rodiči a jejich podpora souvisí s vysokou motivací dětí pro učení, dobrou schopností komunikovat, dobrým duševním zdravím, nízkým delikventním chováním a malým výskytem závislosti. U dětí vychovávaných mimo rodinu je možné spatřovat příležitost v procesu plánování, který by mohl být cestou k tomu, aby se zvýšila angažovanost vychovatelů na osudech dětí (23).

1.5.4 Vychovatel v dětském domově

Kdo je to „vychovatel“ v dětském domově? Člověk, který tam dochází jen do práce? Ten, kdo má k dítěti hluboký vztah? Nebo je to ten, kdo rozumí tomu, co se v dítěti děje, co probíhá ve skupině, kdo umí správně zareagovat? Vychovatel nesupluje rodiče, jeho funkce je spojená s organizací skupinového života a přijetím dítěte i s jeho životním traumatem. Provádí dítě vyrovnáváním se s minulostí, při řešení jeho aktuálních problémů a hledání východisek do budoucnosti. Pokud neporozumí tomu co se v dítěti děje, co se děje ve výchovné skupině a neumí to „rozkódovat“, je jeho práce povrchní. Děti chtějí vychovatele, který zaujme, získá si je, může být jejich oporou a nezasahuje do jejich pohodlí svými nároky. Mnozí autoři konstatují, že děti školního věku a adolescenti nechtějí, ani nečekají, že jim vychovatel nahradí rodiče. Vnímají ho jako osobu, která jim poskytne oporu v zátěžových a problémových

životních situacích (38).

Základní ideou transformace je změna myšlení vychovatele a přiblížení se rodině. V praxi to znamená vytvoření životního prostoru (tvořeného jakýmsi větším bytem), odbourání služeb jako je kuchařka, prádlena, uklízečka a přesunutí těchto činností na vychovatele a v rámci možností na děti. Z praxe se však ukazuje, že model rodiny se nenaplnuje. Jednak protože se na skupině střídá až pět zaměstnanců a mezi vychovateli jsou jen výjimečně muži. Dále se ukazuje, že dominantními činnostmi vychovatele jsou příprava dětí na školu a zajišťování stravy. Činnosti sloužící k aktivnímu rozvoji jsou zastoupené pouze z 9 %. Pokud se činnosti jako je praní, úklid, příprava stravy přesouvají z velké části na vychovatele, nezbyvají mu síly, čas a někdy ani chuť zabývat se více dětmi a jejich problémy, může tak docházet k oslabování vztahu mezi dítětem a vychovatelem (38).

1.5.5 Příprava na budoucí samostatný život

Příprava dětí na budoucí samostatný život probíhá v každém domově trochu odlišně, ale přesto se v základních bodech shoduje. Příprava na samostatný život probíhá běžně každý den tím, že se děti podílí na fungování domácnosti v rodinné skupině, učí se sebeobslužným činnostem (vařit, prát, uklízet ...), učí se odpovědnosti, toleranci apod. Kromě těchto praktických dovedností, je z hlediska budoucnosti velmi významná volba povolání a s tím spojená volba školy. Pracovníci v dětských domovech se snaží vycházet ze zájmů dítěte s ohledem na jeho schopnosti a dovednosti. Dále je snaha zprostředkovat dětem informace a zkušenosti z oblastí fungování úřadů a z oblasti financí. Dětské domovy využívají nabídky řady neziskových organizací, které pořádají akce zaměřené na rozvoj schopností a dovedností dětí z dětských domovů (39).

1.5.6 Ukončení ústavní výchovy

Ústavní výchovu soud zruší, pominou-li důvody pro její nařízení nebo lze-li zajistit náhradní rodinnou péči. Nedojde-li k jejímu zrušení soudem, zaniká dosažením 18 let. Z důležitých důvodů ji soud může ještě před dosažením zletilosti prodloužit do 19 let, pak zaniká. Dále může být ústavní výchova dítěte ukončena rozhodnutím

soudu o osvojení nebo svěřeni do pěstounské péče. Pokud mladý člověk po dosažení zletilosti nebo po ukončení prodloužené ústavní výchovy z dětského domova odchází, poskytne mu domov věcnou pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek (nejvýše v hodnotě 15 000 Kč). Ve spolupráci s OSPOD je mu poskytována poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce. Po opuštění zařízení mu OSPOD následující 2 roky poskytuje poradenskou pomoc při řešení tíživých životních situací (13, 43).

Mladý člověk po dosažení 18 let (19 let) může v dětském domově zůstat na základě své žádosti, pokud se dále připravuje na budoucí povolání a je nezaopatřený, nejdéle však do 26 let. V takovém případě s ním ředitel uzavře smlouvu, kde jsou sjednané podmínky pobytu a i nadále je mu poskytováno plné přímé zaopatření (43).

Po dovršení 18 let a po 19. roku věku však v dětských domovech zůstávají mladí lidé jen výjimečně. Odchází tedy velmi mladí, nezralí, nesamostatní, bez sociální jistoty a opory (13).

1.5.7 Odchod z dětského domova

Každoročně vstupuje do samostatného života asi 250 mladých lidí, kteří vyrostli v dětském domově (24). Orientace na trhu práce, ale i ve společnosti je pro ně často složitá. Příčinou bývají nereálné představy o „skutečném“ životě, nedostatek psychosociálních dovedností a nízké vzdělání, většinou dosahují pouze vyučení (35 % odchází z domova s neukončenou školou, 13 % má ukončené vzdělání i s maturitou a vysokoškoláci nepřesahují 1 %). Největšími problémy, které musí jedinec po odchodu řešit je zajištění bydlení a zaměstnání. Tito mladí lidé mají zkreslené představy o práci, chybí jim povědomí o pracovní rutíně a o sociálních schopnostech spojených s prací. Mnohdy také chybí ochota pracovat (23).

Problémy, se kterými se mladí lidé potýkají při opuštění dětského domova lze shrnout do tří oblastí: sociální nepřipravenost, ekonomická nesamostatnost a chybějící emocionální podpora. Na tyto potřeby v současné době není schopen adekvátně reagovat státem garantovaný systém sociálních služeb, především z důvodu nedostatečné kapacity a chybějících finančních zdrojů (24).

Nejvíce mladých lidí po opuštění dětského domova odchází k rodině (35 %), ze které byli odebráni, dále pak do azylového domu. To kam jedinec z dětského domova

odchází ovlivňuje pohlaví a věk. Muži odcházejí ke svým rodičům, případně příbuzným mnohem častěji než ženy. K rodičům nebo příbuzným jdou bydle spíše mladší osoby (kolem 18 let), do azylového domu nebo na ubytovnu směřují osoby kolem 19 let a lidé starší 20 let budou bydlet nejčastěji samostatně. Byla prokázána silná a významná souvislost mezi tím kam jedinci z dětského domova odcházejí a co budou dělat. Ti co budou dále studovat nebo budou nezaměstnaní odchází především k rodičům. Ti kdo budou pracovat jdou bydlet samostatně nebo na ubytovnu (13).

V souvislosti se zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy, tedy i s dětskými domovy, je zmiňována vysoká kriminalita odcházejících jedinců. V mnoha médiích se objevila věta, že 56 % dětí po propuštění z ústavní výchovy se dopustila trestné činnosti a bez uvedení dalších souvislostí, tak připouští interpretaci, že celý systém institucionální výchovy je zcela nefunkční. V důsledku této interpretace se může široká veřejnost domnívat, že dítě z ústavu je z 50 % potenciálním kriminálním. Ve skutečnosti je však potřeba rozlišovat a blíže specifikovat vstupy a výstupy, příčiny a následky. Z celkového počtu dětí (7 532), které prošly během deseti let (1994 – 2004) dětskými domovy jich spáchalo trestnou činnost 31 % (2 328), z nich před a během ústavní péče 18,5 %, do roka po ukončení ústavní péče 4 % a po roce a déle spáchalo trestnou činnost 96 % dětí. Z uvedených údajů vyplývá, že velmi chybí funkční systém následné sociální péče o jedince opouštějící dětské domovy a další podobná zařízení (36).

1.5.8 Následná péče po opuštění dětského domova

Podpora jedinců při odchodu z náhradní péče má omezený dosah a jen těžko tvrdit, že znamená žádoucí podporu. Jednorázové finanční dávky neposkytují ani základní jistotu dočasného řešení potíží souvisejících se vstupem do samostatného života. Mladým lidem opouštějícím systém náhradní péče jsou primárně nabízeny tyto služby:

- odborné poradenství – poskytováno prostřednictvím osobních konzultací, infolinek a internetových poraden;
- trénink dovedností pro život a vzdělávání – tyto aktivity jsou často realizovány prostřednictvím různých projektů;

- doprovázení – pomáhá osobám, které si nedokáží poradit v běžných situacích;
- ubytování – je možné poskytnout v azylových domech, domech na půl cesty, intervenčních centrech či noclehárnách;
- přímé zaopatření – je poskytováno osobám, které nejsou schopny se obejít bez pomoci jiné fyzické osoby;
- pomoc v životní orientaci, podpora při hledání hodnotového systému;
- finanční pomoc – obvykle prostřednictvím nadací.

Na první pohled se zdá, že v české republice je dobře rozvinutý systém následné péče, ale ve skutečnosti neexistuje komplexní systém, finančně podporovaný a garantovaný státem, který by připravoval mladé lidi žijící v náhradní péči (tedy i v dětských domovech) na samostatný život. Existuje poměrně velké množství služeb poskytovaných neziskovými organizacemi, ale ty jsou regionálně nepravidelně rozloženy, jejich nabídka není koordinovaná a chybí provázanost jednotlivých služeb, aby vytvořily skutečný systém (24).

Řezníček (31) uvádí, že zajištění dětí při odchodu z ústavního zařízení se dotýká pouze zákon č. 109/2002, a to nepřiliš konkrétně. Podle hledisek stanovených vnitřním řádem se dítěti poskytne věcná pomoc nebo peněžitý příspěvek a ve spolupráci s OSPOD je dítěti poskytována poradenská pomoc. Ukončení ústavní výchovy přináší problémů mnohem více a ne všechny jsou v legislativě a praxi dostatečně konkrétně řešeny. Málokterá rodina řeší odchod dětí do samostatného života, jak je výše popsáno (31).

Coady (2) říká, že na odchod z ústavní péče je třeba pohlížet jako na proces, který začíná, když dítě vstupuje do ústavní péče, a ne jako na akci, co se stane, když dítě dosáhne zletilosti. Mladí lidé opouštějící péči jsou vystaveni mnohem vyšším rizikům negativních zkušeností než jejich vrstevníci. Mnohem častěji mají potíže se zaměstnáním, ubytováním, trestnou činností, financemi. Proto by následná péče neměla být pouze možností, ale povinná součástí legislativy (2).

Problematika opouštění ústavní péče a potřeba následných služeb je vnímána na mezinárodní úrovni. Dokazuje to např. vznik standardů Quality4Children, které usilují o to, aby děti bez rodičovské péče dostaly šanci stát se samostatnými, soběstačnými a platnými členy společnosti díky příslušné podpoře a ochraně. Standardy

byly vypracovány za účelem zajištění a zlepšení situace a šancí na rozvoj dětí a mladých dospělých vyrůstajících mimo domov (29).

1.6 Právní rámec ústavní výchovy a práv dětí v České republice

1.6.1 Mezinárodní smlouvy

Úmluva o právech dítěte (č. 104/1991 Sb.)

Jedná se o nejdůležitější dokument v oblasti práv dítěte. Byla přijata 20. listopadu 1989 Valným shromážděním OSN. Česká republika ji ratifikovala 6. února 1991 a ve Sbírce zákonů je zveřejněna jako č. 104/1991 Sb. Úmluva zahrnuje ochranu práv občanských, politických, ekonomických, sociálních a kulturních. Tato práva lze rozdělit do 4 základních skupin:

- právo na život a přežití – zahrnuje právo na přiměřenou životní úroveň, bydlení, potravu a zdravotní péči;
- právo na osobní rozvoj – zahrnuje právo na vzdělání, svobodu myšlení a náboženství, na přístup k informacím, na hru a zábavu;
- právo na ochranu proti všem druhům krutosti, ubližování a vykořisťování, oddělení od rodiny;
- právo na participaci – tedy právo svobodně vyjádřit své názory v záležitostech týkajících se jeho osoby (15).

Evropská úmluva o výkonu práv dětí (č. 54/2001 Sb.)

Tato úmluva je méně známá než Úmluva o právech dítěte. V České republice vstoupila v platnost 1.7.2001. Účelem této úmluvy je podporovat práva dětí, poskytnout dětem procesní práva a usnadnit jejich výkon tím, že budou informovány o soudních řízeních, které se jich týkají a mohly se jich tak případně zúčastnit (1).

Úmluva o ochraně lidských práv a svobod (č. 209/1992 Sb.)

Úmluva se týká nejen práv dětí, ale všech osob, tedy dětí i jejich rodičů. Z této úmluvy vyplývají práva přímo jednotlivcům, mohou se tak po vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků obracet na Evropský soud pro lidská práva, jehož rozhodnutí jsou

pro Českou republiku závazná. Práv dětí a rodičů se v rámci této úmluvy týkají především: právo na spravedlivý proces, právo na respektování rodinného a soukromého života, zákaz diskriminace práv a svobod přiznaných touto úmluvou z jakéhokoli důvodu (1).

1.6.2 Ústavní předpisy a zákony v České republice

Listina základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.)

Listina je deklarací základních lidských práv a svobod v České republice. Rodině a dětem je věnovaný článek 32, který říká, že rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona a dětem a mladistvým je zaručena zvláštní ochrana (15).

Zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.)

Zákon o rodině v souvislosti s danou problematikou upravuje zejména vztahy mezi rodiči a dětmi, rodičovskou zodpovědnost, vyživovací povinnost, výchovná opatření, pěstounskou péči, nařízení ústavní výchovy, osvojení, poručnictví, opatrovnictví (1).

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb.)

Tento zákon má chránit práva dětí na příznivý vývoj a řádnou výchovu, oprávněné zájmy dítěte včetně jeho jmění, dále má zajistit působení příslušných orgánů směřující k obnovení narušených funkcí rodiny (1).

Zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních (č. 109/2002 Sb.)

Zákon upravuje výkon ústavní výchovy v diagnostickém ústavu, dětském domově, dětském domově se školou a výchovném ústavu. Dále upravuje práva a povinnosti dětí s nařízenou ústavní výchovou, osob odpovědných za výchovu a ředitele zařízení (1).

Další zákony dotýkající se dané problematiky

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (č. 218/2003 Sb.), Trestní zákon (č. 140/1961 Sb.), Občanský soudní řád (č. 99/1963 Sb.), Správní řád (č. 500/2004 Sb.), a další (1).

2 CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY

2.1 Cíl práce

CÍL: Cílem práce je zmapovat, jakou úlohu hraje dětský domov při řešení sociální situace dítěte.

2.2 Hypotézy

1. To, zda děti vnímají svojí rodinnou skupinu jako náhradní rodinu se odvíjí od toho, nakolik a jak se podílí na spoluorganizování společných činností.
2. Tři čtvrtiny jedinců jsou, při odchodu z dětského domova, po dosažení zletilosti a ukončení přípravy na budoucí povolání, alespoň vyučeni.
3. Dětské domovy pomáhají odcházejícím jedincům se zajištěním bydlení a zaměstnání.

3 METODIKA

3.1 Použitá metoda

Data pro diplomovou práci byla sbírána v rámci kvantitativního výzkumu, jehož cílem je ověření či vyvrácení stanovených hypotéz. Pro sběr dat byla zvolena metoda dotazování, technika rozhovoru. Byly sestaveny 3 rozhovory. První byl určen dětem v dětských domovech. Druhý rozhovor byl zaměřen na vychovatele v dětských domovech. Třetí rozhovor byl určen pro sociální a pedagogické pracovníky. Sběr dat probíhal v měsících červen a červenec 2009.

3.2 Charakter výzkumného souboru

Výzkumný soubor (tabulka 1) tvořilo 89 dětí, 13 vychovatelů a 8 sociálních a pedagogických pracovníků z 10 dětských domovů. Výzkum byl prováděn v kraji Jihočeském, Plzeňském, Středočeském, Vysočina a v hlavním městě Praha. Podle stavu k 31.10. 2008 (42) bylo v těchto krajích celkem 1 402 dětí, z nich výzkumný soubor tvořilo 6,3 % dětí.

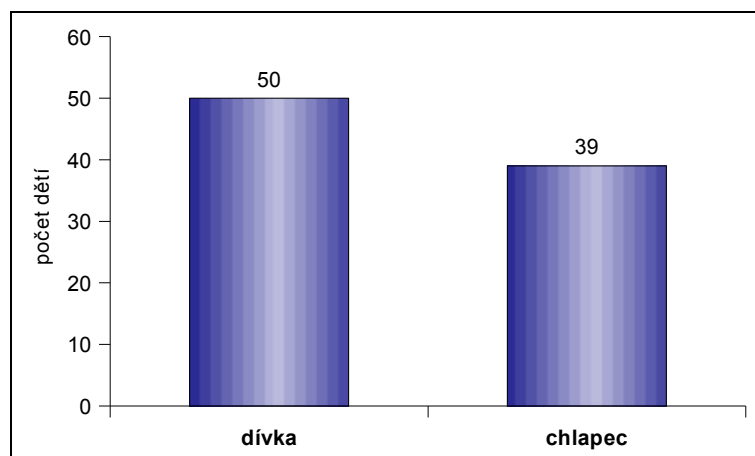
TABULKA 1: Výzkumný soubor

kraj	dětský domov	počet dětí	počet vychovatelů	pracovník
Jihočeský	Boršov nad Vltavou	10	-	sociální pracovníce
Jihočeský	Volyně	8	2	ředitel
Jihočeský	Písek	9	2	vedoucí vychovatel
Plzeňský	Nepomuk – Blovice	7	1	-
Plzeňský	Staňkov	8	3	sociální pracovníce
Vysočina	Senožaty	11	-	-
Středočeský	Lety (Dobřichovice)	12	1	zástupce ředitele
Středočeský	Nové Strašecí	8	1	ředitel
Středočeský	Kralupy n. Vltavou	6	1	sociální pracovníce
Praha	Dolní Počernice	10	2	vedoucí pedagogů
celkem	10	89	13	8

4 VÝSLEDKY

4.1 Vyhodnocení rozhovorů s dětmi

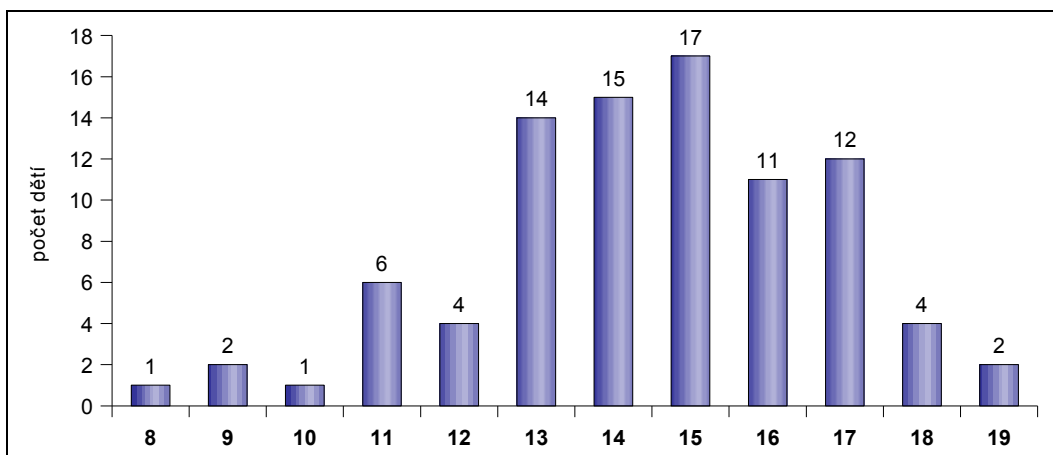
GRAF 1: Pohlaví

ZDROJ: Vlastní výzkum

Rozhovor byl proveden celkem s 89 dětmi (100 %). Z celkového počtu dětí na otázky odpovídalo 50 dívek (56 %) a 39 chlapců (44 %).

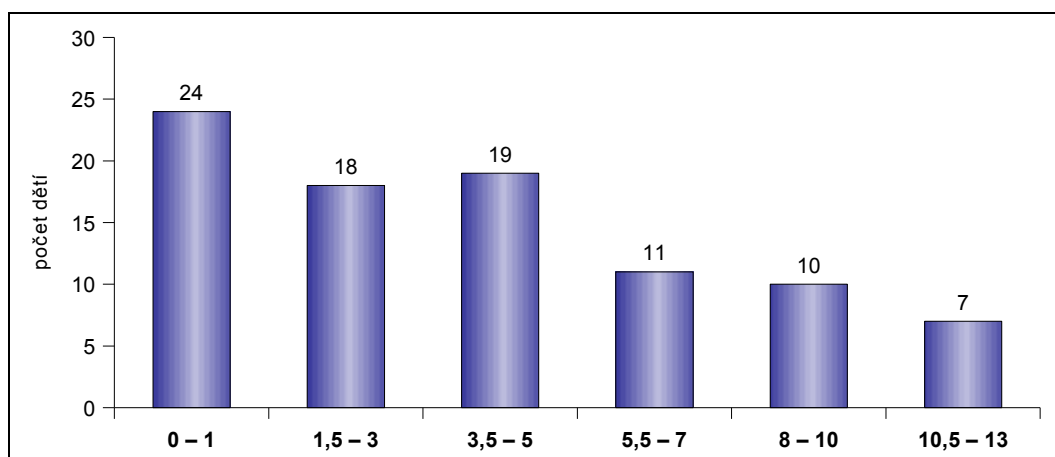
GRAF 2: Věk

ZDROJ: Vlastní výzkum

Věkové spektrum dětí, které odpovídaly je velmi široké, od 8 let do 19 let. Nejvíce dětí bylo ve věku 13 až 17 let. Ve věku 13 let odpovídalo 14 dětí (16 %), ve věku 14 let odpovídalo 15 dětí (17 %), ve věku 15 let odpovídalo 17 dětí (19 %), ve věku 16 let odpovídalo 11 dětí (12 %) a ve věku 17 let odpovídalo 12 dětí (13%). Ve věkovém rozpětí 8 až 12 let odpovídalo 14 dětí (16 %) a ve věku 18 až 19 let odpovídalo 6 dětí (7%).

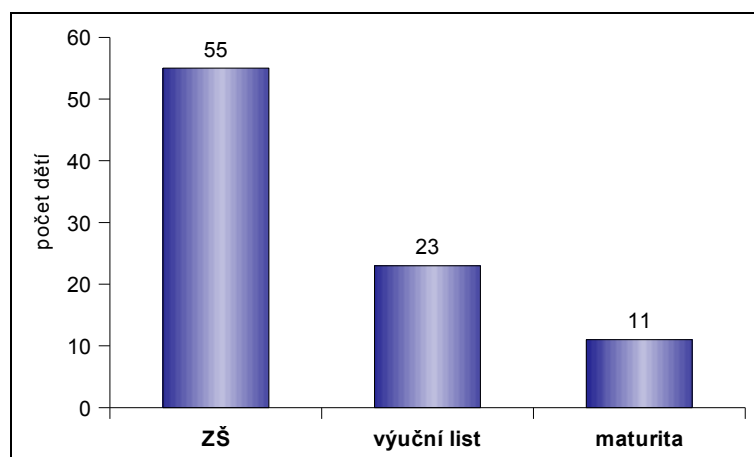
GRAF 3: Délka pobytu v dětském domově

ZDROJ: Vlastní výzkum

Délka pobytu dětí ve zkoumaném souboru je různá. Nejvíce dětí, 24 (27 %) bylo v době výzkumu v dětském domově několik týdnů až jeden rok. Téměř stejně velké jsou skupiny dětí, které jsou v dětském domově 1,5 – 3 roky a 3,5 – 5 let. V délce 1,5 – 3 roky je v dětském domově 18 dětí (20 %) a v délce 3,5 – 5 let je to 19 dětí (21 %). S prodlužující se délkou pobytu klesá počet dětí, 5,5 – 7 let je v domově 11 dětí (12 %), 8 – 10 let je v domově 10 dětí (11 %) a 10,5 – 13 let je v domově 7 dětí (8 %).

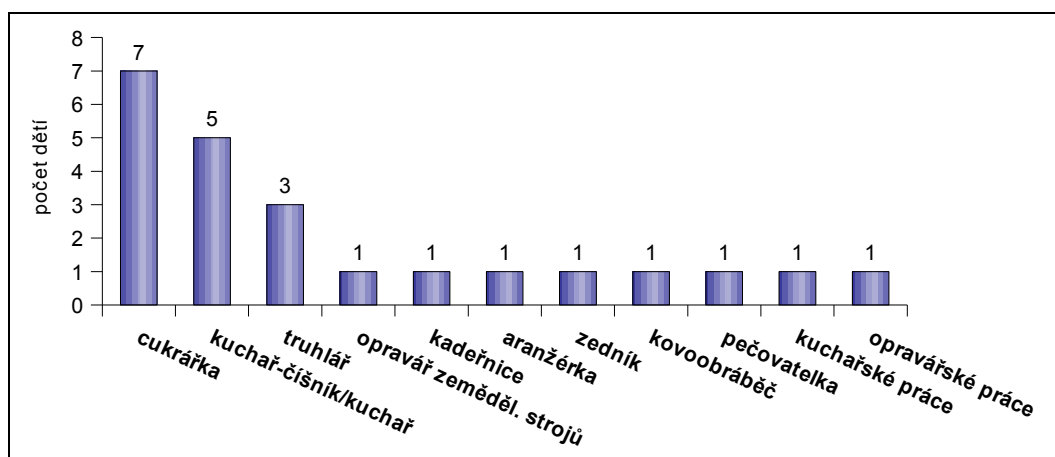
GRAF 4: Typ vzdělání

ZDROJ: Vlastní výzkum

V době výzkumu bylo 55 dětí (62 %) žáky základní školy. Pokud někdo právě ukončil základní školu a od září má nastoupit další vzdělávání, nebyl již zahrnut mezi děti navštěvující základní školu. Učební obor zakončený výučním listem navštěvuje 23 dětí (26 %). Studium zakončené maturitní zkouškou navštěvuje 11 dětí (12 %).

GRAF 5: Obory zakončené výučním listem

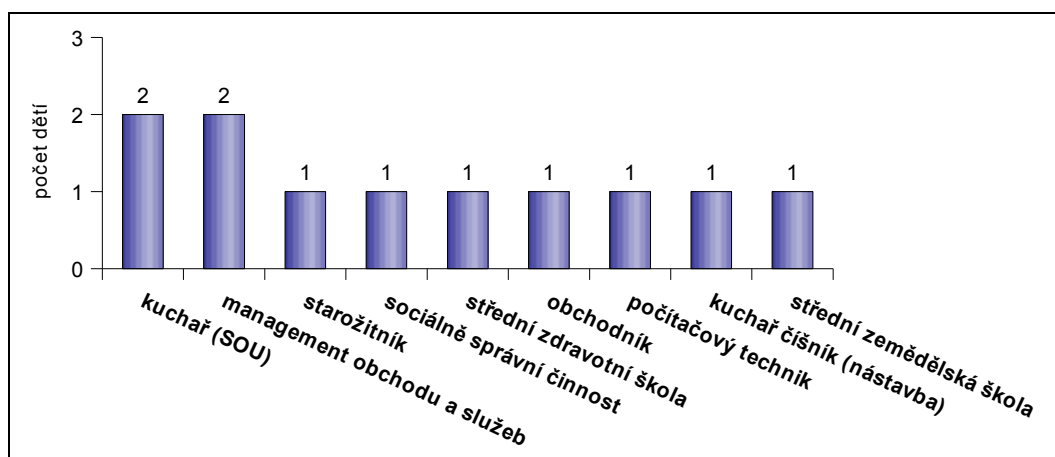

ZDROJ: Vlastní výzkum

Učební obor navštěvuje 23 dětí (100 %). Mezi nejčastější obory zakončené výučním listem, které děti navštěvují, jsou: cukrářka, kuchař-číšník/kuchař a truhlář. Učební obor cukrářka navštěvuje 7 dětí (30 %), kuchař-číšník/kuchař 5 dětí (22 %), truhlář 3 děti (13 %). Ostatní obory jsou zastoupené jednotlivě, jedná se o: opravář zemědělských strojů, kadeřnice, aranžérka, zedník, kovoobráběč, pečovatelka, kuchařské práce, opravářské práce.

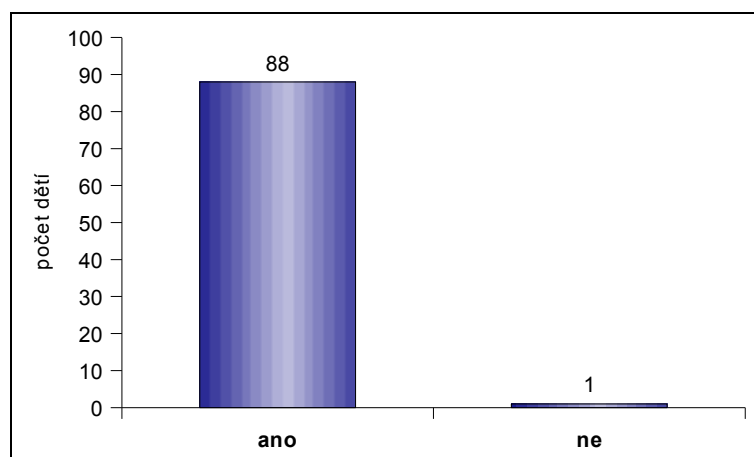
GRAF 6: Studium zakončené maturitou

ZDROJ: Vlastní výzkum

Studium zakončené maturitou navštěvuje 11 dětí (100 %). Obor kuchař navštěvují 2 děti (18 %) a 2 děti (18 %) se věnují managementu obchodu a služeb. Dále v jednotlivých případech děti navštěvují obory, či školy: starožitník, sociálně správní činnost, střední zdravotní škola, obchodník, počítačový technik, kuchař číšník, střední zemědělská škola.

GRAF 7: Zda se děti mohou věnovat aktivitám, které je zajímají

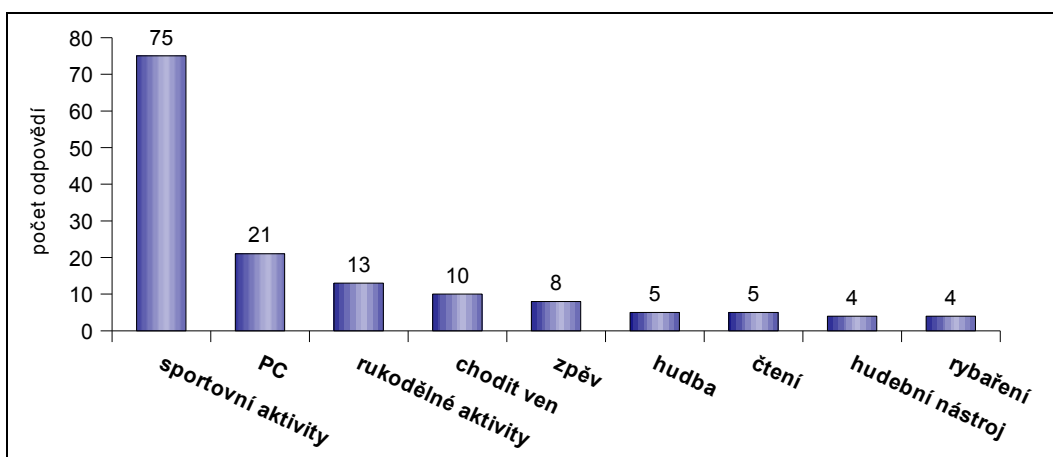

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Můžeš se věnovat aktivitám, které tě zajímají?*

Téměř všechny děti, 88 (99 %) mají možnost se věnovat aktivitám, které je zajímají. Pouze v 1 (1 %) případě chlapec uvedl, že nemůže (chtěl by jezdit na skateboardu, „*ale není kde a všude se mnou musí být vychovatelka*“). Několik dětí navíc dodalo, že je vychovatelé ve volnočasových aktivitách podporují.

GRAF 8: Zájmové aktivity dětí

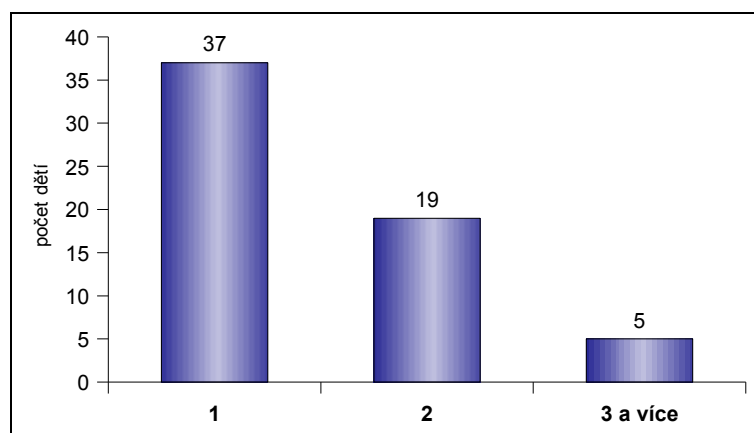

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Jakým zájmovým aktivitám se věnuješ ve svém volném čase?*

Nejčastěji se děti ve svém volném čase věnují sportovním aktivitám, uvedlo tak 75 dětí (84 %). Nejvíce jmenovaly fotbal, tanec, kolečkové brusle, jízdu na kole a floorbal. Dále mezi zájmové aktivity 21 dětí (24 %) zařadilo počítač. Rukodělným aktivitám se věnuje 13 dětí (15 %). Jako oblíbenou aktivitu ve volném čase uvedlo 10 dětí (11 %) chození ven. Další aktivity už se vyskytovaly méně často, jedná se o: zpěv, hudba, čtení, hraní na hudební nástroj (kytara a flétna) nebo rybaření. Individuálně pak děti uváděly aktivity jako modelářství, práci na zahradě, vaření, střelecký kroužek, dobrovolní hasiči, skaut.

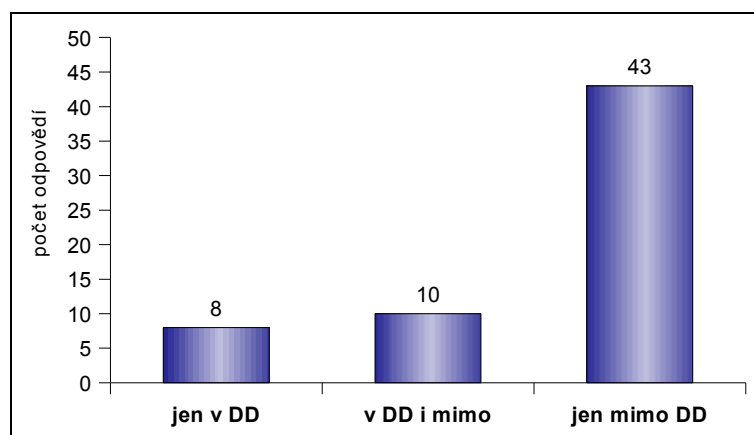
GRAF 9: Počet organizovaných aktivit, které dítě navštěvuje

ZDROJ: Vlastní výzkum

Celkem 61 dětí (100 %) navštěvuje alespoň jednu organizovanou aktivitu (kroužek). Z toho jich 37 (61 %) navštěvuje jednu aktivitu, 19 dětí (31 %) navštěvuje dvě aktivity a 5 dětí (8 %) navštěvuje tři a více aktivit.

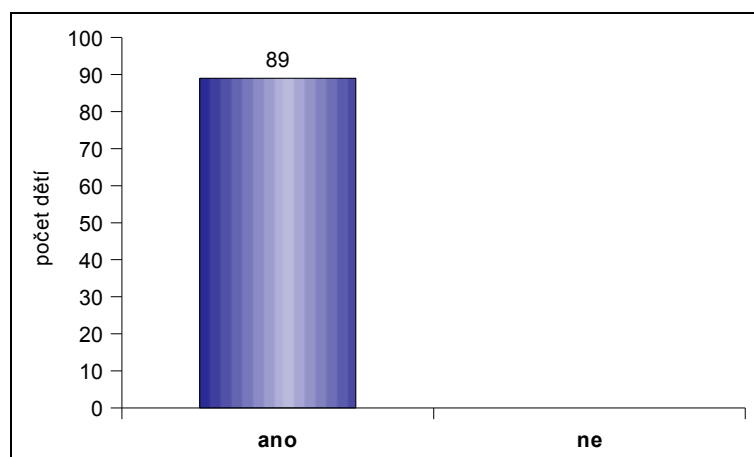
GRAF 10: Kde děti organizované aktivity navštěvují

ZDROJ: Vlastní výzkum

Zda aktivitu navštěvují v dětském domově nebo mimo, uvedlo 61 dětí (100 %). Aktivity organizované jen v domově navštěvuje 8 dětí (13 %). Aktivity v domově i mimo domov navštěvuje 10 dětí (16 %), aktivity jen mimo domov navštěvuje 43 dětí (71 %).

GRAF 11: Účast dětí na činnostech spojených s chodem domácnosti

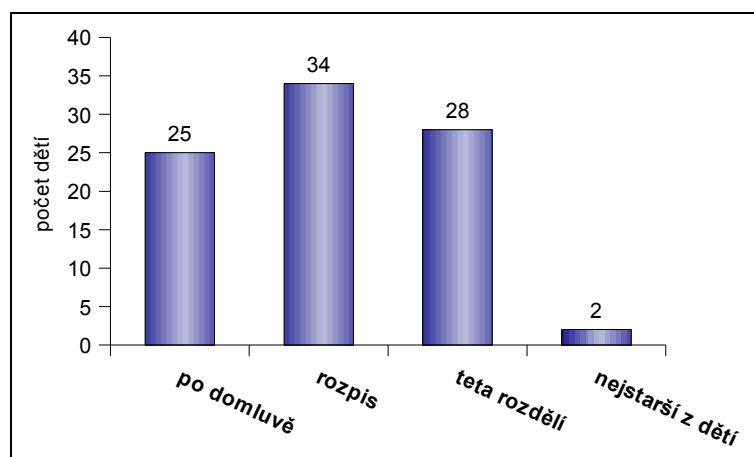

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Vykonáváš nějaké domácí činnosti v rámci tvojí rodinné skupiny?*

Z rozhovorů s dětmi vyplynul jednoznačný výsledek, že všechny děti (100 %) se podílí na domácích činnostech spojených s chodem rodinné skupiny. Mezi tyto činnosti děti jmenovaly: uklízení, vaření, praní, žehlení apod.

GRAF 12: Jak se rozdělují činnosti spojené s chodem domácnosti

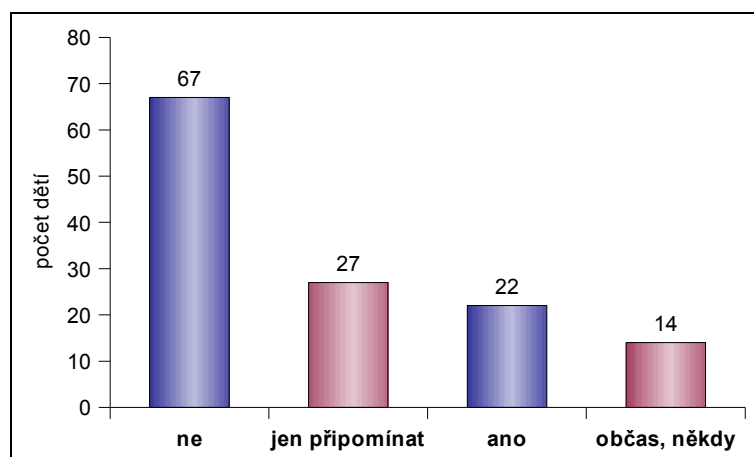

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Jakým způsobem se činnosti rozdělují? Jak se určuje, kdo co udělá?*

Nejvíce dětí, 34 (38 %) sdělilo, že mají rozpis, který se pravidelně obměňuje. 28 dětí (31 %) uvedlo, že jim činnosti rozděluje teta. Z rozhovorů vyplynulo, že to funguje podobně jako s rozpisem, protože se děti také střídají podle toho, co ještě nedělaly. Několik dětí navíc dodalo, že se mohou k rozdělení vyjádřit. Rozdělování domácích činností na základě domluvy uvedlo 25 dětí (28 %). Domlouvání probíhá na skupinách různě, někde se domlouvají na 1 až 2 měsíce dopředu, někde na 1 nebo 2 týdny dopředu či se domlouvají aktuálně ten den. Několik dětí dodalo, že pokud se nemůžou domluvit sami určí nakonec teta, kdo co bude dělat. Na jedné rodinné skupině domácí činnosti rozděluje nejstarší z dětí, uvedly tak 2 děti (2 %), které jsou ze stejné skupiny.

GRAF 13: Jak děti k domácím činnostem přistupují

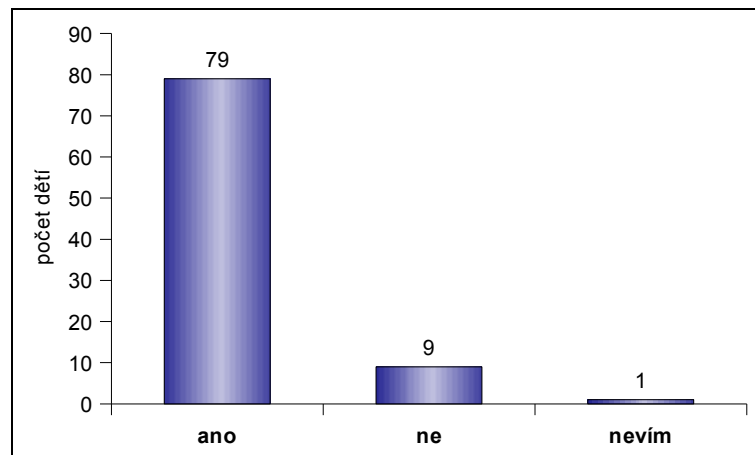

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Musí tě teta/strejda do těchto činností nutit nebo ti připomínat, že to máš udělat?*

Z celkového počtu dětí 67 (75 %) uvedlo, že není třeba je nutit, ale 27 (40 %) z nich uvedlo, že je potřeba, aby jim to teta připomínala. Děti často uváděly, že je potřeba jim to připomenout hlavně, když jsou zaujaté nějakou jinou činností. Někomu stačí jednou, někomu je potřeba to připomenout vícrát. Do domácích činností musí nutit teta 22 dětí (25 %), ale 14 (64 %) z nich sdělilo, že jen někdy, občas.

GRAF 14: Vymýšlení společných aktivit

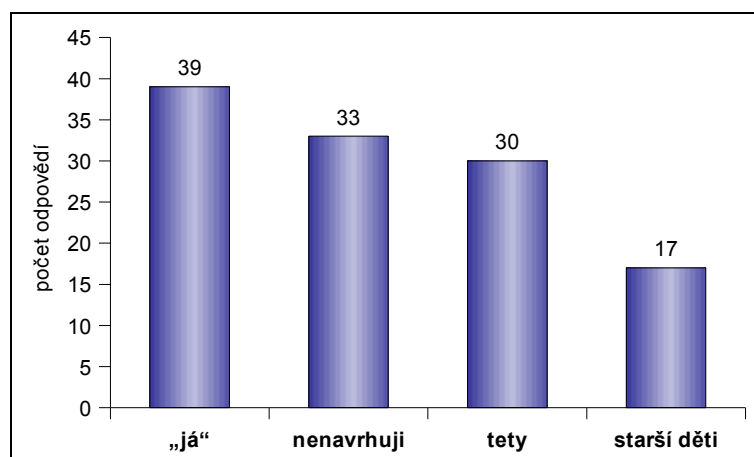
ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Vymýšlíte společně činnosti, kterým se budete jako rodinná skupina věnovat?*

Většina dětí, tedy 79 (89 %) uvedla, že vymýšlí činnosti, kterým se bude rodinná skupina věnovat, společně. Pouze u 9 dětí (10 %) nevymýšlí na rodinné skupině činnosti společně. Některé z nich dodaly, že to vymýšlí teta. Starší děti pak uváděly, že společné činnosti nevymýšlí, protože „si jde většinou každý po svém“. V jednom případě (1%) neví, protože je v domově velice krátce.

GRAF 15: Kdo aktivity navrhuje

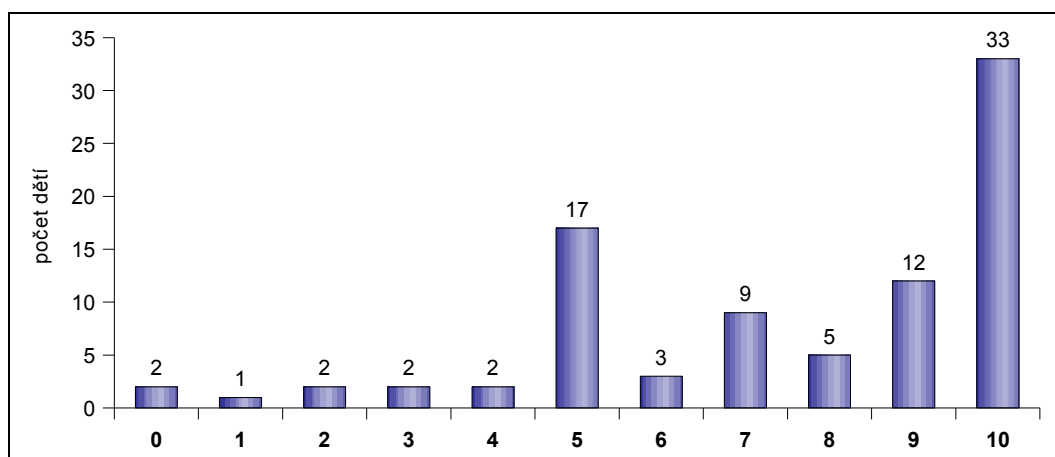

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Podílíš se na vymýšlení společných činností, navrhuješ sám/a něco, přinášíš nápady na společné činnosti? Pokud ne, kdo navrhuje společné aktivity?*

Ze 79 (100 %) dětí, které uvedly, že na rodinné skupině vymýšlí společné činnosti se jich 39 (49 %) aktivně podílí na společném vymýšlení a 33 dětí (42 %) nenavrhuje společné aktivity. 7 dětí (9 %) k vymýšlení společných aktivit na rodinné skupině nic dalšího nevedlo. Z 33 dětí (100 %), které společné činnosti nenavrhují, 30 (97 %) uvedlo že to většinou dělají tety, s tím, že tety něco navrhnou, a pak se společně domluví. Jen 2 děti uvedly, že tety společnou činnost určují. Dále 17 dětí (52 %) kromě tet, uvádělo, že společné činnosti navrhují ostatní či starší děti.

GRAF 16: Jak se děti cítí v jejich rodinné skupině – vyjádření na stupnici

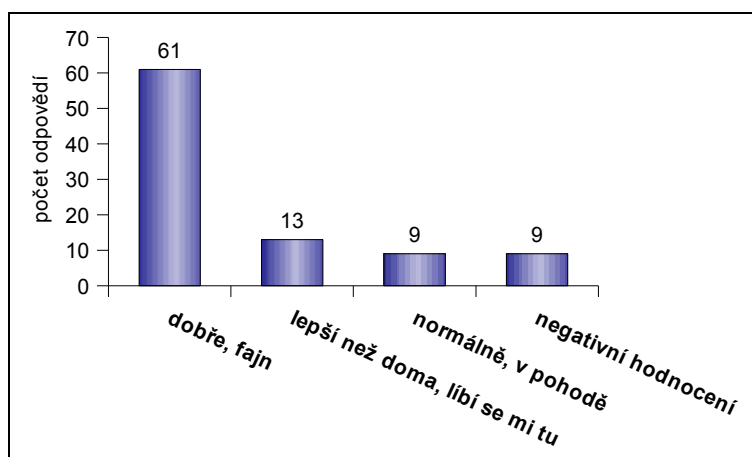

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Jak se cítíš ve své rodinné skupině, jak ti tam je?*

Abych dětem usnadnila vyjádření toho, jak se v rodinné skupině cítí, měly se vyjádřit na stupnici od 0 do 10, kde 0 byla vyjádřením toho nejhoršího a 10 toho nejlepšího. Jak je patrné z grafu na první pohled, uvedlo nejvíce dětí hodnotu 10, tedy 33 dětí (37 %). 12 dětí (14 %) uvedlo hodnotu 9. Jen 5 dětí (6 %) uvedlo hodnotu 8. Hodnotu 7 zvolilo 9 dětí (10 %). Hodnotu 6 zvolily jen 3 děti (3 %). Hodnotu 5 zvolilo 17 dětí (19 %). Nižší hodnoty volilo jen malé množství dětí. Hodnotu 4 až 0 zvolilo celkem 9 dětí (10 %).

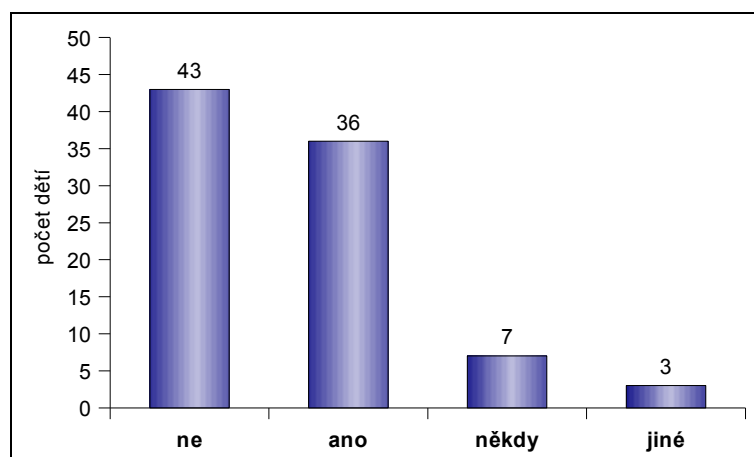
GRAF 17: Jak se děti cítí v jejich rodinné skupině – slovní vyjádření

ZDROJ: Vlastní výzkum

Děti, které se vyjádřily slovně uváděly více variant. Nejčastěji používaly vyjádření dobře nebo fajn, vyjadřovalo se tak 61 dětí (68 %). Navíc některé dodávaly, že jsou spokojené, že jim nic nechybí nebo, že zde mají dobrou partu. 13 dětí (15 %) uvedlo, že je to v domově lepší než doma, že se jim v domově líbí. Že se cítí normálně nebo „v pohodě“ uvedlo 9 dětí (10 %). Negativní hodnocení vyjádřilo 9 dětí (10 %), např. „není mi tu dobře“, „nebaví mě to tu“, „přežívám den ze dne“, „nechci tady být“.

GRAF 18: Vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny

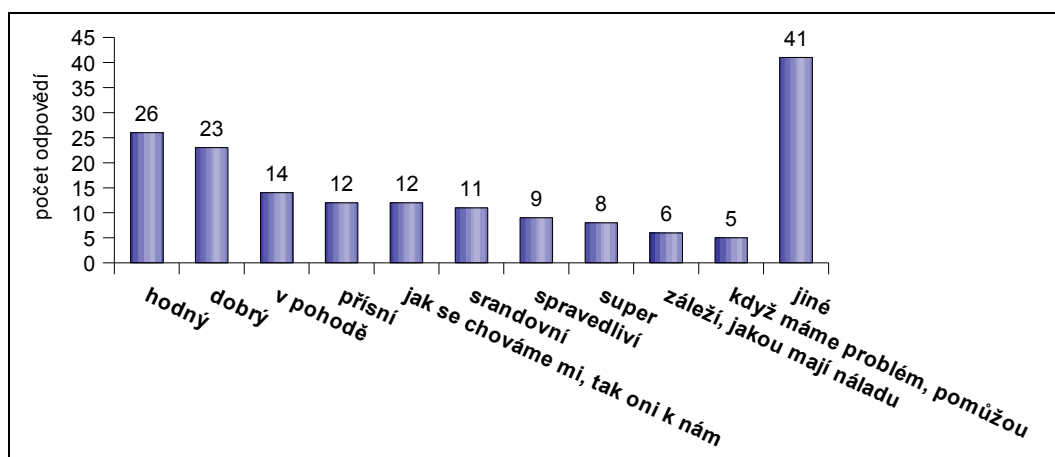

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Vnímáš rodinnou skupinu, jako náhradní rodinu?*

Odpověď „ne“ zazněla od 43 dětí (48 %). Od některých zazněla odpověď jednoznačně, jiné dodávaly, že možná malinko, nebo že to berou spíš jako tábor, ale je jim fajn. Některé rodinnou skupinu berou jako dobrou partu, jako kolektiv kamarádů. Kladně odpovědělo 36 dětí (41 %). A 7 dětí (8 %) rodinnou skupinu bere jako náhradní rodinu jen někdy. Děti k tomu dodávaly, např. „*podle toho jakou mám náladu*“, „*někdy jo, když jezdíme na výlety*“, „*spíš, jak mají vychovatelky náladu*“. Jako jiné jsem zařadila 3 odpovědi dětí (3 %).

GRAF 19: Jací jsou vychovatelé podle názoru dětí

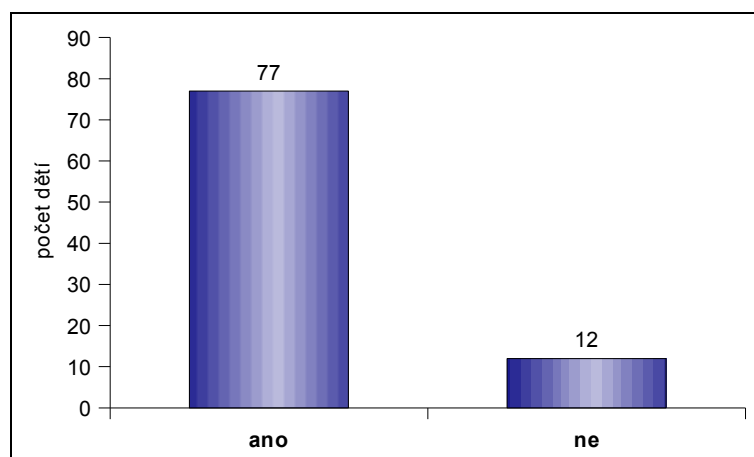

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Jací jsou podle tvého názoru vychovatelé v tvoji rodinné skupině?*

Děti uváděly i více charakteristik najednou. Nejvíce dětí je považuje za hodné, 26 dětí (29 %). Druhá nejčastější charakteristika byla „dobrý“, uvádělo tak 23 dětí (26 %). Dále následuje charakteristika „v pohodě“, kterou uvedlo 14 dětí (16 %). 12 dětí (13 %) uvedlo, že jsou vychovatelé přísní, stejný počet odpovědí má charakteristika „jak se chováme mi, tak oni k nám“. U dalších charakteristik se počet odpovědí stále snižuje. Skupina odpovědí jiné obsahuje, např. „*dokážou nás pochopit*“, „*teta je spolehlivá*“, „*jsou falešný, nedá se jim věřit*“, „*hodně nadávají, nenechají si nic vysvětlit*“, „*takový, jaký mají být*“, „*jako moje druhá máma*“, „*dá se s nima mluvit*“.

GRAF 20: Blízká osoba

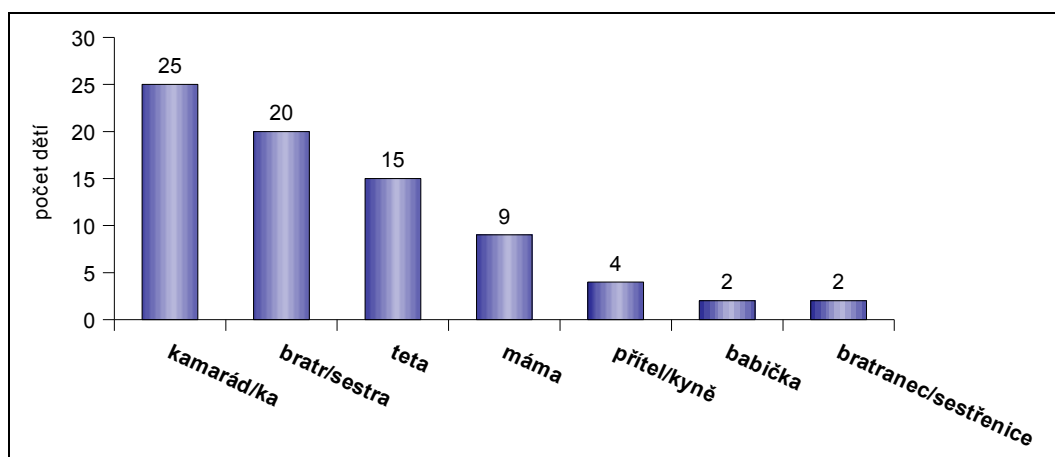

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Máš nějakou blízkou osobu, které se můžeš svěřit, požádat ji o radu, která ti rozumí?*

Z celkového počtu dětí, jich 77 (87 %) má nějakou blízkou osobu, za kterou může jít. Blízkou osobu nemá 12 dětí (13 %), ty v několika případech dodaly, že si všechno řeší sami

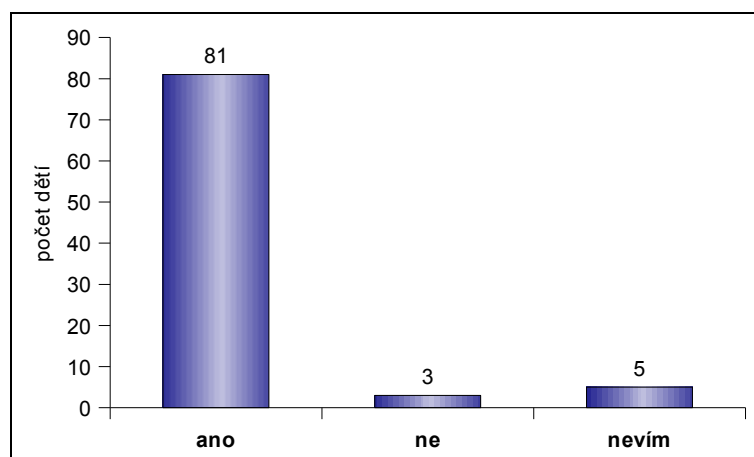
GRAF 21: Kdo je blízkou osobou pro dítě

ZDROJ: Vlastní výzkum

Pokud děti odpověděly, že mají někoho blízkého, 77 dětí (100 %), sdělovaly, kdo je pro ně blízká osoba. Pro 25 dětí (32 %) je blízkou osobou kamarád nebo kamarádka, kterým se můžou svěřit. Na druhém místě je pro 20 dětí (26 %) blízkou osobou někdo ze sourozenců, bratr či sestra. Jako dalšího člověka, kterému důvěřují, kterého by žádaly o radu byla konkrétní teta z příslušného dětského domova, uvedlo tak 15 dětí (19 %). Jen 9 dětí (12 %) považuje za blízkou osobu svojí mámu. Dále je pro 4 děti (5 %) blízkou osobou jejich přítel či přítelkyně. Babičku jako blízkého člověka uvedly 2 děti (3 %) a 2 děti (3 %) uvedly bratrance či sestřenici.

GRAF 22: Zda dětský domov nějak pomůže při přechodu do samostatného života

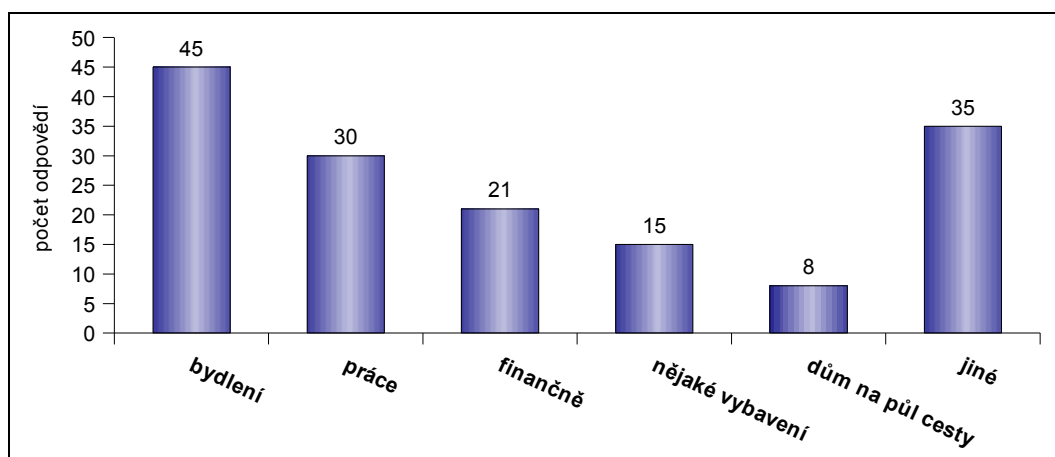
ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Pokud zůstaneš v dětském domově do dosažení zletilosti (18 let) nebo do ukončení přípravy na povolání, a budeš pak muset domov opustit, myslíš si, že ti pomůže s přechodem do samostatného života mimo domov?*

Převážná většina, tedy 81 dětí (91 %) si myslí, že jim dětský domov bude pomáhat při odchodu do samostatného života. Pouze 3 děti (3 %) uvedly, že jim domov nepomůže. Jeden z nich k tomu dodal, že „*dětský domov přímo ne, ale sociálka se vším.*“ Zda bude domov nějak pomáhat při odchodu do samostatného života nevědělo 5 dětí (6 %).

GRAF 23: Jak bude domov dětem pomáhat při přechodu do samostatného života

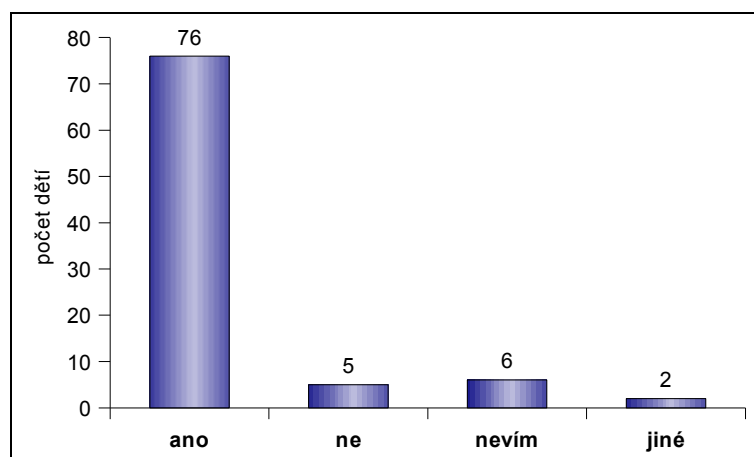
ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Jakým způsobem ti podle tvého názoru bude domov pomáhat?*

Děti, které si myslí, že jim domov bude při odchodu pomáhat, 81 dětí (100 %), nejčastěji uváděly, že jim pomůžou hledat bydlení, některé děti doslova uváděly, že jim „seženou“ bydlení. Myslí si tak 45 dětí (56 %). Dále si 30 dětí (37 %) myslí, že jim domov bude pomáhat hledat zaměstnání. 21 dětí (26 %) uvedlo, že dostanou od dětského domova „nějaké peníze“. To, že při odchodu z domova dostanou nějaké vybavení, „věci do života“, uvedlo 15 dětí (19 %). Z nich 6 dětí konkrétně uvedlo, že dostanou nádobí. 8 dětí (10 %) sdělilo, že jim v domově přímo nabídnou dům na půl cesty. Z nich hned 4 děti dodaly, že tam nechťejí. V kategorii jiné jsou zařazené další odpovědi 35 dětí (43 %). Některé se vyskytly vícekrát, nebo jsou podobné, např.:

- „*máme konto*“ (jedná se o projekt Startovné do života od Nadačního fondu manželů Livie a Václava Klausových);
- „*byť a práci si budu muset zařídit sám*“;
- „*pomůžu si sám nebo máma*“;
- „*myslím si, že s tím nebudu mít problém, bratr mě podpoří*“;
- „*půjdu k příteli, ale pomůžou, i když se definitivně odstěhuju*“;
- „*když budu chtít, budou pomáhat, musím se k tomu postavit*“;
- „*půjdu domů*“.

GRAF 24: Příprava na samostatný život v dětském domově

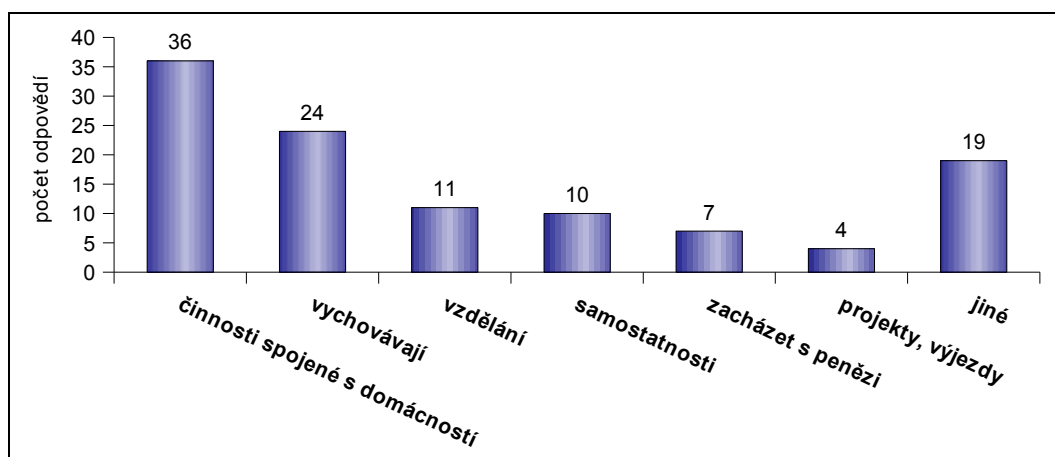

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Myslíš si, že tě v dětském domově připravují na samostatný život? Jak se to podle tvého názoru děje?*

Na tuto otázku odpověděla většina dětí kladně, 76 dětí (85 %) si myslí, že je v dětském domově připravují na samostatný život. Jen 5 dětí (6 %) si myslí, že tomu tak není a 6 dětí (7 %) nevědělo. Odpověď „možná trošku, moc tady nejsem, nevnímám je, něco povídají a za 5 minut nevím, co říkaly“ a odpověď „za 2 roky už tady nebudu“ jsem zařadila do kategorie jiné.

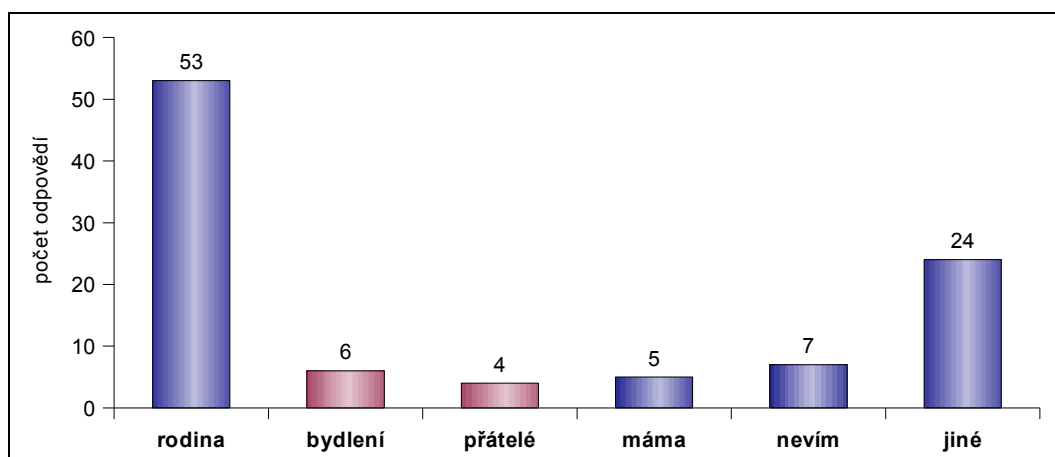
GRAF 25: Jak jsou děti připravovány na samostatný život

ZDROJ: Vlastní výzkum

Graf znázorňuje odpovědi na druhou část předchozí otázky, kde 76 dětí (100 %) uvedlo, že je podle jejich názoru v domově připravují na samostatný život. Nejčastěji jako přípravu na samostatný život děti jmenovaly různé činnosti spojené s domácností, 36 dětí (47 %). Děti uváděly, že je učí uklízet, mít pořádek, prát prádlo, vařit, pracovat na zahradě, „zapojovat se do prací, abychom byly zvyklí“. Druhým nejčastěji zmiňovaným způsobem bylo, že je tety/strejdové vychovávají, uvedlo tak 24 dětí (32 %). Některá vyjádření dětí: „pomáhají nám, abychom se nechovali špatně, nedělali průsery, nekradli“, „řikají, co máme a nemáme dělat, chrání nás před špatnými věcmi“, „učí nás, chovat se“, „učí nás chování, nebýt drzí na lidi, povídají si s náma, jdou příkladem“. Do přípravy na samostatný život děti zařazovaly také to, že se v domově snaží, aby dokončily studium, aby měly dobré známky, pomáhají jim s učením. Vzdelání jako součást přípravy na samostatný život zmínilo 11 dětí (15 %). Jako další 10 dětí (13 %) dětí zařadilo vedení k samostatnosti, schopnosti postarat se o sebe. Jen u 7 dětí (9 %) se vyskytla odpověď, že je učí zacházet s penězi. Přípravu na samostatný život prostřednictvím různých projektů, výjezdů či zážitkových akcí uvedly 4 děti (5 %). Do skupiny jiné, jsou zařazeny odpovědi jako, např. „učí nás vycházet v kolektivu, který nemáme rádi“, „snaží se do nás nacpat pravidla, abysme je měli v dalším životě (např. uklízení)“, „možnost samostatného bydlení pro učně“.

GRAF 26: Co pro děti znamená, když se řekne domov

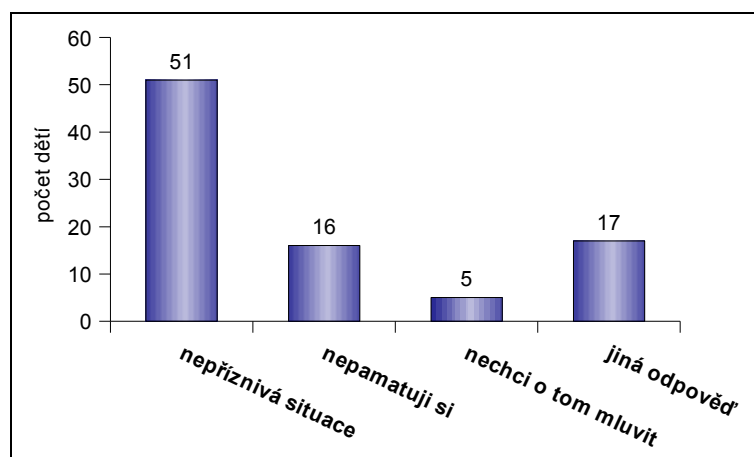

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Co pro tebe znamená, když se řekne domov? (Co se ti vybaví?)*

Převážná většina dětí, 53 (60 %), má s domovem spojenou rodinu. Některé děti to specifikovaly na mámu a tátu, někdo dodával navíc děti nebo doslova uváděly: „rodina jako celek“. Z těchto dětí kromě rodiny 6 uvedlo také nějaké místo, kde rodina bydlí pohromadě. Další 4 děti k rodině přidávaly ještě další okruh lidí – různé přátele. Některé konkrétní odpovědi dětí vztahující se k rodině: „rodina, přátelé, lidi které mám rád, a na kterých mi záleží“, „celá rodina – tam, kde mám lásku s rodičema“, „místo, kde mám rodinu, kde vše funguje, všichni spolu vychází, je tam sranda, je tam zázemí“, „rodina – lidi, o který se můžu opřít, poradí“, „rodina – jsme spolu, zázemí, jistota“. Při položení této otázky se 5 dětem (6 %) vybavila máma a 7 dětí (8 %) nedokázalo odpovědět. Do kategorie jiné je zařazeno 24 odpovědí (27 %), které nebylo možné zařadit do výše zmíněných a vyskytovaly se ve velmi malém počtu či ojedinelé. Některé z odpovědí: „doma i tady“, „doma lepší než tady“, „příjemnost, je to příjemný“, „teplo, spím tam, mám tam teplo“, „u přítele“, „nic“, „intr“, „že se tam těším, že se mi tam chce“, „tam jsem vyrůstal, mám kam jet, těším se tam“.

GRAF 27: Jaká byla situace v rodině předtím, než dítě přišlo do dětského domova

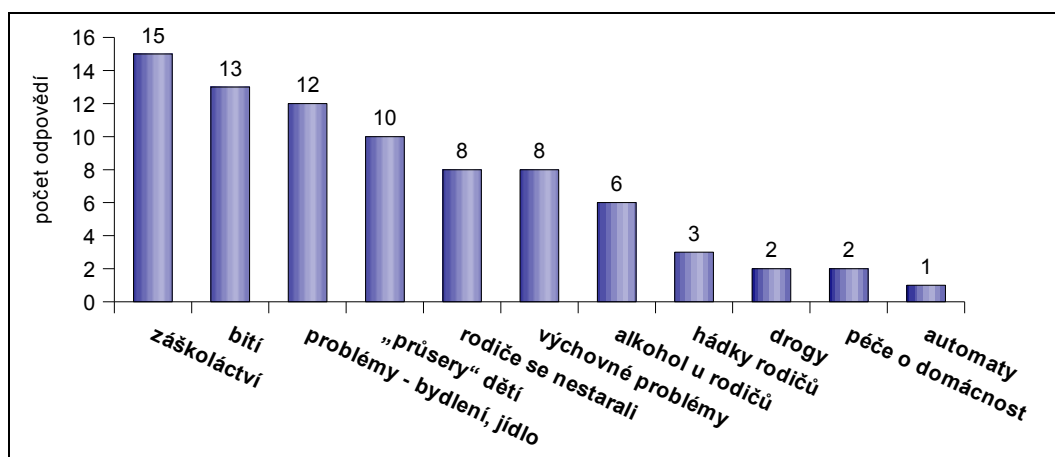

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Řekni mi prosím, co bylo předtím, než jsi přišel/a do dětského domova? Jak jsi například trávil/a čas, co jsi děl/a...?*

Tato otázka byla zaměřena na to, co vlastně vedlo k tomu, že se děti dostaly do dětského domova. Protože jsem předpokládala, že některým dětem nebude příjemné o tom mluvit, měly možnost neodpovídat. Jak je vidět z grafu tuto možnost využilo 5 dětí (6 %). Na to, jaké to bylo, než přišly do dětského domova si nepamatuje 16 dětí (18 %). Protože součástí otázky byla i doplňující otázka na trávení volného času, odpovídaly některé děti jen na ni, a z jejich výpovědí pak nebylo možné vytušit možné příčiny umístění do domova. Bylo to 17 odpovědí (19 %) které jsou zařazené v kategorii jiná odpověď. 51 dětí (57 %) se konkrétněji vyjádřilo k situaci doma před tím, než přišly do domova. Podrobněji to znázorňuje následující graf 26.

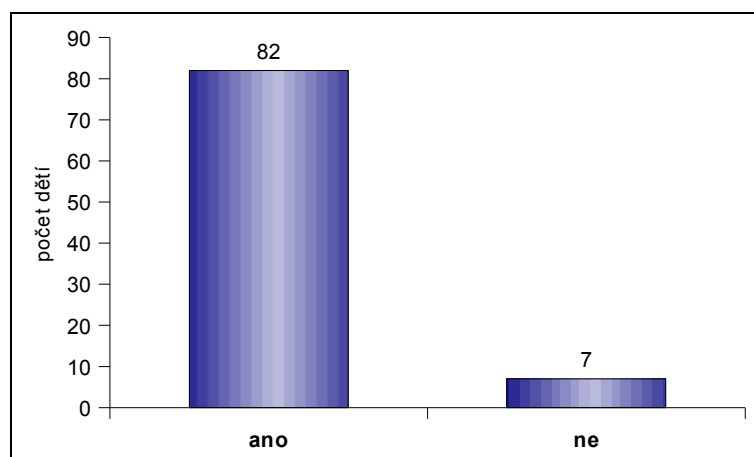
GRAF 28: Negativní jevy v rodině v době, než přišlo dítě do dětského domova

ZDROJ: Vlastní výzkum

Z 51 (100 %) odpovědí, které konkrétněji přibližovaly situaci v rodině před tím, než přišlo dítě do dětského domova byl sestaven graf, který znázorňuje jak často se příslušný jev vyskytuje. Odpověď často obsahovala i kombinaci několika jevů. Nejčastěji se objevovalo záškoláctví, u 15 dětí (29 %). Ve 13 případech (25 %) děti uvedly bití v rodině nejčastěji ze strany otce. Problémy s bydlením nebo jídlem uvedlo 12 dětí (24 %). Děti uváděly, že neměly, kde bydlet, případně že podmínky pro bydlení byly špatné (neměly elektriku, teplou vodu), neměly co jíst, rodiče neměli peníze. Jako další odpovědi na otázku bylo „*průsery*“, „*blbosti s partou*“, „*voloviny*“ apod., ale dál již neupřesňovaly co to znamená. Tuto odpověď jsem zaznamenala u 10 dětí (20 %). V 8 případech (16 %) se rodiče o děti nestarali, v jednom případě šlo dokonce o týrání. Dále 8 dětí (16 %) uvádělo, že byly drzí, zlobily, kradly apod. Tyto odpovědi jsem zahrнула pod výchovné problémy, záškoláctví je pro lepší přehlednost znázorněno zvlášť. 6 dětí (12 %) sdělilo, že jeden či oba rodiče pili alkohol. Hádky rodičů uvedly 3 děti (6 %), závislost na drogách 2 děti (6 %), péči o domácnost musely řešit 2 děti (6 %) a závislost rodiče na automatech se vyskytla v 1 odpovědi.

GRAF 29: Kontakt s rodinou

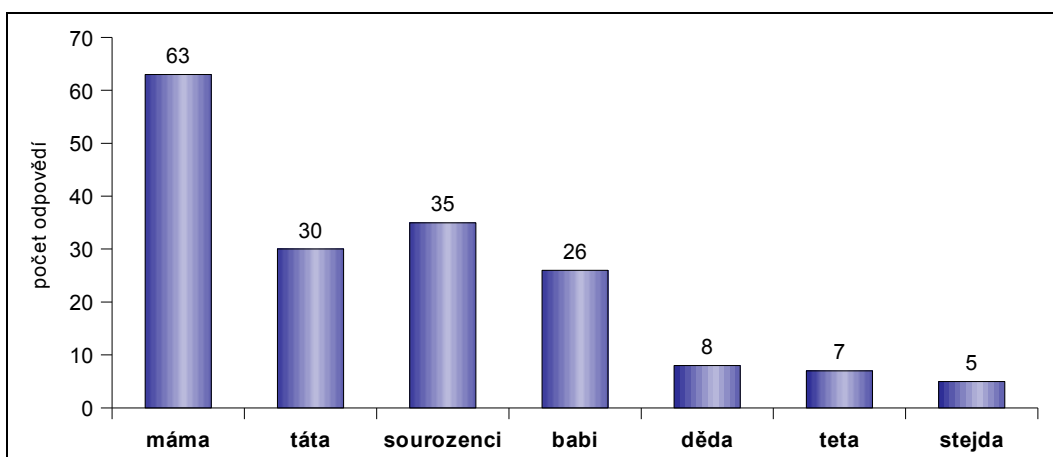

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Máš kontakt se svojí rodinou, příbuznými?*

Kontakt s jedním či více členy rodiny má 82 dětí (92 %). 7 dětí (8 %) není s nikým v kontaktu. Z nich dvě děti dodaly, že o to ani nestojí, že je nechtějí vidět, a jeden chlapec dodal, že byl od narození v kojeneckém ústavu, pak v dalších zařízeních.

GRAF 30: S kým z rodiny jsou děti nejčastěji v kontaktu

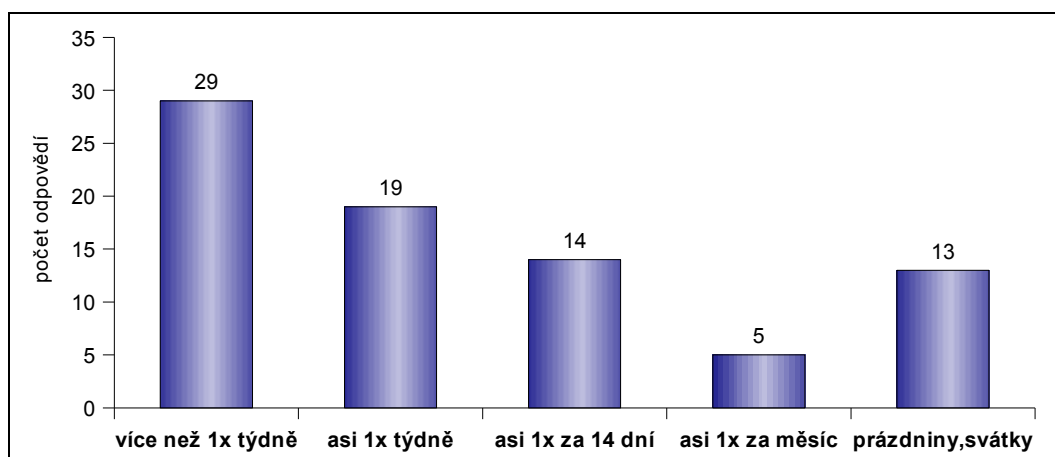
ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *S kým jsi v kontaktu?*

Málokteré z dětí je v kontaktu pouze s jednou osobou, děti většinou uváděly hned několik osob. Přesto jsou nejčastěji v kontaktu s matkou, uvedlo ji 63 dětí (77 %). Kontakt s otcem má jen necelá polovina dětí, tedy 30 dětí (37 %). Častěji než s otcem jsou děti v kontaktu se sourozenci, uvedlo je 35 dětí (43 %). Dále je 26 dětí (32 %) v kontaktu s babičkou, ale jen 8 dětí (10 %) má kontakt s dědečkem. S tetou či strejdou má kontakt 12 dětí (15 %), dále jsem podrobněji nezkoumala o koho se přesně jedná, pouze 2 děti sdělily, že se jedná o sourozence jednoho z jejich rodičů.

GRAF 31: Jak často jsou děti v kontaktu se členy rodiny

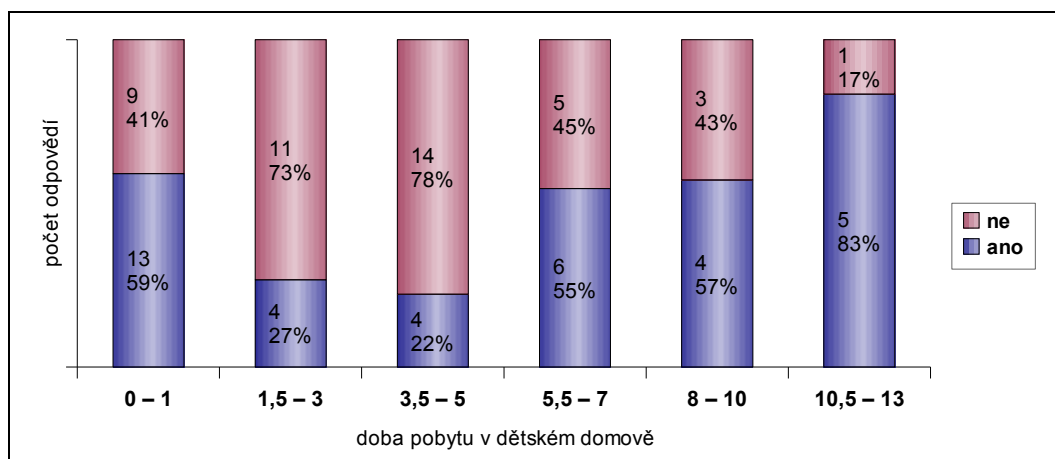

ZDROJ: Vlastní výzkum

Otázka: *Jak často jste v kontaktu?*

Jednotlivé sloupce zahrnují jak telefonický, tak osobní kontakt. Častěji než 1x týdně je v kontaktu s někým z rodiny 29 dětí (35 %). K tomu je třeba dodat, že se jedná převážně o kontakt telefonický. Takto častý osobní kontakt se vyskytuje jen u minimálního množství dětí, kdy je dětský domov ve stejném městě, kde žijí rodiče. Osobní kontakt probíhá spíše formou návštěv doma, a to buď každý víkend nebo každých 14 dní nebo o prázdninách a svátcích. Asi 1x týdně je v kontaktu s rodinou 19 dětí (23 %). Opět je častý telefonický kontakt, děti jezdí domů na víkendy a prázdniny, nebo je zhruba jednou týdně rodiče navštěvují. Zhruba každých 14 dní je v kontaktu s rodinou 14 dětí (17 %), jedná se zejména o pravidelné návštěvy doma a navíc nějaký telefonický kontakt. Asi 1x měsíčně má kontakt s někým z rodiny 5 dětí (6 %). Během prázdnin či svátků je v kontaktu s rodinou 13 dětí (16 %). Tuto otázku jsem s dětmi podrobněji neprobírala.

GRAF 32: Vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny v závislosti na délce pobytu v dětském domově

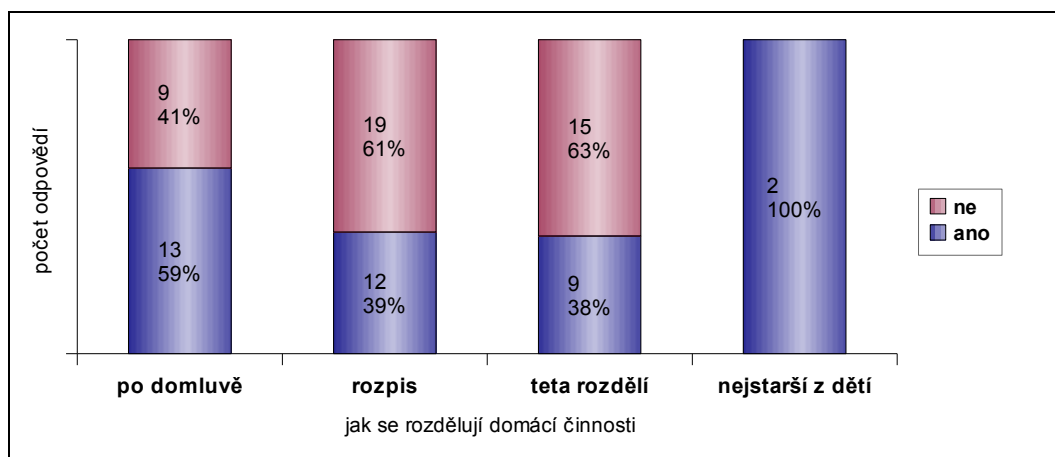

ZDROJ: Vlastní výzkum

V grafu první číslo znázorňuje reálný počet dětí a druhé číslo je jeho vyjádřením v procentech. Legenda vpravo označuje zda dítě vnímá rodinnou skupinu jako náhradní rodinu (modrá barva) či nikoliv (červená barva). Tato charakteristika platí i pro následující grafy.

Graf znázorňuje zda má délka pobytu v dětském domově vliv na vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny. Z dětí, které jsou v dětském domově maximálně 1 rok jich 59 % vnímá rodinnou skupinu jako náhradní rodinu. U dětí, které jsou v domově 1,5 – 3 roky je to 27 % a u dětí, které jsou v domově 3,5 – 5 let je to tak jen u 22 %. Rodinnou skupinu jako náhradní rodinu vnímá 55 % dětí, které jsou v domově 5,5 – 7 let. S prodlužující se dobou pobytu roste procento dětí, které vnímají rodinnou skupinu jako náhradní rodinu, je tomu tak u 57 % dětí, které jsou v domově 8 – 10 let a u 83 % dětí, které jsou v domově 10,5 – 13 let.

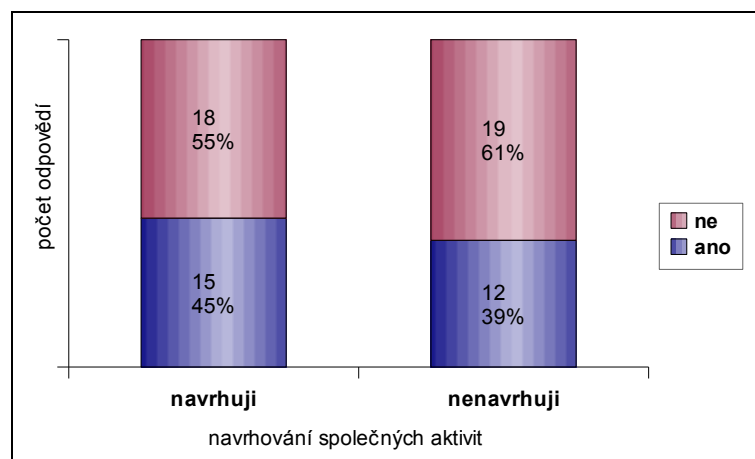
GRAF 33: Vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny v závislosti na způsobu rozdělování domácích činností

ZDROJ: Vlastní výzkum

Graf znázorňuje vliv způsobu rozdělování domácích činností na vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny. Z dětí, které se na rozdělení domácích činností domlouvají jich 59 % vnímá rodinnou skupinu jako náhradní rodinu. Mezi dětmi, které mají domácí činnosti rozdělené formou rozpisu je 39 % těch, které vnímají rodinnou skupinu jako náhradní rodinu. Tam, kde domácí činnosti rozděljuje teta, vnímá rodinnou skupinu jako náhradní rodinu 38 % dětí. V posledním případě se jedná o 2 děti, ze stejné skupiny, kde činnosti rozděljuje nejstarší z dětí. Obě děti vnímají rodinnou skupinu jako náhradní rodinu.

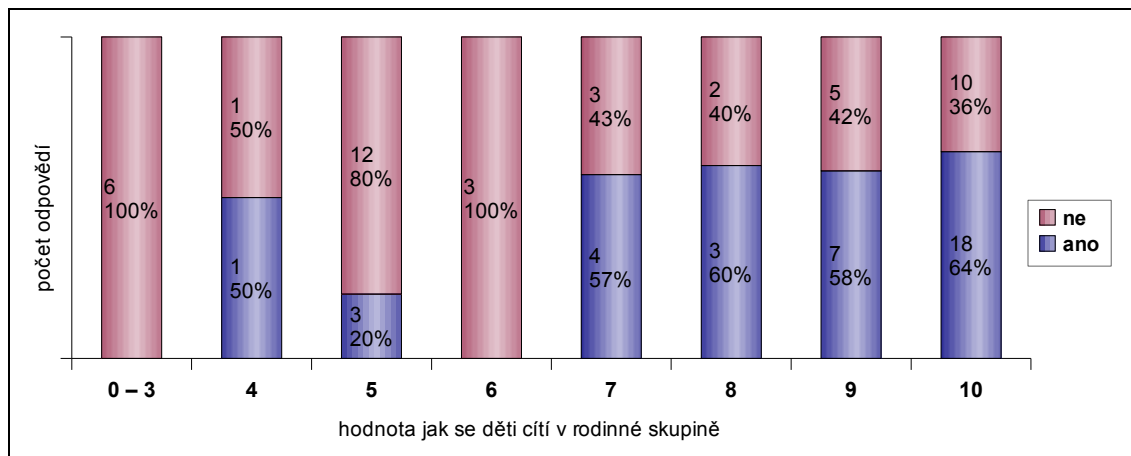
GRAF 34: Vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny v závislosti na tom, zda děti navrhují či nenavrhují společné aktivity

ZDROJ: Vlastní výzkum

Graf znázorňuje zda má vliv na vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny to, jestli se děti podílí na navrhování společných aktivit rodinné skupiny. Rodinnou skupinu jako náhradní rodinu vnímá 45 % dětí, které navrhují společné aktivity a 39 % dětí, které žádné aktivity nenavrhují.

GRAF 35: Vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny v závislosti na tom, jak se děti v rodinné skupině cítí

ZDROJ: Vlastní výzkum

Graf znázorňuje jak spolu souvisí vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny a to, jak se děti v rodinné skupině cítí. Mezi dětmi, které volily vyšší hodnoty vyjádření toho, jak se na skupině cítí, je více těch, které vnímají rodinnou skupinu jako náhradní rodinu. Zvláště patrné je to u dětí, které volily hodnotu 10, 64 % z nich vnímá rodinnou skupinu jako náhradní rodinu.

4.2 Vyhodnocení rozhovorů s vychovateli

OTÁZKA 1: Jak dlouho pracujete v dětském domově?

roky	2	2,5	4	6	8	11	13	15	30	33
počet vychovatelů	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1

Rozhovor byl proveden celkem se 13 vychovateli. Jeden z vychovatelů, který pracuje v dětském domově 2,5 roku, dělal dříve 18 let vychovatele na střední škole, pak pracoval 6 let ve výchovném ústavu.

OTÁZKA 2: Jak podle Vašeho názoru a zkušeností vnímají děti pobyt v dětském domově?

Odpovědi vychovatelů byly velmi pestré. Ve 4 rozhovorech uvedli, že záleží z jakého důvodu dítě do domova přichází, co má za sebou. V 7 případech uvedli, že některé děti svůj pobyt vnímají vesměs pozitivně, jsou rádi, vděčné, že můžou být v dětském domově. Jedná se zejména o děti, které přichází ze špatného prostředí, jsou týrané, zanedbávané nebo jsou v domově na vlastní žádost. Pobyt v dětském domově podle 4 vychovatelů vnímají děti jako takový trest, případně nutné zlo. Další odpovědi se vyskytovaly jednotlivě, maximálně dvakrát. Uvádím zde jejich výčet s poznámkou v závorce, kolikrát se odpověď vyskytla:

- ze začátku to vnímají negativně, nelíbí se jim v domově, než si zvyknou nebo poznají, že je jim tady líp (2x);
- záleží na věku, kdy přijdou, pokud dítě vyrůstá v domově od malinka, bere to jinak, než pokud přijde např. v 7. třídě (2x);
- děti z kojeneckého ústavu to vnímají lépe (1x);
- některé děti to, že se dostaly do dětského domova, berou jako hanbu (1x);
- někdo se s tím smíří, někdo se nesmíří (1x);
- nakonec se tu líbí všem, jsou spokojené (1x);
- některé děti to berou tak, že jiné východisko není, tak jsou tady, zvládají to velice dobře (1x);
- některé dítě má pocit, že ho v domově příliš omezují, že je jako ve vězení, protože nemá takovou svobodu jako doma (1x);

- děti, které můžou jezdit domů, tak v domově asi nejsou rády (1x);
- vždy to skončí u toho, že dítě myslí na to jak to vypadá doma (1x);
- bydlení, stravování i režim jsou pro ně nové zajímavosti a zkušenosti (1x).

OTÁZKA 3: Mají děti ve vaší rodinné skupině kontakt s vlastní rodinou?

Všichni vychovatelé odpověděli kladně. V jednom případě mají všechny děti kontakt se svojí rodinou a 6 vychovatelů uvedlo, že kontakt s rodinou mají skoro všechny děti. Jedna vychovatelka konkrétně uvedla, že sociální pracovníce i oni v dětském domově kontakt s rodinou podporují. Intenzita kontaktu vychází zejména ze zájmu rodičů, případně širší rodiny, o dítě. Někteří rodiče kontaktují děti pravidelně. Jeden z dotázaných uvedl, že v rámci celého domova, se ¼ rodičů dětem ozývá pravidelněji. Pak jsou rodiče, kteří jsou v kontaktu s dítětem jednou za půl roku, tedy dodržují zákonnou lhůtu, aby jim nemohlo být dítě odebráno.

Kontakt mezi rodiči a dětmi probíhá nejčastěji prostřednictvím telefonu, tento způsob uvedlo 7 vychovatelů. Dále probíhá písemný kontakt, prostřednictvím dopisů či emailů, uvedlo tak 6 vychovatelů. Děti také jezdí domů na víkendy, svátky nebo prázdniny. Jeden z dotázaných uvedl, že domů jezdí častěji než dvakrát za rok malé množství dětí (ze 40 dětí v jejich domově asi 5). Také návštěvy rodičů v domově nejsou příliš časté, uvedli to 2 vychovatelé.

OTÁZKA 4: Jak byste charakterizoval/a vztahy mezi Vámi a dětmi z vaší rodinné skupiny?

Mezi vychovateli a dětmi jsou vesměs kladné vztahy. Jako dobrý, že spolu vychází, jej hodnotili 3 vychovatelé. Další 4 vychovatelé jej popsali jako kamarádký, s tím, že jedna vychovatelka dodala, že ne vždy je možné být s dětmi kamarád. Podle jiné vychovatelky se jedná o kamarádký vztah s respektem a důvěrou. Hezký, pozitivní, klidný spokojený vztah mají s dětmi 2 vychovatelky. Dále jednotlivě vychovatelé uváděli:

- beru děti za vlastní;
- jak, kdy, podle nálady;
- respektujeme se navzájem, děti ví, kde jsou hranice;
- děti ví, na koho, co platí;

- snažím se o rodičovský přístup, ale ne vždy se to setká se správnou odezvou;
- na rodinné skupině je atmosféra domácí a přátelská, vztahy mezi dětmi i tetami jsou jako v rodině.

OTÁZKA 5: Daří se navazovat s dětmi hlubší vztahy? Osvědčilo se Vám něco při jejich navazování, utužování?

Ano odpověděli 4 vychovatelé, s tím že 2 z nich k tomu dodali: „*jsem jejich vychovatelka to je hranice a myslím si, že je správná, nejsem jejich máma a není správné si na to ani hrát,*“ „*daří se, ale je to dáno tím, jak dlouho je dítě v dětském domově, jestliže je tu krátkou dobu, tak se málokdy zadaří.*“ U 4 vychovatelů bylo odpovědí, že záleží na dětech, musí chtít. Některé děti jsou otevřené, ale některé děti nemají zájem. U jedné vychovatelky jsem se setkala s odpovědí, že to příliš nejde. V jiném případě bylo odpovědí, že je to „*běh na dlouhou trať, děti jsou zklamané, zraněné na duši*“.

Druhá část otázky byla směřována na to, zda se vychovatelům něco osvědčilo při navazování a utužování vztahů s dětmi. Nejčastěji uváděli „povídání“, s touto odpovědí jsem se setkala u 5 vychovatelů. Dále uvedli 4 vychovatelé: nezklamat důvěru dětí, dodržet, co jim slíbili, další 2 považují za důležité jednat s dětmi na rovinu, říct, co si kdo jak představuje a podle jiných 4 vychovatelů navazování vztahu podporuje upřímný zájem o dítěte, vědět, co má rádo, co ho baví. Nic konkrétního se neosvědčilo 2 vychovatelům. Jeden z nich k tomu dodal: „*hodně se to odvíjí od prvního dne vstupu, jak to dítě bude reagovat, jak já k němu budu přistupovat.*“ V jednom případě, je také podle názoru vychovatelky, důležité nechat na sebe sáhnout v jiném případě se osvědčila pochvala. Velmi zajímavé je následující sdělení: „*Ke sblížení dochází hlavně např. ve vypjatých situacích, kdy dítě něco provede a my se ho zastaneme nebo, když se u soudu musí setkat se svojí rodinou v nepříjemné situaci a my mu v tom momentu pomáháme. U malejch dětí je to často v nemoci, jsme ta opora, staráme se o něj.*“

OTÁZKA 6: Vnímají děti podle Vašeho názoru rodinnou skupinu jako náhradní rodinu? Mohou ji tak někdy vnímat?

V této otázce se názory různí, 6 vychovatelů uvedlo, že děti rodinnou skupinu nevnímají jako náhradní rodinu a 4 uvedli, že ano. Jeden z nich k tomu dodal, že to tak vnímají víc děti, které tolik nejezdí domů. Vliv věku a délky pobytu zmínili 2 vychovatelé, podle názoru prvního „*když dorostou určitýho věku, překlenou 17, 18 let a jsou tu dýl, tak to tak začnou vnímat, že je to pro ně zázemí, zejména před odchodem,*“ podle druhého „*záleží na tom, jak dlouho jsou tady, ti, co jsou tu dlouhodobě cítí, že je to jejich šance, pomoc skoro jediná, pro ty, co jsou tu kratší dobu je to jako, že jsou tu na intru.*“ Další z vychovatelů uvedl, že jako rodinu to vnímají děti, které byly týrané nebo nemají nikoho, kdo by se o ně mohl starat.

Názory na to, zda mohou děti někdy vnímat rodinnou skupinu jako náhradní rodinu, jsou různé. Děti to tak mohou vnímat např. v situaci, kdy je nějak zklame rodina (slíbí, že si vezmou dítě na prázdniny a nevezmou nebo je děti pozvou na nějakou jejich soutěž a oni nepřijdou). Jiný názor je, že to tak mohou vnímat děti, jejichž kontakt s rodinou není častý nebo žádný. Další říká, že to děti mohou vnímat, pokud budou více začleněny do chodu rodinné skupiny a vezmou si to za své. V jiném případě se vyskytl názor, že by bylo potřeba snížit počet dětí ve skupině přibližně na 5, a tato skupina by bydlela v samostatném bytě. Podle jiného názoru tomu brání časté změny v rodinné skupině, jako např. odchody dětí do pěstounské péče, přeřazení z jiné rodinné skupiny, střídání vychovatelů, a také hranice vymezené zákonem.

OTÁZKA 7: Jak děti přistupují k domácím činnostem spojených s chodem rodinné skupiny?

Negativní přístup dětí k domácím činnostem, tedy, že je to otrava, nutné zlo a musí se do toho nutit uvedli 4 vychovatelé. Podle sdělení 2 vychovatelů jsou děti většinou ochotné. Podle 3 vychovatelů je to s dětmi stejné jako doma, taky se jim do toho občas nechce. Ze 4 rozhovorů vyplynulo, že to děti berou jako nějakou povinnost, vědí, že musí. Ve 2 případech navíc vychovatelé uvedli, že děti rádi zejména vaří.

OTÁZKA 8: Co postrádáte u dětí ve smyslu výbavy potřebné pro běžný samostatný život?

Za problematické považuje 5 vychovatelů hospodaření s financemi (s jejich kapesným), 2 z nich doslova řekli, „oni dostanou kapesný a ještě v ten den už nemají ani korunu.“ Neznají cenu peněz, neumí si představit, co si mohou pořídit za běžnou výplatu, myslí si, že za to budou mít byt, auto a navíc vše co chtějí. Překážku pro samostatný život spatřují 4 vychovatelé v tom, že děti jsou zvyklé, že vše dostanou zadarmo, bez jakéhokoliv přičinění, že mají na vše nárok. Když pak v 18 letech odejdou, nemají téměř nic. Dále 3 vychovatelé uvádí, že problémem je u dětí také orientace a jednání na úřadech, „nevědí, co kde si zařizovat“, „oni sami zájem nemají, myslí si, že vše zvládnou, ale skutečnost je jiná.“ Jiní 2 vychovatelé spatřují negativa v přílišné organizovanosti života v dětském domově, děti pak neumí aktivně vyplnit svůj volný čas. Mezi odpovědi na tuto otázku zařadili 2 vychovatelé také problematiku odchodu z domova, konkrétně, že dětem, které odešly chybí zázemí, nemají se kam vrátit, nejsou dostatečně samostatné a odpovědné, aby bez problémů vše zvládly. Dále se jednotlivě vyskytly následující odpovědi na položenou otázku, vychovatelé u dětí dále postrádají:

- samostatnost, děti jsou málo zvyklé jednat sami za sebe;
- chuť uplatnit se, pracovat;
- sociální vyspělost a vyzrállost, při zátěži zklamou, v rámci „přežití“ jsou schopné udělat cokoli;
- dovednosti, které má člověk, který žije sám;
- pocit zodpovědnosti;
- neumí řešit konfliktní a jinak náročnější situace, protože překážky za ně dost často řeší vychovatelé;
- mají problémy se vztahy, nemají představu, jak funguje „normální“ rodina;
- smysl pro povinnost, např. ráno vstát a jít do školy nebo do práce;
- neumí se spoléhat sami na sebe, jsou zvyklé žít v komunitě.

OTÁZKA 9: Jak se snažíte děti připravovat na odchod z dětského domova a na budoucí život mimo domov?

Jednu část přípravy na samostatný život tvoří péče o domácnost, spadají sem činnosti jako vaření, uklízení, nakupování atd. Jak uvedlo 6 vychovatelů tyto činnosti vykonávají děti sami. Součástí přípravy je také snaha vést děti k samostatnosti, 4 vychovatelé posílají starší děti např. na úřady, aby si tam zařídily občanský průkaz, posílají je samostatně k lékaři nebo se snaží, aby si dokázaly zjistit jízdní řády na internetu. Hospodaření s penězi se snaží naučit 3 vychovatelé, a to prostřednictvím kapesného či nákupů, kdy je dětem svěřena finanční hotovost. U 2 vychovatelů bylo součástí přípravy celkové předávání zkušeností. O tom, co bude po odchodu z dětského domova, jak to bude vypadat vychovatelé s dětmi mluví, uvedli tak přímo 2 vychovatelé. Možnost samostatného bydlení pro děti starší 15 let v odpovědích uvedli 3 vychovatelé. K přípravě dětí na odchod z domova a na samostatný život 5 vychovatelů uvedlo, že se děti účastní různých kurzů, seminářů a projektů, které realizují různé organizace pro děti z dětských domovů. Tyto aktivity bývají určené pro děti starší 15 let, mají možnost dozvědět se např. něco o financích, jak hledat zaměstnání, bydlení, jak jednat na úřadech, kde se co zařizuje. Dále se jednotlivě vyskytly odpovědi:

- přenášet zodpovědnost na děti;
- aby měly nějaké vzdělání (alespoň vyučení), pak aby měly práci a bydlení;
- aby věděly, že s musí pracovat, aby měly z čeho platit nájem;
- aby dělaly to, co dělají děti doma, aby viděly to, co vidí děti doma;
- je na to zaměřený celý proces výchovy (tedy, aby uměly zacházet s financemi, alespoň se vyučily, věděly, že se má chodit do práce, uměly vařit, uklízet ...);
- jak se blíží věk odchodu, snažím se na ně být „tvrdší“, „je to jedna z věcí, kterou potřebují pocítit, oni ví, že mají něco za svými zádkami – tu ochrannou péči, a ta jim škodí. Např. jedna holka dělala praxi, tři ženský okolo a ona nebyla schopná se s ní porovnat, tak požádala, aby ji přeřadili. Protože paní mistrová ví, že je z dětského domova, tak dělá takové úsluhy, přemístila ji. Já bych to neuděl. Oni si myslí, že na ně někdo čeká a neuvědomují si, že budou rádi, že nějaké zaměstnání vůbec seženou, a když seženou, tak se tam s těma lidma budou muset srovnat.“

K této otázce jedna z vychovatelek uvedla, že by se jí líbila chalupa někde na vesnici, kde by děti měly stejné povinnosti jako doma.

OTÁZKA 10: Co podle Vás brzdí lepší připravenost dětí na samostatný život?

V odpovědích vychovatelů byly nejčastěji odpovědi týkající se 3 oblastí, samostatného bydlení, legislativy a velikosti dětského domova. V prvním případě 5 vychovatelů vyslovalo potřebu samostatnějšího, odděleného bydlení buď celé rodinné skupiny, nebo alespoň samostatný byt, či pokoj pro starší děti, který by měl vlastní financování. V druhém případě se 3 vychovatelé vyjádřili, že mají příliš svázané ruce zákonem, mají strach cokoliv si dovolit, dále že mají malé kompetence oproti rodičům, kteří se v podstatě o děti nestarají, musí je o vše žádat, protože oni jsou zákonnými zástupci, pokud nejsou zbaveni rodičovských práv. A ve třetím případě 2 vychovatelé uvedli, jako negativum velikost zařízení, že je v dětském domově příliš dětí pohromadě. Dále se vyskytly odpovědi, že lepší připravenost dětí brzdí:

- hojnost všeho, co v domově mají;
- jejich pohodlnost, lenost;
- finanční stránka;
- pocit, že jdou do neznámého;
- to, že rodiče, kteří je nezvládli vychovat, vnímají jako „pánaboha, stahuje to děti dolů“;
- ochranná péče;
- jejich apatie ke všemu, unuděný způsob života;
- jsou na vyšší úrovni než jejich rodiče, mají přílišné sebevědomí, nemají morální hodnoty, a to má negativní vliv;
- malá samostatnost, když v 18 letech odchází.

OTÁZKA 11: Jak se podílíte na volbě povolání? Kam se snažíte děti směřovat?

Z rozhovorů vyplynulo, že vychovatelé jsou nejčastěji hlavní osoby, které s dětmi komunikují o volbě povolání, zjišťují, čemu by se chtěly věnovat, probírají s nimi jejich možnosti, případně usměrňují jejich nereálná přání. Ponechávat volbu hlavně na dětech se snaží 10 vychovatelů, uvedli, že zjišťují zájem dítěte, ptají se co ho baví, co by chtělo dělat, povídají si o tom. Usměrnují děti pouze v případě, že jejich

volba je příliš vzdálená reálným schopnostem dítěte. Pouze jedna vychovatelka uvedla, že je potřeba děti usměrňovat často, protože nejsou soudné. Při volbě budoucího povolání se vychází také ze školního prospěchu, možností a schopností dítěte, uvedlo tak 8 vychovatelů. Jeden k tomu dodal, že před volbou školy již vědí na co dítě má a na co ne. Jiná vychovatelka sdělila, že začínají zjišťovat zájem dítěte přibližně 2 roky před samotnou volbou školy. Další dotázaná uvedla, že se snaží děti podporovat tak, aby školu dokončily. Ve 3 případech vychovatelé uvedli, že se s některými dětmi jedou na vybranou školu podívat. Jedna z nich sdělila: *„Jezdíme se koukat po školách, chceme se na to hodně zaměřit, aby děti viděly, jak to opravdu vypadá.“* V jiném případě, jeden vychovatel využívá burzu škol, kde mají děti možnost si prohlédnout prezentace různých škol. Další vychovatel uvedl, že mají určeného pedagoga k volbě povolání. Další odpovědi vychovatelů.

„Díváme se, aby vybraný obor byl v kurzu, přihlížíme potřebám trhu.“

„Máme dobrou zkušenost s tím, že pro děti průměrné inteligence je ideální zaměstnání kuchař-číšník, tesař, ty povolání, u kterých je možnost ubytování, máme s tím dobrou zkušenost, protože pak je problém s tím ubytováním. Ted' se navíc rozjíždí, tak jako to bylo dřív, že firmy si vyberou dobré studenty v učebních oborech a zajistí jim práci zároveň s ubytováním, toho se snažíme využívat. To je jedno z mála východisek při odchodu dětí z dětského domova.“

„Taky se stává, že nedostudujou. Stává se to často, co jsem tady ty 4 roky, vycházelo 6 dětí z toho 3 byly vyučení, což je vždycky sláva, protože 18 většinou dosáhnou před vyučením, jsou schopní půl roku co jim zbývá nedodělat, takže si v 18 neprodlouží, sice se musí ještě rok podřídít, ale dostudujou a má to své výhody, že ještě hodně za ně zařídíme, mají možnost bydlení.“

OTÁZKA 12: Jaké máte zkušenosti s pěstounskou či hostitelskou péčí?

S pěstounskou péčí mají špatné zkušenosti 2 vychovatelé. Žádné nebo minimální zkušenosti mají 3 vychovatelé. V současné době 3 vychovatelé mají na skupině převážně starší děti, které nemají zájem nebo není zájem ze strany případné rodiny. Pěstouni mají zájem spíš o menší děti. Z rozhovorů vyplynulo, že častěji se realizuje hostitelská péče. Pokud má někdo zkušenosti s pěstounskou péčí, tak se jedná o malé počty umístěných dětí, v rozhovorech jsem zaznamenala maximálně 4 děti za dobu

praxe (11 let) u jedné dotázané. V jednom případě vychovatelka uvedla, že má lepší zkušenosti s adopcí, protože rodiče jsou více prověřováni a nabízí stabilnější prostředí, protože často žádné dítě nemají. Návrat z pěstounské péče zažilo 6 vychovatelů, kteří mají různé zkušenosti s tím, jak to děti prožívají. Negativní reakce (zklamání, trauma, špatný psychický stav) zaznamenali 3 vychovatelé. V jednom případě bylo dítě rádo, že je zpět v domově. Další vychovatelka uvedla, že to děti berou stejně, jako když přijdou z rodiny, navíc za poslední 3 měsíce zažila návrat 4 dětí z nevydařené pěstounské péče.

4.3 Vyhodnocení rozhovorů se sociálními a pedagogickými pracovníky

OTÁZKA 1: Jaké jsou nejčastější důvody umístění dětí do dětského domova?

Na tuto otázku 7 z 8 dotazovaných přímo uvedlo, že hlavním důvodem je selhání rodiny, její nefunkčnost, neschopnost se o dítě postarat. Tuto skutečnost dávali do souvislosti nejčastěji s alkoholismem, drogovou závislostí a trestnou činností rodičů a se špatnou finanční situací rodiny. Jako další důvod uvedli 4 dotazovaní výchovné problémy dětí, řadili sem zejména záškoláctví a drobnou trestnou činnost. Zajímavý je třetí důvod, který zmínili 2 dotazovaní, kdy matka nezvládne výchovu dcery, nejčastěji poté, kdy si matka najde nového partnera a dcera s tím nesouhlasí, nebo se objeví násilí či sexuální obtěžování dcery ze strany matčina partnera. Týká se to dospívajících dívek přibližně ve věku 13 – 16 let.

Jeden z dotázaných k tomu navíc uvedl: „*Myslím si, že přímá péče o rodinu je méně nákladná, než ústavní výchova nebo jiná náhradní výchova. Je to celospolečenský trend umisťovat děti do náhradní výchovy, je to dané tím, že pro rodiče je výchova dětí mnohdy na obtíž.*“

OTÁZKA 2: Jak dlouho děti zůstávají ve vašem domově? Kolik jich zůstává do doby zletilosti? Kolik se jich vrací zpět do rodin před dosažením zletilosti?

Na tom, že v dětském domově zůstává převážná většina dětí do doby zletilosti se shodlo 7 dotazovaných. Navíc 5 z nich k tomu dodává, že návratů do rodiny, tedy zrušení ústavní výchovy před dosažením zletilosti je velmi málo.

Z 6 rozhovorů vyplynulo, že doba pobytu dětí se zkracuje, protože došlo k posunu věku ve, kterém děti do domova přichází. V minulosti se jednalo zejména o menší děti, zatímco v současné době se jedná o děti kolem 13 až 14 let. Jedna z dotázaných v tom spatřuje problém z hlediska získání vzdělání, protože mnohdy dosáhnou zletilosti dřív než dokončí přípravu na povolání a ne všichni využijí možnosti prodloužení pobytu v domově, aby zde mohly dokončit přípravu na povolání.

O odchodu do pěstounské péče se zmínili 2 dotázaní, jedná se především o malé děti, které v domově nezůstávají dlouho. Dále se zmínili ještě o odchodu, respektive přemístění dětí do výchovné ústavu, a to z důvodů výchovných či psychiatrických. V jednom, zařízení se jednalo o 12 dětí a ve druhém o 2 děti za poslední 2 roky.

OTÁZKA 3: Jaké vzdělání mají mladí lidé, kteří po dosažení zletilosti a ukončení přípravy na budoucí povolání opouští dětský domov?

Odpověď na tuto otázku byla vcelku jednoznačná – většina dětí je vyučená, to znamená, že mají výuční list. V jednom případě je to dáno tím, že dětský domov je bývalá zvláštní škola internátní. 3 dotázaní uvedli, že mají nějaké děti na střední škole (SŠ), ale jedná se jen o malé počty. Jeden dotázaný uvedl, že v současné době mají 4 děti na SŠ a u 3 z nich předpokládají, že budou pokračovat na vysoké škole (VŠ). V jednom případě teď měli studenta na VŠ, ale studium nedokončil. V jiném domově nyní mají 1 gymnazistu, který by chtěl pokračovat na VŠ.

U 3 dotázaných se vyskytla odpověď, že se také stává, že dítě nezíská žádné vzdělání, tedy ani výuční list. Jeden z důvodů nedokončení přípravy na budoucí povolání je, že jedinec dosáhne zletilosti před jejím dokončením nepožádá o prodloužení ústavní výchovy a odejde z domova.

Jedna dotázaná uvedla: „*Oni, ne že by byly hloupý, ale doma je do té školy od počátku nikdo nemotivuje, tak oni nejsou schopný ji zvládnout, oni nechtějí, protože nemají tu motivaci.*“

OTÁZKA 4: Jakým způsobem probíhá volba budoucího povolání a s tím spojená příprava? Kdo dětem při výběru pomáhá?

Z dotázaných 5 uvedlo, že při výběru školy se snaží vycházet ze zájmů a přání dítěte a 2 navíc uvedli, že zohledňují schopnosti daného dítěte. V 1 případě dítěti sdělí jaké má možnosti na základě známek ve škole.

S volbou povolání dětem pomáhá v každém domově několik osob. Ve všech navštívených domovech si s dětmi o volbě povolání, a tedy dalšího vzdělávání povídají v první řadě kmenové tety příslušné rodinné skupiny. V 5 případech dotázaní uvedli, že spolupracují s výchovným poradcem ve škole. Dále se na procesu rozhodování ve 3 případech podílí vedoucí vychovatel, ve 2 sociální pracovnice a ve 2 případech přímo ředitel domova. V jednom dětském domově mají sociální pracovníci, která dříve dělala výchovnou poradkyni, proto se v dané problematice dobře orientuje.

Z dotázaných 2 uvedli nějaký způsob praktického seznámení se školami – v jednom domově využívají burzu škol, v jiném se s dětmi snaží navštívit vybrané školy. V jednom případě domov spolupracuje s úřadem práce a se speciálně

pedagogickým centrem, kde se zaměřují na zajištění profesní orientace dítěte. Jiný dětský domov se cíleně zaměřuje na stav trhu práce – v jakých profesích je větší uplatnění. Informace o trhu práce získává od úřadu práce ve formě písemných podkladů.

Jako nejčastěji volené obory 2 dotázaní zmínili: truhlář, servírka, prodavačka, kuchař, kuchař-číšník.

OTÁZKA 5: Pomáháte dětem, které po dosažení zletilosti a ukončení přípravy na budoucí povolání opouští domov, se zajištěním bydlení a zaměstnání?

Všichni dotázaní odpověděli, že se snaží dětem pomáhat se zajištěním bydlení a zaměstnání. Vstupuje do toho však významný faktor, a to zájem dítěte. Na tuto skutečnost upozornili 3 dotázaní. Stává se totiž, že odcházející děti o tuto pomoc zájem nemají.

Z rozhovorů vyplývá, že zajištění práce pro odcházející děti není tak problematické. Dobrou spolupráci s úřady práce zmínili 2 dotázaní. Dále se jednotlivě domovům osvědčila např. přímá spolupráce se zaměstnavateli nebo zajištění budoucího zaměstnání již během praxe dítěte. Otázkou pak zůstává, jak dlouho se těmto mladým lidem podaří získanou práci udržet. Jeden z dotázaných k tomu uvedl: „*Ne každý to zvládne, protože to znamená být solidní a spolehlivý, tedy chodit každý den do práce. Pro řadu lidí u nás není normální přijít v pondělí ráno do práce a pracovat až do pátku.*“

Jako větší problém spatřují zajištění ubytování. V současné době jen málo zaměstnavatelů nabízí zároveň zaměstnání i ubytování. Domovy se tuto situaci snaží řešit částečně vlastními silami v podobě tzv. startovacích bytů, či „bytů na půl cesty“. Tuto možnost bydlení uvedli 4 dotázaní. Domovy, které takovou možnost nemají a nedaří se zajisti jiné bydlení, dětem nabízí jako variantu domy na půl cesty, jedná se o 3 domovy. Všichni dotázaní z těchto domovů se shodli na tom, že děti o tu možnost bydlení nemají příliš zájem, protože to vnímají jako přechod z ústavu do ústavu. Jedna z dotázaných k tomu uvedla, „*když už pak není zbylí a není jiná možnost, tak se to tím řeší, ale málokdy tam vydrží dlouho. Problém je v tom, že děti si myslí, že když je jim 18, tak tím pádem končí pravidla a dům na půl cesty má opět pravidla – s tím se hodně dětí nedokáže smířit a chtěly by větší volnost, ale oni tím ty pravidla nekončí, pravidla existují i když si pronajme byt*“

K této otázce ještě 4 dotázaní zmínili problematiku návratu do původní rodiny, děje se tak u nemalého počtu jedinců, kteří opouští dětský domov. Jeden z dotázaných řekl, že si tyto mladé lidi rodina dost často „stáhne“ zpět k sobě, protože tam mají sourozence a jsou průběžně v kontaktu. *„Rodina na ně čeká s rozpřaženou náručí, protože je to další zdroj peněz.“* Další dotázaný vidí problém v tom, že se po dobu, kdy je dítě v domově s rodinou nepracuje, takže se v 18 letech vrací zpět do dysfunkční rodiny, *„ted' záleží, jestli to dítě odolá nebo přijme její model.“* Jako nejefektivnější v tomto směru spatřuje, pokud jedinec z domova odchází k partnerovi nebo partnerce, protože se tak zpravidla dostává do zdravého prostředí, do fungující rodiny, a přejímá její modely.

OTÁZKA 6: Jaké jsou základní principy přípravy dětí na budoucí samostatný život ve vašem domově?

V odpovědích na tuto otázku se příliš společných bodů nenachází. Co uvedli shodně 4 dotázaní, je využívání nabídky různých projektů či zážitkových kurzů neziskových organizací nebo vlastní realizace projektů zaměřených na přípravu na budoucí samostatný život. Projekty jsou nejčastěji zaměřené na předávání informací a praktický nácvik různých situací, např. volání na inzerát, jednání na úřadech. Dále 3 dotázaní uvedli jako přípravu na samostatný život samotný princip fungování rodinné skupiny – tedy to, že se děti podílí na vaření, uklízení nákupech a dalších činnostech spojených s jejím chodem. Obdobně to samozřejmě funguje i v ostatních navštívených domovech.

Další odpovědi se vyskytovaly pouze jednotlivě: snaha naučit děti základním dovednostem, které jsou potřeba; samostatné bydlení pro starší děti s minimálním dohledem vychovatelů; aby dítě co nejlépe absolvovalo školu; vedení k samostatnosti; vysvětlování jak co chodí, co se kde zařizuje; seznámení s životem rodiny; snaha naučit každého jedince hospodařit s finančními prostředky.

OTÁZKA 7: Chybí podle Vašeho názoru dětem něco týkající se vybavenosti pro budoucí samostatný život?

Nejčastěji se mezi odpověďmi vyskytlo, že dětem chybí určité zázemí, pomoc v krizi, osoba, na kterou se můžou obrátit. Uvedlo tak 5 dotázaných. Nedostatek

samostatnosti uvedli 2 dotázaní, další 2 poukázali na neschopnost hospodařit s penězi. Jednotliví dotázaní u dětí dále postrádali zodpovědnost, cílevědomost – chtít něco dokázat, zejména chtít pracovat a vybavenost sociálními dovednostmi. Podle 1 dotázaného dětem nechybí nic.

OTÁZKA 8: Jaké jsou Vaše zkušenosti s pěstounskou či hostitelskou péčí? Stává se, že se děti vrací z pěstounské péče? Jak tento návrat dětí prožívají?

Odpovědi na tuto otázku jsou velmi rozdílné, což odpovídá i různým zkušenostem v oblasti pěstounské či hostitelské péče.

Snahu o umístění dětí do pěstounské péče uvedli konkrétně 4 dotázaní. Pokud se nedaří umístění dítěte do pěstounské péče, snaží se najít aspoň hostitelskou rodinu. Možnost navštěvovat funkční rodinu a mít kontakt s někým mimo domov dětem prospívá, uvedli tak 2 dotázaní.

Určité překážky v realizaci pěstounské péče spatřuje 6 dotázaných. Jako první 5 dotázaných zmínilo vyšší věk dětí – přibližně 13 let a více. O děti tohoto věku není mezi pěstouny zájem a zároveň sami děti kolikrát ani nechtějí. Dále 2 dotázaní uvedli, že bariérou pro zdárnou realizaci pěstounské péče jsou vazby dítěte na biologickou rodinu a naopak. Je to bariéra zejména pro pěstounské rodiny, protože dost často nepočítají s biologickou rodinou dítěte, a jsou pak překvapení, když si rodič chce vzít dítě jednou za 14 dní na víkend. Nebo, když o biologické rodině vědí, tak ztrácí o dítě zájem. „*Profesionální pěstouni u nás nejsou zvyklí na to, že by si rodiče brali děti např. na víkendy. Málo pěstounů je schopno tohle překousnout, berou děti jako svoje. Děti mají mít samozřejmě kontakt se svojí rodinou i pokud jsou v pěstounské péči.*“ Jeden z dotázaných uvedl, že není zájem o přechod ze strany orgánů, že není dostatek pěstounská ani hostitelských rodin.

Počty umístěných dětí do pěstounské péče jsou velmi malé. Z rozhovorů vyplynulo, že je to 1 až 2 děti ročně v rámci některých domovů a navíc ne každý rok. V jednom domově to bylo dokonce jen 1 dítě za posledních 14 let. Mnohem častěji se daří dětem hledat hostitelskou rodinu.

Při vyhledávání hostitelských rodin se 3 dotázaným osvědčuje monitorování vztahů dětí s kamarády a oslovení rodičů těchto kamarádů jako potenciálních hostitelů. Jedná se o přirozenější způsob navázání kontaktu s hostitelskou rodinou.

S pěstounskou péčí mají špatné zkušenosti 2 dotázaní. Jeden z nich uvedl, že v poslední době přichází děti, jejichž pěstounská rodina selhala, na kapacitu 36 míst mají v současnosti 6 takovýchto dětí. U 3 dotázaných jsem zaznamenal odpověď „*stává se, že se děti vrací z pěstounské péče.*“ Návrat z pěstounské péče nezaznamenaly 2 dotázané (jedna pracuje v domově přibližně 2 roky a druhá přibližně 11 let).

V otázce jak dítě prožívá návrat z pěstounské péče se objevily dva názory. V prvním případě se 3 dotázaní shodli na tom, že to pro dítě není nic příjemného, že to není jednoduché, jeden dotázaný dokonce uvedl, že je to velký problém, protože dítě tím velmi strádá, je to již druhé selhání (nejdříve rodina, nyní pěstouni). V druhém případě 2 dotázaní uvedli, že to děti „*neprožívají nijak špatně*“, že „*děti byly při návratu rádi, že jsou u nás, oddychly si.*“

Je nutné dodat, jak se zmínil jeden dotázaný, že existují dobří a špatní pěstouni.

OTÁZKA 9: Jakým způsobem probíhá spolupráce dětského domova s orgánem sociálně-právní ochrany dětí?

Většina odpovědí na tuto otázku vyházela z povinností sociálního pracovníka OSPOD. Z dotázaných 6 uvedlo, že sociální pracovnice jezdí na pravidelné návštěvy dětí jednou za 3 měsíce. Dále 6 dotázaných uvedlo spolupráci v oblasti povolování pobytů dítěte mimo zařízení (návštěvy u rodičů, tábory). Jedna z dotázaných uvedla, že se OSPOD snaží podporovat vazby mezi rodiči a děti, že je zde patrná tendence „*děti zpět do rodin*“, ale musí být samozřejmě také zájem na straně rodičů. Jiný dotázaný uvedl, že se příliš nedaří spolupráce v rámci trojúhelníku OSPOD – dětský domov-rodina, protože hned na začátku vyměří rodině poplatek za pobyt dítěte, rodina nemá na zaplacení, následně se to musí řešit exekucí, a tak vzniká bariéra pro další spolupráci domova a rodiny. V jednom případě se objevila zkušenost, že v dětském domově vědí mnohdy o rodině víc než pracovníci OSPOD, např. zda je některý z rodičů ve výkonu trestu či jaká je aktuální adresa rodičů.

Na závěr bych uvedla, že 5 dotázaných hodnotilo spolupráci s OSPOD pozitivně: „*funguje to*“, „*je to perfektní*“, „*máme poměrně odborů spolupráci, snaží se nám vycházet vstříc, snažíme si vyhovět*“, „*probíhá většinou velice vřele, komunikujeme spolu velice často.*“

OTÁZKA 10: Jak dětský domov podle Vašeho názoru napomáhá k řešení nepříznivé sociální situace dítěte?

Dotázaní odpovídali v rámci této otázky velmi různorodě, přesto se v jejich výpovědích objevily 2 společné body. Ve 4 rozhovorech se objevilo, že dětský domov pomáhá dítěti v oblasti vzdělávání, a to od dohlížení na pravidelnou docházku po výběr dalšího vzdělávání a podporou v tomto směru. Druhým společným bodem bylo, že domov umožňuje dětem kvalitně trávit volný čas, prostřednictvím různých akcí, výletů táborek, možností navštěvovat nejrůznější kroužky podle zájmů dětí, uvedli tak 4 dotázaní. Jeden z nich k tomu uvedl: „*Snažíme se jim nahradit rodinu, to znamená nejen to fyzicky (stravu, oblečení, vybavení do školy), ale snažíme se nasměrovat je k smysluplnému trávení volného času, což je dneska jedna ze společensky nejdůležitějších věcí a měla by to být jedna z priorit, protože, kdo ví jak trávit volný čas, má menší tendenci spadnout k drogám a dalšímu patologickému chování, bude se pohybovat v jiných společenských skupinách.*“

Další odpovědi byly velice individuální, objevilo se mezi nimi také, že domov dětem poskytuje obleční a další materiální vybavení, že dětem zajišťuje výchovu, preventivní programy. Uvádím další zajímavé odpovědi.

„*Myslím si tím, že dítě má možnost být někde v klidu, jistotě, v naprosto jasném zajištění. Říká se lepší špatná rodina než dobřej dětskej domov, s tím já rozhodně nesouhlasím, myslím si, že dobřej dětskej domov je lepší než špatná rodina, ve který dítě strádá a nemá podmínky pro svůj rozvoj, a tohle tady určitě je. Pro mě známkou toho, že to tu funguje je, že dítě třeba řekne, že na Vánoce nechce být doma, že chce být tady. Je to z jedný strany strašný, ale z druhý, že to u nás není taková tragédie, že než mít nějakou nejistotu doma, tak budu raději tady, kde je jasný, co bude,*“

„*Snažíme se děti vybavit pro vlastní život. naše děti chodí do škol všude možně, což podle mě koresponduje s myšlenkou integrace, kromě toho chodí také na kroužky mimo domov, přijdou tak zase do styku s jinými dětmi, lidmi.*“

5 DISKUSE

Cílem diplomové práce je zmapovat úlohu dětského domova při řešení sociální situace dítěte. Sociální situace dítěte je zde chápána jako situace a okolnosti, kdy je nutné poskytnout dítěti ochranu nebo pomoc na základě zákona o sociálně-právní ochraně dětí, zejména taková situace, která vyústí v nařízení ústavní výchovy.

Informace potřebné pro zpracování praktické části diplomové práce byly získány prostřednictvím metody dotazování, techniky rozhovoru. Jako hlavní zdroj informací sloužily rozhovory s dětmi. Pro dokreslení situace byly provedeny rozhovory s vychovateli a sociálními a pedagogickými pracovníky. Pro účely této práce bylo provedeno 89 rozhovorů s dětmi, 13 rozhovorů s vychovateli a 8 rozhovorů se sociálními a pedagogickými pracovníky. Sběr dat proběhl v 10 dětských domovech.

Výzkumu se zúčastnilo 89 dětí (100 %), nejvíce jich (77 %) bylo ve věku 13 – 17 let (graf 2). Domnívám se, že je zde souvislost s celkovým posunem věku, ve kterém děti přichází do dětského domova, směrem nahoru na 13 – 14 let. Poukazují na to rozhovory se sociálními pracovníky (otázka 2), kde tato skutečnost vyplynula ze 75 % rozhovorů.

5.1 Délka pobytu

Délka pobytu dětí v dětském domově (graf 3) se v rámci zkoumaného souboru pohybovala od 3 týdnů do 13 let. Nejvíce dětí je v dětském domově po dobu několik týdnů až 1 rok (27 %), 1,5 až 3 roky je v domově 20 % dětí, a 3,5 až 5 let je to 21 % dětí. Dále s prodlužující se délkou pobytu v dětském domově klesá počet dětí, kdy 5,5 až 7 let je v domově 12 % dětí, 8 až 10 let je to 11 % dětí a 10,5 až 13 let je to 8 % dětí. Podle mého názoru to, že nejvíce dětí je v dětském domově několik týdnů až 1 rok, souvisí se sdělením 75 % vychovatelů, kteří uvedli, že doba pobytu dětí se zkracuje, protože došlo k posunu věku příchodu do dětského domova na 13 – 14 let. Spatřuji dvě možné příčiny. První, že se zde promítá snaha pracovníků OSPOD rodině nejprve pomoci situaci řešit, a teprve pokud se to nedaří přistoupit k řešení návrhem na nařízení ústavní výchovy, tedy umístěním do dětského domova. Druhou příčinu je možné

naopak spatřovat v nedostatečné činnosti orgánů SPOD zejména z důvodu nedostatečného množství sociálních pracovníků, kteří nemají čas na systematickou práci s rodinou, aby mohla zůstat pohromadě a v případě odebrání dítě, aby se mohlo co nejdříve vrátit. Tato příčina bude zřejmě pravděpodobnější, protože je často zmiňována v literatuře. Jak uvádí Pilař (27), OSPOD mají v popisu práce především ochranu práv a nároků dětí na příznivý vývoj a řádnou výchovu, včetně jejich zájmů a působení na obnovení narušených funkcí rodiny. Jak ale mohou tuto funkci orgány OSPOD smysluplně zajišťovat, když v průměru na jednu sociální pracovníci, pracovníka, připadá více než tři sta a v nejproblematičtějších regionech dokonce téměř šest set problémových rodin. Důsledkem je pak nesystémová práce postrádající jakoukoliv prevenci selhání rodiny, ne vždy promyšlené umístování dětí do ústavní péče (někdy předčasné, někdy pozdní), absence práce s rodinou po odejmutí dítěte v rámci její revitalizace ve jménu vytvoření možnosti rychlého návratu dítěte z ústavu zpět do původní rodiny. Řešení mezní – odebrání dítěte z rodiny, se stává postupně standardním krokem ve jménu jeho dalšího zdárného vývoje.

Délka pobytu dětí v dětském domově se sice zkracuje, ale zjistila jsem, že pokud se dítě dostane do dětského domova, znamená to, že zde s velkou pravděpodobností zůstane až do dosažení zletilosti, případně na základě svého rozhodnutí o prodloužení pobytu déle. Vyplyvá to z rozhovorů se sociálními a pedagogickými pracovníky (otázka 2), kde 88 % dotázaných uvedlo, že převážná většina dětí zůstává v dětském domově do dosažení zletilosti. Navíc 71 % z nich dodalo, že ke zrušení ústavní výchovy před dosažením zletilosti dochází jen u velmi malého počtu dětí. Přitom Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině říká, že pokud soud nařídí ústavní výchovu, je pak povinen nejméně jednou za 6 měsíců přezkoumat trvání důvodů, které vedly k jejímu nařízení, navíc podle Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy má ředitel dětského domova povinnost dát příslušnému soudu podnět ke zrušení ústavní výchovy, pominuly-li důvody pro její nařízení, dále Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ukládá příslušným sociálním pracovníkům obce s rozšířenou působností nejméně jednou za 3 měsíce v období prvních 6 měsíců, a poté v souladu se zájmy dítěte podle potřeby, nejméně však jednou za 6 měsíců navštěvovat rodinu, kde dítě žije, popřípadě jiné prostředí, kde se dítě zdržuje.

Nabízí se zde otázka, do jaké míry jsou naplňovány příslušné povinnosti vymezené jednotlivými zákony, když většina dětí zůstává v domově do dosažení zletilosti, a do jaké míry se zde promítá nezájem rodiny na zlepšení situace, aby se dítě mohlo vrátit.

5.2 Vzdělání

Jak uvádí Kovařík (13), ve školských zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy musí být mimo jiné zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělání. Toto právo je zakotveno v Zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy. V rámci vzdělávání dětské domovy dohlíží na řádnou docházku dětí do školy a pomáhají dětem zejména v oblasti přípravy na budoucí povolání a s volbou vhodné školy. Z rozhovorů vyplynulo, že vychovatelé jsou nejčastěji hlavní osoby, které s dětmi komunikují o volbě budoucího povolání. Zjišťují, čemu by se chtěly děti věnovat, probírají s nimi jejich možnosti, případně usměrňují jejich nereálná přání. Ponechávat volbu na dětech se snaží 77 % dotázaných vychovatelů (otázka 11). Školní prospěch, možnost a schopnost dítěte se snaží při volbě povolání zohledňovat 62 % vychovatelů. 23 % vychovatelů uvedlo, že se s některými dětmi jedou na vybranou školu podívat. Z dotázaných sociálních a pedagogických pracovníků 63 % uvedlo (otázka 4), že snaží při volbě povolání vycházet ze zájmů a přání dítěte. Na základě rozhovorů s vychovateli a sociálními a pedagogickými pracovníky lze říci, že se ve většině případů snaží v dětských domovech respektovat přání dětí při volbě povolání. Dětské domovy v 63 % spolupracují s výchovnými poradci ve školách (otázka 4). Ve 38 % se na procesu rozhodování podílí vedoucí vychovatel domova. Podle možností daného regionu využívají některé dětské domovy, např. burzy škol nebo se snaží s dětmi navštívit vybranou školu. Některé domovy spolupracují s úřadem práce či speciálně pedagogickým centrem.

Výzkumný soubor tvořilo 62 % dětí, které jsou žáky základní školy a 38 % dětí, které navštěvují další vzdělávací stupeň (graf 4). Z nich 68 % navštěvuje učební obor zakončený výučním listem a 32 % studium zakončené maturitou (jsou zde zahrnuty 4leté obory na SOU a nástavbové studium zakončené maturitou). Se studentem vysoké školy (dále VŠ) jsem se v průběhu výzkumu nesešla. Děti nejčastěji jako výuční obor

(graf 5) volily obor cukrářka (30 %), kuchař nebo kuchař-číšník (22 %) a truhlář (13 %). Do značné míry to koresponduje i s odpověďmi sociálních a pedagogických pracovníků, kdy jako nejčastěji vybírané obory uváděli: truhlář, kuchař, kuchař-číšník, servírka, prodavačka (otázka 4). Všichni dotázaní sociální a pedagogičtí pracovníci uvedli, že většina dětí, které opouští dětský domov je vyučena, má tedy výuční list (otázka 3). Z nich 38 % uvedlo, že mají několik dětí, které navštěvují střední školu (dále SŠ), ale že se jedná jen o malé počty. Zajímavé bylo zjištění z jednoho dětského domova, že v současné době mají 4 děti navštěvující SŠ a u 3 z nich předpokládají studium na VŠ. Stává se, že v některých případech dítě nezíská ani výuční list, sdělilo tak 38 % dotázaných sociálních a pedagogických pracovníků. Jako příčinu uváděli dosažení zletilosti před dokončením školní přípravy na budoucí povolání. Plnoletý jedinec často z dětského domova odchází s tím, že školu zvládne dokončit sám, ale nastává pravý opak. Velmi pravdivé je podle mého názoru sdělení jedné vychovatelky: „*Oni, ne že by byly hloupý, ale doma je do té školy od počátku nikdo nemotivuje, tak oni nejsou schopný ji zvládnout, oni nechtějí, protože nemají tu motivaci.*“ Podle mého názoru toto sdělení koresponduje s tím, co uvádí Matoušek (23), že stálý kontakt s rodiči a jejich podpora souvisí s vysokou motivací dětí pro učení ve škole. Myslím si, že děti potřebují někoho, „pro koho“ se budou učit, komu budou svými výsledky ve škole dělat radost a kdo je bude za jejich snahu chválit, ale také povzbuzovat v případě neúspěchu.

5.3 Zájmové aktivity dětí

V rámci výzkumu byla část věnována zájmovým aktivitám dětí. Zájmovým aktivitám, které děti zajímají se může věnovat 99 % (graf 7). Pouze v 1 případě (1 %) chlapec uvedl, že nemůže – chtěl by jezdit na skateboardu, „*ale není kde a všude se mnou musí být vychovatelka*“. Děti se nejčastěji ve volném čase věnují sportovním aktivitám (graf 8), např. fotbal, tanec, floorbal, volejbal atd. Jednu či více sportovních aktivit uvedlo 84 % dětí. Na druhém místě 24 % dětí uvedlo počítač. Celkem 61 dětí navštěvuje alespoň 1 organizovanou aktivitu, kroužek (dále jen aktivita), z toho 61 % navštěvuje 1 aktivitu, 31 % navštěvuje 2 aktivity a 8 % dětí navštěvuje 3 a více aktivit (graf 9). Z dětí které navštěvují nějakou organizovanou aktivitu ji 13 % navštěvuje jen v rámci dětského domova, 16 % navštěvuje aktivity jak v domově, tak mimo domov

a 71 % dětí navštěvuje aktivity mimo dětský domov (graf 10). Aktivity mimo domov tedy navštěvuje 87 % dětí. Myslím si, že toto vysoké procento dětí, které navštěvují zájmové aktivity mimo domov je známkou toho, že se dětské domovy neuzavírají do sebe, neizolují děti před okolním světem, ale naopak podporují kontakty mimo domov. Na základě grafu 7 lze říci, že dětské domovy se celkově snaží podporovat děti v jejich zájmových aktivitách. Děti mají totiž relativně hodně volného času, a proto je důležité, jakým způsobem jej tráví. Zájmové aktivity jsou důležité i z hlediska osvojování nových sociálních zkušeností, rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností, celkově významně ovlivňují rozvoj osobnosti a společenskou orientaci. Jeden z dotázaných k oblasti zájmových aktivit uvedl: „... *snažíme se nasměřovat je k smysluplnému trávení volného času, což je dneska jedna ze společensky nejdůležitějších věcí a měla by to být jedna z priorit, protože, kdo ví jak trávit volný čas, má menší tendenci spadnout k drogám a dalšímu patologickému chování, bude se pohybovat v jiných společenských skupinách.*“

5.4 Činnosti spojené s chodem domácnosti

Chod každé domácnosti je spojen s běžnými domácími činnostmi jako, např. vaření, uklízení, péče o zahradu, praní, žehlení atd. Už jsou pryč doby, kdy všechny tyto činnosti v dětských domovech zajišťovali stálí zaměstnanci. V současnosti se děti podílí na všech činnostech spojených s chodem domácnosti (rodinné skupiny). Potvrzuje to provedený výzkum (graf 11), kde všechny děti, tedy 100 %, uvedly, že se podílí na běžných domácích činnostech. Tím, že se na nich děti podílí, mají přehled o tom, co je potřeba v běžné domácnosti zajišťovat. Myslím si, že k tomu přispívá právě rozdělení dětí do menších jednotek – rodinných skupin, které obývají oddělené bytové prostory složené z obývacího pokoje, pokojů dětí, pokoje vychovatelů, kuchyňky a sociálního zařízení, a o tyto prostory společně pečují, žijí zde. Oddělení prostor pro jednotlivé rodinné skupiny a maximální počet 8 dětí zajišťuje o něco větší soukromí, a zase se o krok přibližuje rodinnému životu.

Ve spojení s podílením se dětí na domácích činnostech bylo zkoumáno, jakým způsobem se jednotlivé činnosti rozdělují v rámci rodinné skupiny (graf 12). Nejčastěji (38 %) mají na skupině nějaký rozpis, který se pravidelně obměňuje. Dále 31 % dětí

sdělilo, že jim domácí činnosti rozděluje teta a 28 % dětí se v rodinné skupině na rozdělení domlouvá. V jedné rodinné skupině jsem se setkala s tím, že rozdělování domácích činností má na starost nejstarší z dětí. Dále byl zjišťován přístup dětí k domácím činnostem (graf 13), tedy jestli je musí vychovatelé nutit. V rozhovorech 75 % dětí uvedlo, že je nemusí nikdo nutit, ale 40 % z nich přiznalo, že je potřeba jim to připomenout, zejména pokud jsou zaujaté nějakou jinou činností. 25 % dětí uvedlo, že je musí vychovatelé nutit, ale 64 % z nich dodalo, že jen občas, někdy. Rozhovor s vychovatelem nabízí k této problematice pohled z druhé strany (otázka 7). Jako negativní hodnotilo přístup k domácím činnostem 31 % vychovatelů, podle nich to berou děti jako nutné zlo, otravu a musí je do toho nutit. Podle 15 % jsou děti většinou ochotné, podle 23 % je to s dětmi stejné jako doma – také se jim občas nechce a podle 31 % vychovatelů to děti berou jako nějakou povinnost, vědí, že musí. Většina dětí tedy nemá problém s vykonáváním domácích činností v dětském domově, ale napadá mne nakolik mají tyto činnosti zažité a jak moc si uvědomují, že patří k běžnému každodennímu životu, že to není nic, co si na ně v dětském domově vymysleli a nutí je, aby tyto činnosti dělaly.

5.5 Společné aktivity rodinné skupiny

Součástí rodinného života je vymýšlení a plánování společných aktivit (např. různé výlety, kino, společenské hry, kulturní aktivity atd.). Předpokládala jsem, že toto probíhá i v rámci rodinných skupin (graf 14). Většina dětí, tedy 89 %, uvedla, že v rodinné skupině společně vymýšlí činnosti, kterým se budou věnovat. Pouze 10 % dětí v rodinné skupině nevymýšlí činnosti společně, protože to dělá teta, starší děti pak uváděly, že „*si jde většinou každý po svém*“. Myslím si, že společné plánování aktivit a jejich realizace spadá do jednoho z principů rodinné výchovy, které uvádí Matějček a Dytrych (18) jako princip sdílení místa, času a prožitků. Společné zážitky podle mého názoru utužují vzájemné vztahy a spojují danou skupinu něčím, co ostatní neprožili, zvyšují pocit, že jedinec k příslušné skupině patří. Myslím si, že jsou pro rodinnou skupinu v dětském domově důležité společné aktivity, zejména ty, které se uskutečňují mimo prostředí domova.

Pokud děti uvedly, že v rodinné skupině vymýšlí společné aktivity, měly uvést,

kdo je navrhuje. Aktivně se svými návrhy podílí 49 % dětí. Společné aktivity nenavrhuje 42 % dětí, z nich 97 % uvedlo, že aktivity navrhují tety s tím, že se pak společně domlouvají. Kromě tety také 52 % dětí uvedlo, že společné aktivity navrhují ostatní či starší děti.

Součástí výzkumu bylo také zjistit, jak se děti cítí v rodinné skupině, jak jim tam je. To jak se v rodinné skupině cítí měly vyjádřit číselně na stupnici od 0 do 10, kde 0 představovala to nejhorší a 10 to nejlepší, poté se měly vyjádřit také slovně. Hodnocení na stupnici jsem zvolila, protože jsem předpokládala, že to bude pro děti jednodušší než se vyjadřovat slovně. Hodnotu 10 zvolilo 37 % dětí, tedy nejvíce ze zkoumaného souboru. Hodnotu 9 zvolilo 14 %, 8 zvolilo 6 %, 7 zvolilo 10 % a 6 zvolily 3 % dětí. Celkem hodnotu 6 až 10 zvolilo 70 % dětí. Neutrální hodnotu 5 zvolilo 19 % dětí a hodnotu 0 až 4, tedy negativní hodnocení zvolilo 10 % dětí. Při slovním hodnocení (graf 17) 68 % dětí sdělilo, že je jim v rodinné skupině dobře, fajn. Slovy „*líbí se mi tu*“ nebo „*je to lepší než doma*“ se vyjádřilo 15 % dětí, 10 % uvedlo, že je jim v rodinné skupině normálně a 10 % uvedlo negativní slovní hodnocení. Za velmi zajímavé považuji zjištění, že tak vysoké procento dětí se cítí v rodinné skupině dobře (hodnota 6 až 10). Myslím si, že dětský domov má v životě těchto dětí svoji úlohu, že jim poskytuje potřebné zázemí a uspokojuje jejich potřebu bezpečí a jistoty a další potřeby. Jinak by se zde podle mého názoru tolik dětí necítilo dobře. Tím nechci vyzdvihovat dětské domovy nad rodinu, ale v současnosti, kdy je práce s rodinami dětí v dětských domovech (i dalšími ohroženými dětmi) na nízké úrovni a v rodinách jen zřídka dochází ke zlepšení, tak aby se dítě mohlo vrátit (otázka 2, sociální a pedagogičtí pracovníci), dětský domov podle mého názoru v současné době lépe uspokojuje většinu potřeb dětí a je schopen lépe zajistit jejich dobrý vývoj, výchovu a vzdělání.

5.6 Jak děti vnímají pobyt v dětském domově

Vychovatelé v rámci otázky 2 odpovídali na to, jak podle jejich názoru vnímají děti svůj pobyt v dětském domově. Podle 54 % vnímají některé děti svůj pobyt v domově vesměs pozitivně. Podle výpovědí vychovatelů se jedná zejména o děti, které přichází ze špatného prostředí, jsou týrané, zanedbávané nebo jsou v domově na vlastní žádost. Jako takový trest, případně nutné zlo to děti vnímají podle názoru 31 %

vychovatelů. A 31 % vychovatelů uvedlo, že záleží z jakého důvodu dítě do domova přichází, co má za sebou. Lze souhlasit s Matouškem (23), že příchod dítěte do dětského domova znamená zcela zásadní změnu jeho dosavadního života. Způsob jakým se s touto změnou vyrovnává, je ovlivněn řadou faktorů. Patří mezi ně bezesporu jeho osobní výbava, předchozí rodinná a osobní historie, věk, ale i přijetí v novém prostředí.

5.7 Rodinná skupina jako náhradní rodina

V rámci výzkumu byla dětem položena otázka, zda vnímají rodinnou skupinu jako náhradní rodinu (graf 18). Odpověď „ne“ zazněla od 48 % dětí, odpověď „ano“ zazněla od 41 %. Rozdíl není tedy příliš velký. Podobnou otázku zodpovídali také vychovatelé. Podle názoru 46 % vychovatelů děti rodinnou skupinu nevnímají jako náhradní rodinu a 31 % si myslí, že to tak vnímají. Na základě zjištěných informací byly odpovědi dětí dány do souvislosti s dalšími otázkami, výsledky znázorňují grafy 32 až 35. Graf 33 znázorňuje vliv způsobu rozdělování domácích činností na vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny. Z grafu je patrné, že děti, které mají možnost se podílet, domlouvat na rozdělování domácích činností častěji vnímají rodinnou skupinu jako náhradní rodinu. 59 % dětí, které se na rozdělení domlouvají vnímají rodinnou skupinu jako náhradní. Jako náhradní rodinu vnímají rodinnou skupinu navíc 2 děti, v jejichž skupině má rozdělování domácích činností na starost nejstarší z dětí. Graf 34 znázorňuje zda má vliv na vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny to, jestli se děti podílí na navrhování společných aktivit rodinné skupiny. Z grafu vyplývá, že děti, které navrhují společné aktivity rodinné skupiny ji častěji vnímají jako náhradní rodinu než děti, které žádné společné aktivity nenavrhují. Myslím si, že to může být v obou případech dáno vyšší zainteresovaností a angažovaností na životě skupiny, tím že aktivně přispívají do jejího života. Na základě zjištěných výsledků lze říci, že na vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny má vliv to, zda se děti aktivně podílí na životě skupiny a na organizování společných činností. Další graf 32 znázorňuje vliv délky pobytu v dětském domově na vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny. Z grafu je vidět, že 63 % dětí, které jsou v dětském domově 5,5 roku až 13 let, vnímá rodinnou skupinu jako náhradní rodinu. Zajímavý je první sloupec grafu, kde 59 % dětí, které jsou v dětském domově několik týdnů až 1 rok, vnímá

rodinnou skupinu jako náhradní rodinu. Nedokážu říci, proč tolik dětí, které jsou v domově relativně krátce vnímá rodinnou skupinu jako náhradní rodinu. Pro vysvětlení by bylo potřeba udělat podrobnější analýzu. Poslední graf 35 je znázorněním toho, jak spolu souvisí vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny a jak se děti v rodinné skupině cítí. To, že děti v rodinné skupině cítí dobře a přitom ji nevnímají jako náhradní rodinu se nevyklučuje. Ale jak lze vidět z grafu, děti, kterým je v dětském domově dobře, častěji vnímají rodinnou skupinu jako náhradní rodinu, je tomu tak u 62 % dětí, které uvedly hodnotu 7 až 10 na otázku, jak se v rodinné skupině cítí. Na vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny má také jistý vliv délka pobytu v domově a to jak se děti celkově cítí v rodinné skupině.

Atmosféru rodinné skupiny ovlivňují samotní vychovatelé, děti je nejčastěji charakterizovaly (graf 19) jako hodné (29 %) a výrazem „dobrý“ (26 %), dále pak uváděly, že jsou „v pohodě“, přísní, že se chovají podle toho, jak se chovají děti atd. Na druhé straně měli vychovatelé charakterizovat vztahy mezi nimi a dětmi (otázka 4). Jako kamarádský jej popsalo 31 % vychovatelů, jako dobrý, že s dětmi vychází jej zhodnotilo 23 % a 15 % uvádělo, že mají s dětmi hezký, klidný a spokojený vztah. Nikdo z vychovatelů neuvědl, že by měli s dětmi nějakým způsobem konfliktní vztah.

5.8 Blízká osoba

Součástí výzkumu mezi dětmi bylo zjistit, zda mají nějakou blízkou osobou, a kdo to je. Jako blízká osoba jim byla prezentovány osoba, které se mohou svěřit, požádat ji o radu, která jim rozumí, a které důvěřují. Ze zkoumaného souboru 87 % uvedlo, že mají někoho blízkého (graf 20). Zbývajících 13 % nikoho nemá, několik dětí dodalo, že si problémy řeší raději sami. Nejčastěji (32 %) je pro děti blízkou osobou kamarád/ka, na druhém místě, tedy ve 26 % je to bratr či sestra, pro 19 % dětí je blízkou osobou teta a jen pro 12 % je to „máma“ (graf 21). Děti měly uvést pouze jednu osobu, která je jim opravdu nejbliž, protože některé jmenovaly 2 – 3 osoby. Je zajímavé, že vlastní rodič (matka) je blízkou osobou jen pro relativně malé procento dětí.

5.9 Přejchod do samostatného života

Další otázka pro děti byla zaměřena více na budoucnost. Děti měly odpovědět, zda si myslí, že jim dětský domov pomůže s přechodem do samostatného života, až jej budou muset opustit (graf 22). Převážná většina dětí, tedy 91 % si myslí, že jim bude dětský domov při odchodu do samostatného života pomáhat, pouze 3 % dětí si to nemyslí. Jakým způsobem bude domov dětem podle jejich názoru pomáhat zobrazuje graf 23. Více jak polovina dětí (56 %) si myslí, že jim v domově pomůžou se zajištěním bydlení, více než třetina dětí (37 %) si myslí, že jim pomůžou se zajištěním či hledáním zaměstnání, 26 % dětí uvedlo, že jim pomůžou finančně a 19 % dětí uvedlo, že dostanou nějaké vybavení. Podle mého názoru mají děti reálnou představu o tom, s čím jim bude dětský domov při odchodu pomáhat, případně, co jim poskytne. Jak uvádí Řezníček (31), dítěti, jemuž byl ukončen pobyt v zařízení z důvodů uvedených v § 24 odst.6 písm. b) a c) zákona č. 109/2002, se podle jeho skutečné potřeby v době propouštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem poskytne věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek v hodnotě nejvýše 15 000 korun. Ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí se mu také poskytuje poradenská pomoc se zajištěním bydlení či práce a tato pomoc se dítěti poskytuje při řešení tíživých situací i po opuštění zařízení.

To, že dětem bude dětský domov pomáhat se zajištěním bydlení a zaměstnáním potvrzují rozhovory se sociálními a pedagogickými pracovníky (otázka 5), kde všichni uvedli, že se snaží dětem při odchodu pomáhat se zajištěním bydlení a zaměstnání. Jako významný faktor při pomoci dětem 38 % dotázaných uvedlo zájem dítěte o nabízenou pomoc, stává se totiž, že odcházející děti o tuto pomoc nemají zájem. K problematice odchodu dále Řezníček (31) uvádí, problémů, které přináší ukončení ústavní výchovy, je víc a ne všechny jsou v české legislativě i praxi dostatečně konkrétně ošetřeny. Mladí lidé stojí před zásadní změnou: přecházejí z plného zabezpečení do nulové péče. A to za situace, kdy žili dlouhodobě mimo rodinný systém a často jim chybí jakékoli zázemí – rodina se o ně naprosto nezajímá. Jsem přesvědčen, že dítě, které opouští dětský domov, proto musí mít určitou dobu možnost a především jistotu, že se má kam vrátet, ptát se a dostávat odpovědi.

Sociální a pedagogičtí pracovníci (63 %) v rámci rozhovoru shodně s Řezníčkem

také uvedli, že dětem chybí určité zázemí, pomoc v krizi, osoba, na kterou se můžou obrátit (otázka 7).

Z rozhovorů se sociálními a pedagogickými pracovníky (otázka 5) vyplývá, že zajištění práce pro odcházející děti není tak problematické. Domovům se osvědčila např. přímá spolupráce se zaměstnavateli nebo zajištění budoucího zaměstnání již během praxe dítěte. Jako větší problém spatřují zajištění ubytování. Shodně uvádí Kovařík (13), že nejobtížnější je zajistit mladým lidem bydlení. V současné době jen málo zaměstnavatelů nabízí zároveň zaměstnání i ubytování. Domovy se tuto situaci snaží řešit částečně vlastními silami v podobě tzv. startovacích bytů, či „bytů na půl cesty“. Tuto možnost bydlení uvedlo 50 % dotázaných.

5.10 Příprava na samostatný život

V rámci výzkumu bylo zkoumáno, zda si děti myslí, že je v dětském domově připravují na samostatný život, a jak se to podle jejich názoru děje. 85 % dětí si myslí, že je v dětském domově připravují na samostatný život a jen 6 % dětí si myslí, že tomu tak není (graf 24). Je zajímavé, že převážná většina dětí si myslí, že jsou v domově připravovány na samostatný život. Literatura totiž uvádí opak. Matoušek (23) k problematice odchodu jedince a jeho připravenosti na samostatný život uvádí, orientace na trhu práce, ale i ve společnosti vůbec je pro ně často velice komplikovaná. Příčinou problémů jsou nereálné představy o „životě za branami dětského domova“ a nedostatek základních psychosociálních dovedností, ale také nízké dosažené vzdělání. Coady (2) také říká, že mnohem častěji mají potíže se zaměstnáním, ubytováním, trestnou činností a financemi. Podle Matouška (24) je nutné jako zásadní problém vnímat především skutečnost, že mladí lidé žijící v zařízeních náhradní péče mnohdy nejsou na odchod do samostatného života připravováni systematicky a dlouhodobě. Výsledkem je stav, kdy jsou často po zcela nedostatečné průpravě nuceni odejít do světa, který na ně není připraven a oni nejsou připraveni na něj. Problémy, se kterými se potýkají, lze v zásadě shrnout do tří velkých oblastí – sociální nepřipravenost, ekonomická nesamostatnost, chybějící emocionální podpora.

Nejčastěji (47 %), jako způsob přípravy na samostatný život, děti jmenovaly různé činnosti spojené s domácností, na kterých se podílí. Druhým nejčastěji

zmiňovaným způsobem bylo, že je tety/strejdové vychovávají, uvedlo tak 32 % dětí. Vzdělání jako součást přípravy na samostatný život zmínilo 15 % dětí (graf 25). Vychovatelé se samozřejmě snaží děti připravovat na odchod z domova a na samostatný život. Nejvíce vychovatelů (46 %) do přípravy na samostatný život uvedlo stejně jako děti péči o domácnost (otázka 9). Dále nejsou jejich odpovědi totožné s odpověďmi dětí. Jako součást přípravy dále uváděli: účast dětí v různých kurzech, projektech a seminářích (38 %), snahu vést děti k samostatnosti (31 %) a snahu naučit děti hospodařit s penězi (23 %). Nejvíce sociálních a pedagogických pracovníků (50 %) jako součást přípravy na samostatný život uvedlo využívání nabídky různých projektů či zážitkových kurzů a 37 % uvedlo samotný princip fungování rodinné skupiny – tedy to, že se děti podílí na činnostech spojených s chodem rodinné skupiny (otázka 6).

Na základě zjištěných údajů se nabízí závěr, že příprava dětí na samostatný život se zaměřuje zejména na oblast domácích činností. Podle mého názoru, lze říci, že je zde významně zastoupena, protože je nedílnou součástí každodenního života. Z odpovědí vychovatelů a sociálních a pedagogických pracovníků je patrné, že se dětské domovy snaží využívat různých seminářů, projektů či kurzů, které se zaměřují na předávání informací, zkušeností důležitých pro další samostatný život. Samozřejmě není zanedbatelné ani to, že si třetina dětí myslí, že je vychovávají, nebo že třetina vychovatelů se snaží vést děti k samostatnosti. Myslím si, že pro učinění jasných závěrů by bylo potřeba blíže prozkoumat jak jsou děti konkrétně připravovány na samostatný život.

Vychovatelé v rámci rozhovoru odpovídali na otázku, co postrádají u dětí ve smyslu výbavy potřebné pro samostatný život (otázka 8). Nejvíce vychovatelů (38 %) považuje za problematické hospodaření s financemi. Podle jejich vyjádření děti neznají cenu peněz. Jako překážku pro samostatný život 31 % vychovatelů spatřuje skutečnost, že děti dostávají vše zadarmo bez jakéhokoliv přičinění. Lepší připravenost dětí podle nich brzdí přílišná svázanost zákony a velikost dětského domova (otázka 10). Více než třetina vychovatelů vyjádřila potřebu samostatného bydlení rodinné skupiny, nebo alespoň více samostatných bytů pro starší děti.

5.11 Co pro děti znamená, když se řekne domov

Co pro tebe znamená, když se řekne domov? Matějček (22) by odpověděl, domov pro nás znamená místo, kde jsou „naši“, ti kdo k nám patří a k nimž patříme my. Místo, kde jsme přijímáni takoví, jací jsme. Kde se nemusíme přetvařovat, kde nemusíme nic předstírat, ba dokonce nesmíme nic takového dělat. Z tohoto vědomí, že jsme přijímáni, plyne pak pocit jistoty a bezpečí. Domov je přístav, kam se můžeme vracet z dobrodružných výprav do světa. Místo uklidnění a odpočinku.

Většina dětí (60 %) si s domovem spojuje rodinu (graf 26). Některé děti konkrétně jmenovaly mámu, tátu a některé navíc dodávaly děti. 6 % dětí uvedlo mámu a 8 % nedokázalo odpovědět. Většina dětí si spojuje domov s blízkými lidmi, láskou, určitým zázemím, které jim poskytuje jistotu a bezpečí, s místem, kde je jim dobře a mají tam vše potřebné. Myslím si, že děti vnímají domov ve své podstatě tak jak jej charakterizoval Matějček.

5.12 Situace v rodině před příchodem do dětského domova

Součástí výzkumu bylo, alespoň orientačně zjistit, jaká byla situace v rodině dítěte, před tím než přišlo do dětského domova. Na otázku týkající se tohoto tématu děti odpovídat nemusely, tuto možnost využilo 6 % dětí (graf 27). Odpověď, která konkrétněji přibližovala situaci v rodině poskytla více jak polovina dětí (57 %). Děti nejčastěji jmenovaly záškoláctví (29 %), fyzické násilí – bití (25 %), potíže s bydlením a jídlem (24 %), svoje „průserý“ (20 %). Tyto a další odpovědi jsou znázorněny v grafu 28. Sociální a pedagogičtí pracovníci (88 %) uvedli jako důvod umístění dítěte do dětského domova selhání rodiny, její nefunkčnost (otázka 1). Tuto skutečnost dávali do souvislosti nejčastěji s alkoholismem, drogovou závislostí trestnou činností rodičů a se špatnou finanční situací rodiny. Polovina dotázaných uvedla výchovné problémy dětí, zejména záškoláctví a drobnou trestnou činnost. Odpovědi dětí i pracovníků odráží některé obvyklé důvody umístění dítěte do ústavní výchovy, které uvádí Bittner (1): dítě je odloženo nebo opuštěno vlastními rodiči; rodiče dítěte zemřeli; dítě je psychicky, fyzicky či sexuálně zneužíváno a týráno; dítě je zanedbáváno; dítě má výchovné problémy a rodiče se o něj nedokáží starat; dítě trpí psychickým či tělesným postižením

a rodiče nejsou schopni mu zajistit náležitou péči; rodiče neplní svou rodičovskou zodpovědnost pro fyzickou či duševní nemoc delšího trvání; nepříznivá sociální situace rodiny, zejména chudoba rodiny a nevyhovující bytové podmínky.

5.13 Kontakt dítěte s rodinou

Další část výzkumu byla zaměřena na kontakt mezi dětmi a jejich rodinou. Určitý kontakt s jedním či více členy rodiny má 92 % dětí a jen 8 % dětí uvedlo, že není s nikým v kontaktu (graf 29). Matoušek (23) však uvádí, že počet dětí, které mají, a které nemají kontakt s vlastními rodiči je téměř shodný. Odpovědi vychovatelů se také více přibližují zjištěným výsledkům (otázka 3). Všichni vychovatelé odpověděli kladně na otázku, zda mají děti v jejich rodinné skupině kontakt s vlastní rodinou. Navíc 46 % z nich uvedlo, že kontakt s rodinou mají skoro všechny děti ve skupině a v jednom případě mají kontakt s někým z rodiny všechny děti. Navíc děti a jejich rodiny mají podle zákona o výkonu ochranné nebo ústavní výchovy právo na udržování vzájemného kontaktu, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv (43). Dětské domovy tento kontakt umožňují. Na základě vysokého procenta dětí, které mají kontakt s někým z rodiny se domnívám, že dětské domovy se snaží tento kontakt většinou podporovat.

Málokteré z dětí je v kontaktu pouze s jednou osobou (graf 30), přesto nejčastější osobou, se kterou je dítě v kontaktu je jeho matka (77 %), na druhém místě jsou v kontaktu se sourozenci (43 %), dále s otcem (37 %), a pak s babičkou (32 %). S dědou je v kontaktu jen 10 % dětí. Zajímavé zjištění bylo (graf 31), že více než třetina dětí (35 %) je v kontaktu s rodinou častěji než jednou týdně. Je však potřeba dodat, že se jedná převážně o kontakt telefonický. Asi jednou týdně je v kontaktu s rodinou 23 % dětí. Tedy celkem 58 % dětí je v kontaktu s někým z rodiny alespoň jednou týdně. Asi jednou za 14 dní je v kontaktu s rodinou 17 % dětí. Většina dětí je tedy podle mého názoru v kontaktu s rodinou relativně často. Toto zjištění opět podle mého názoru potvrzuje, že se dětské domovy se snaží podporovat kontakt dětí s rodinou.

Sociální a pedagogičtí pracovníci byli dotazováni na spolupráci s OSPOD. Pozitivně ji hodnotilo 63 % dotázaných. Spolupráce se týká zejména pravidelných návštěv dětí v dětském domově a povolování pobytů dítěte mimo dětský domov

(návštěvy u rodičů, tábory apod.). Pouze jedna dotázaná uvedla, že se OSPOD snaží podporovat vazby mezi rodiči a dětmi. Podle mého názoru, ačkoliv je pracovníci hodnotili spolupráci pozitivně, je většinou jen na formální úrovni, tedy to, co pracovníci OSPOD musí.

5.14 Stanovené hypotézy

1. To, zda děti vnímají svojí rodinnou skupinu jako náhradní rodinu se odvíjí od toho, nakolik a jak se podílí na spoluorganizování společných činností.

Domnívám se, že hypotéza 1 byla na základě rozhovorů s dětmi potvrzena, a to na základě grafu 33 a grafu 34. Pokud mají děti možnost se aktivně podílet na rozdělování domácích činností, vnímají častěji rodinnou skupinu jako náhradní rodinu. To samé platí u organizování společných aktivit. Děti, které navrhnou společné aktivity vnímají rodinnou skupinu jako náhradní rodinu častěji, než děti, které čekají až ostatní něco navrhnou. Na základě zjištěných údajů lze tedy říci, že vnímání rodinné skupiny jako náhradní rodiny je ovlivněno tím, jak moc děti participují na činnostech a aktivitách, které se v rámci rodinné skupiny odehrávají.

2. Tři čtvrtiny jedinců jsou, při odchodu z dětského domova, po dosažení zletilosti a ukončení přípravy na budoucí povolání, alespoň vyučeni.

K této hypotéze se vztahuje otázka 3 rozhovoru se sociálními a pedagogickými pracovníky a částečně graf 4. V rámci tohoto výzkumu považuji tři čtvrtiny za většinu. Více jak dvě třetiny dětí, které skončily povinnou školní docházku a připravují se na budoucí povolání, navštěvuje učební obor zakončený výučním listem. Lze předpokládat, že při odchodu z dětského domova budou vyučeni. Domnívám se že hypotéza 2 byla potvrzena, protože všichni dotázaní sociální a pedagogičtí pracovníci uvedli, že většina dětí, které opouští dětský domov je vyučena. V rámci zkoumaného souboru byly nejčastějšími učebními obory: cukrářka, kuchař nebo kuchař-číšník a truhlář. Studentů na střední či vysoké škole jsou v dětských domovech jen malé počty.

3. Dětské domovy pomáhají odcházejícím jedincům se zajištěním bydlení a zaměstnání.

K posouzení hypotézy byla použita otázka 5 rozhovoru se sociálními a pedagogickými pracovníky. Dále se k této hypotéze vztahuje graf 22 a graf 23. Podle mého názoru byla hypotéza potvrzena, a to na základě provedených rozhovorů se sociálními a pedagogickými pracovníky. Všichni dotázaní uvedli, že se snaží dětem při odchodu z dětského domova pomáhat se zajištěním bydlení a zaměstnání. To, že bude domov dětem při odchodu nějak pomáhat potvrzuje také rozhovor s dětmi, myslí si to téměř všechny děti (91 %). Důležité je zmínit, že dětské domovy mají zájem dětem při odchodu pomoci, ale na druhé straně musí mít dítě o tuto pomoc zájem.

6 ZÁVĚR

Cílem této práce bylo blíže zmapovat jakou úlohu hraje dětský domov při řešení sociální situace dítěte. Pro účely diplomové práce byla sociální situace dítěte chápána jako situace a okolnosti, kdy je nutné poskytnout dítěti ochranu nebo pomoc na základě zákona o sociálně-právní ochraně dětí, zejména taková situace, která vede k nařízení ústavní výchovy. V souvislosti s cílem práce byly stanoveny 3 hypotézy.

Hypotéza 1, to, zda děti vnímají svojí rodinnou skupinu jako náhradní rodinu se odvíjí od toho, nakolik a jak se podílí na spoluorganizování společných činností, byla potvrzena. Děti, které mají možnost se aktivně podílet na rozdělování domácích činností, a které navrhují společné aktivity vnímají častěji rodinnou skupinu jako náhradní rodinu.

Hypotéza 2, tři čtvrtiny jedinců jsou, při odchodu z dětského domova, po dosažení zletilosti a ukončení přípravy na budoucí povolání, alespoň vyučeni, byla potvrzena. Všichni dotázaní sociální a pedagogičtí pracovníci uvedli, že většina dětí, které opouští dětský domov je vyučena. V rámci této práce jsou tři čtvrtiny považovány za většinu.

Hypotéza 3, dětské domovy pomáhají odcházejícím jedincům se zajištěním bydlení a zaměstnání, byla potvrzena. Všichni sociální a pedagogičtí pracovníci uvedli, že se snaží dětem při odchodu z dětského domova pomáhat se zajištěním bydlení a zaměstnání.

Z výzkumu vyplývá, že dětský domov má v životě dítěte, které se do něj dostane, značnou úlohu. V podstatě mu pomáhá, aby bylo schopno se zařadit do života společnosti a být její plnohodnotnou součástí. Toto se nemusí vždy podařit, protože děti do dětského domova přichází v různém věku a s různou minulostí, což někdy významně ovlivňuje jejich budoucnost. Dětský domov dítěti v jeho sociální situaci pomáhá v podstatě vším, co pro něj dělá, co mu poskytuje, od zajištění základních potřeb po možnost dalšího osobního rozvoje. Dětské domovy např. dětem významně pomáhají se vzděláním, tedy s výběrem školy jako přípravy na budoucí povolání a snaží se je co nejvíce podpořit, aby danou školu dokončily, případně pokračovaly ve studiu. Další významnou oblastí jsou volnočasové aktivity dětí. Domovy umožňují dětem věnovat

se tomu, co je zajímavá, baví. Kromě tohoto se děti plnou měrou podílí na činnostech spojených s chodem domácnosti. A protože tyto činnosti jsou nedílnou součástí každodenního života, měly by děti být schopné v budoucnu obhospodařovat vlastní domácnost. Dětské domovy navíc nebrání dětem v kontaktu s jejich rodinou. Na základě provedeného výzkumu bylo zjištěno, že téměř všechny děti mají nějaký kontakt se svojí rodinou a více než polovina dětí je v kontaktu s rodinou alespoň jednou týdně.

Z provedeného výzkumu vyplývá, že pokud se dítě dostane do dětského domova, s velkou pravděpodobností zde zůstane do doby zletilosti. Dětský domov tak má další významnou úlohu, pomáhá dětem po dosažení zletilosti a ukončení ústavní výchovy s přechodem do samostatného života. V oblasti opouštění ústavní péče se objevuje mnoho problémů. Z provedeného výzkumu vyplynulo, že dětem, které odchází chybí zejména zázemí, nějaká pomoc v krizi, protože v současné době pokud dítě po dosažení zletilosti dětský domov opustí, domov nemá možnosti, jak tomuto jedinci v případě potřeby pomoci. Toto se jeví jako velký problém, protože dokud je dítě v domově, je dobře zajištěné, ale ve chvíli, kdy jej opustí, protože touží konečně po svobodě, zpravidla nemá téměř nic. Navíc jedinec opouštějící dětský domov v 18 či 19 letech je nezralý, často neumí hospodařit s penězi a nezná jejich hodnotu, je zvyklý na „blahobyť“ dětského domova, chybí mu zodpovědnost a má problémy s orientací a jednáním na úřadech.

Myslím si, že úloha dětského domova by neměla spočívat „pouze“ v zajišťování úkolů výchovných, vzdělávacích a sociálních. Ale dětský domov by se měl významným způsobem podílet při snaze o brzký návrat dítěte do rodiny. Měla by tak vzniknout úzká spolupráce v rámci trojúhelníku dětský domov – OSPOD – rodina, což je otázka určité reformy v této oblasti.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- 1) BITTNER, P. a kol. *Děti z ústavů*. Liga lidských práv, 2007. 72 s. ISBN 978-80-903473-4-2.
- 2) CODAY, D. Rights of Children Leaving Alternative Care. *Mezinárodní konference Následná péče a její perspektivy v systému náhradní péče o děti* [CD-ROM]. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, Člověk hledá člověka, o.s., Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009. [cit. 13. července 2009].
- 3) DUNOVSKÝ, J. – KOVAŘÍK, J. Rodina. In *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. 1. vydání. Praha: Grada, 1999. 279 s. ISBN 80-7169-254-9.
- 4) DUNOVSKÝ, J. – MATĚJČEK, Z. – BŘICHÁČEK, V. Potřeby dítěte z hlediska sociálně pediatrického. In *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. 1. vydání. Praha: Grada, 1999. 279 s. ISBN 80-7169-254-9.
- 5) DUNOVSKÝ, J. Poruchy rodiny ve vztahu k dítěti. In *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. 1. vydání. Praha: Grada, 1999. 279 s. ISBN 80-7169-254-9.
- 6) DVOŘÁK, J. *Systém náhradní výchovy* [online]. [cit. 2. července 2009]. Dostupné z: <http://www.vzd.cz/sites/default/files/System_nahradni_vychovy.pdf>.
- 7) DVOŘÁKOVÁ, J. a kol. Právní povědomí dětí z dětských domovů se školou. *Kontakt*, 2005, roč. 7, č. 1-2, s. 87-93. ISSN 1212-4117.
- 8) GABRIEL, Z. – NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1. vydání. Praha: Grada, 2008. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.
- 9) GILERNOVÁ, I. a kol. *Slovník základních pojmů z psychologie*. Praha: Fortuna, 2000. 80s. ISBN 80-7168-683-2.
- 10) GJURIČOVÁ, J. *Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995–2004*. Praha: Ministerstvo Vnitřní ČR, 2008. ISBN 978-80-254-0259-7.
- 11) HAUKOVÁ, Z. Umisťování dětí do náhradní péče o dítě. *Sociální práce*, 2005, č. 2, s. 107-123. ISSN 1213-6204.
- 12) KAHOUN, V. a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci – sociální práce II*. 1. vydání. Praha: Triton, 2007. 281 s. ISBN 978-80-7387-064-5.
- 13) KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004.

- 167 s. ISBN 80-7178-957-7.
- 14) KOVAŘÍK, J. Posuzování potřeb ohroženého dítěte. In *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.
  - 15) KRAUSOVÁ, L. – NOVOTNÁ, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vydání, Praha: ASPI, 2006. 228 s. ISBN 80-7357-214-1.
  - 16) LAURENČÍKOVÁ, K. Institucionální péče ve školských zařízeních ústavní výchovy – výzvy a limity. *Mezinárodní konference Následná péče a její perspektivy v systému náhradní péče o děti* [CD-ROM]. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, Člověk hledá člověka, o.s., Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009. [cit. 13. července 2009].
  - 17) MATĚJČEK, Z. – BUBLEOVÁ, V. – KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. 1. vydání. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 1997. 70 s. ISBN 80-85121-89-1.
  - 18) MATĚJČEK, Z. – DYTRYCH, Z. *Nevlastní rodiče a nevládní děti*. 1. vydání. Praha: Grada, 1999. 144 s. ISBN 80-7169-897-0.
  - 19) MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1. vydání. Praha: Portál, 1999. 184 s. ISBN 80-7178-304-8.
  - 20) MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 152 s. ISBN 80-7178-637-3.
  - 21) MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 1. vydání. Praha: Portál, 1994. 108 s. ISBN 80-7178-006-5.
  - 22) MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevládní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.
  - 23) MATOUŠEK, O. – PAZLAROVÁ, H. – BALDOVÁ, L. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mládeže s důrazem na mladistvé odcházející z ústavní výchovy*. 1. vydání. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka, 2008. 36 s. ISBN 978-80-254-2756-9.
  - 24) MATOUŠEK, O. a kol. *Systém náhradní péče o děti a mladistvé a následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice*. 1. vydání. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2009. 60 s. ISBN 978-80-254-4799-4.

- 25) MATOUŠEK, O. Děti mezi ústavní výchovou a rodinou: zpráva o konferenci. In *Děti mezi ústavní výchovou a rodinou. Sborník ke konferenci konané ve dnech 8. a 9.11.2007*. Praha: Národní vzdělávací fond, o.p.s. a Člověk hledá člověka, o.s., 2007. s. 4-5.
- 26) *Pěstounská péče* [online]. [cit. 4. července 2009]. Dostupné z: <http://www.fod.cz/stranky/adopce/nrp/pest_pece.htm>.
- 27) PILAŘ, J. *Náhradní výchovná péče v nahotě reality* [online]. [cit. 5. července 2009]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/obsah_clanku.php?vydani=36&rok=05&odkaz=nahradni.htm>.
- 28) PROCHÁZKOVÁ, M. Ústavní a preventivně výchovná péče o děti a mládež s poruchami chování. In *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální*. 2. vydání. Brno: Paido, 2004. 462 s. ISBN 80-7315-071-9.
- 29) *Quality4Children Standards for Out-of-Home Child Care in Europe* [online]. [cit. 15. července 2009]. Dostupné z: <http://www.quality4children.info/navigation/cms,id,31,nodeid,31,_country,at_language,en.html>.
- 30) RENOTIÉROVÁ, M. – LUDVÍKOVÁ, L. a kol. *Speciální pedagogika*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. 290 s. ISBN 80-244-0646-2.
- 31) ŘEZNÍČEK, T. *Co ovlivňuje úspěšnost dětí po odchodu z dětského domova* [online]. [cit. 5. července 2009]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/n_obsah_clanku.php?id=874>.
- 32) Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.
- 33) SLOMEK, Z. Výkon ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních. *Kontakt*, 2003, roč. 5, č. 2, s. 80-83. ISSN 212-4117.
- 34) SOBOTKOVÁ, I. *Poznámky k současné situaci v ústavní výchově dětí* [online]. [cit. 2. července 2009]. Dostupné z: <<http://anv.cz/odborne/121-poznamky-k-soucasne-situaci-v-ustavni-vychove-deti>>.
- 35) SOBOTKOVÁ, I. Proč je u nás tolik dětí v ústavech a proč jejich počet stále narůstá?. *Psychologie dnes*, 2005, č. 2, s. 4-5. ISSN 1212-6907.
- 36) STÁRKA, J. *Současný stav, mýty a nepravdy v oblasti ústavní a ochranné výchovy* [online]. [cit. 7. června 2009]. Dostupné z:

- <http://www.ochrance.cz/data/attach/doc1236_Sou%C4%8Dasn%C3%BD%20stav,%20m%C3%BDty%20a%20nepravdy.ppt>.
- 37) *Systém školských zařízení pro výkon ústavní výchovy* [online]. [cit. 2. července 2009]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/system-skolskych-zarizeni-pro-vykon-ustavni-vychovy>>.
- 38) ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
- 39) ŠULOVÁ, L. Člověk v rodině. In *Aplikovaná sociální psychologie I*. 1. vydání. Praha: Portál, 1998. 384 s. ISBN 80-7178-269-6.
- 40) TRNČÁK, J. – KLIMECKÁ, H. *Integrační aktivity sdružení Pionýr – projekt Partáci*. Olomouc, 2009. 163 s. Diplomová práce na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého. Vedoucí diplomové práce Mgr. Martin Dominik Polínek, Ph.D.
- 41) VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vydání. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.
- 42) Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, v platném znění.
- 43) *Výkonové ukazatele 2008/09 – kapitola H: Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy* [online]. [cit. 6. července 2009]. Dostupné z: <<http://www.uiv.cz/clanek/726/1664>>.
- 44) Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, v platném znění.
- 45) Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění.
- 46) Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění.
- 47) Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění.
- 48) *Zásahy veřejné moci do rodičovských práv a jejich dopad na rodinný život* [online]. [cit. 30. června 2009]. Dostupné z: <<http://www.poradna-prava.cz/dokumenty/studie.pdf>>.

8 KLÍČOVÁ SLOVA

Dětský domov

Náhradní rodinná péče

Rodina

Potřeby dítěte

Ústavní výchova

9 PŘÍLOHY

1. Rozhovor – děti v dětském domově
2. Rozhovor – vychovatel v dětském domově
3. Rozhovor – sociální nebo pedagogický pracovník dětského domova
4. Formy náhradní rodinné péče
5. Zákon č. 109/2002 Sb., § 20 – Práva a povinnosti dětí umístěných v zařízení
6. Zákon č. 109/2002 Sb., § 23 – Práva ředitele zařízení, § 24 – Povinnosti ředitele zařízení
7. Zákon č. 109/2002 Sb., § 26 – Práva a povinnosti osob odpovědných za výchovu vůči zařízení
8. Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy – počty zařízení a dětí/dívek – ve školním roce 2003/04 až 2008/09

Příloha 1

ROZHOVOR – děti v dětském domově

1. Jakým zájmovým aktivitám se věnuješ ve svém volném čase?
2. Můžeš se věnovat aktivitám, které tě zajímají?
3. Vykonáváš nějaké domácí činnosti v rámci tvé rodinné skupiny?
4. Jakým způsobem se činnosti rozdělují? Jak se určuje, kdo co udělá?
5. Musí tě teta/strejda do těchto činností nutit a připomínat ti, že je máš udělat?
6. Vymýšlíte společně činnosti, kterým se budete jako rodinná skupina věnovat?
  - Pokud ano, podílíš se na vymýšlení společných činností, navrhuješ sám/a něco, přinášíš nové nápady na společné činnosti?
  - Pokud ne, kdo určuje společné aktivity?
7. Jak se cítíš ve své rodinné skupině, jak ti tam je?
8. Jací jsou podle tvého názoru vychovatelé v tvé rodinné skupině?
9. Máš nějakou blízkou osobu, které se můžeš svěřit, požádat ji o radu, která ti rozumí?
10. Pokud zůstaneš v dětském domově do dosažení zletilosti (18 let) nebo do ukončení přípravy na povolání, a budeš pak muset domov opustit, myslíš si, že ti pomůže s přechodem do samostatného života mimo domov?
11. Jakým způsobem ti podle tvého názoru bude domov pomáhat?
12. Myslíš si, že tě v dětském domově připravují na samostatný život? Jak se to podle tvého názoru děje?
13. Co pro tebe znamená, když se řekne domov? (Co se ti vybaví?)
14. Řekni mi prosím, co bylo předtím, než jsi přišel/a do dětského domova?
15. Jak jsi například trávil/a svůj čas, co jsi dělal/a... ?
16. Máš kontakt se svojí rodinou, příbuznými?
  - Pokud ano, s kým jsi v kontaktu? Jak často jste v kontaktu?
17. Jak dlouho žiješ v dětském domově?
18. Jsi chlapec – dívka?
19. Kolik je ti let? ...
20. Jakou školu navštěvuješ?

ROZHOVOR – vychovatel v dětském domově

1. Jak dlouho pracujete v DD?
2. Jak podle Vašeho názoru a zkušeností vnímají děti pobyt v dětském domově?
3. Mají děti ve vaší rodinné skupině kontakt s vlastní rodinou?
4. Jak byste charakterizoval/a vztahy mezi Vámi a dětmi z vaší rodinné skupiny?
5. Daří se navazovat s dětmi hlubší vztahy? Co se Vám osvědčilo při jejich navazování, utužování?
6. Vnímají děti podle Vašeho názoru rodinnou skupinu jako náhradní rodinu? Mohou ji tak někdy vnímat?
7. Jak děti přistupují k domácím činnostem spojených s chodem rodinné skupiny?
8. Co postrádáte u dětí ve smyslu výbavy potřebné pro běžný samostatný život?
9. Jak se snažíte děti připravovat na odchod z dětského domova a na budoucí život mimo domov?
10. Co podle Vás brzdí lepší připravenost dětí na samostatný život?
11. Jak se podílíte na volbě povolání? Kam se snažíte děti směřovat?
12. Jaké máte zkušenosti s pěstounskou či hostitelskou péčí?

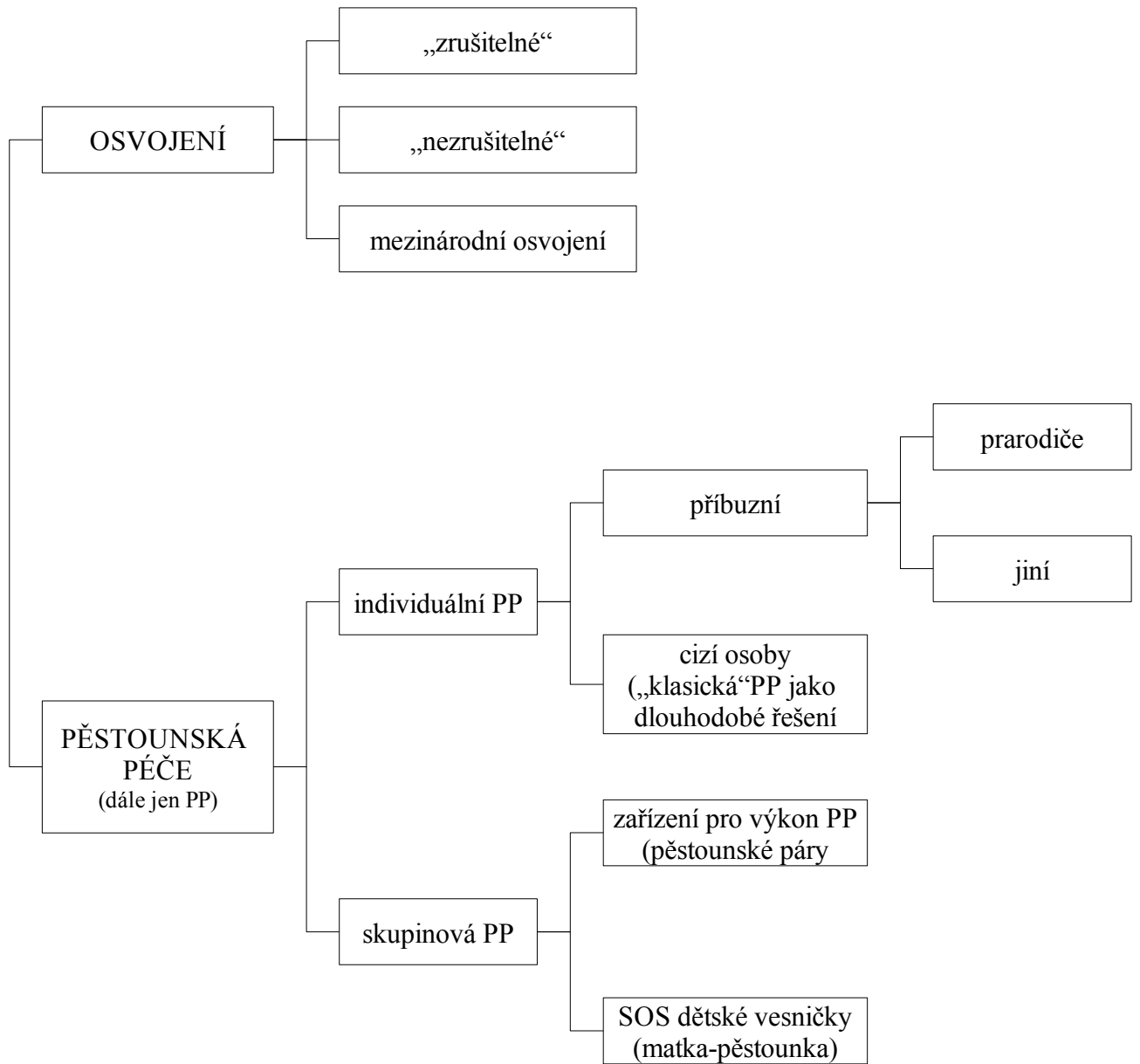
Příloha 3

ROZHOVOR – sociální nebo pedagogický pracovník dětského domova

1. Jaké jsou nejčastější důvody umístění dětí do dětského domova?
2. Jak dlouho děti zůstávají ve vašem domově?
  - Kolik jich zůstává do doby zletilosti?
  - Kolik se jich vrací zpět do rodin před dosažením zletilosti?
3. Jaké vzdělání mají mladí lidé, kteří po dosažení zletilosti a ukončení přípravy na budoucí povolání opouští dětský domov?
4. Jakým způsobem probíhá volba budoucího povolání a s tím spojená příprava?
  - Kdo dětem při výběru pomáhá?
5. Pomáháte dětem, které po dosažení zletilosti a ukončení přípravy na budoucí povolání opouští domov, se zajištěním bydlení a zaměstnání?
6. Jaké jsou základní principy přípravy dětí na budoucí samostatný život ve vašem domově?
7. Chybí podle Vašeho názoru dětem něco týkající se vybavenosti pro budoucí samostatný život?
8. Jaké jsou Vaše zkušenosti s pěstounskou či hostitelskou péčí? Stává se, že se děti vrací z pěstounské péče? Jak tento návrat prožívají?
9. Jakým způsobem probíhá spolupráce dětského domova s orgánem sociálně právní ochrany dětí?
10. Jak dětský domov podle Vašeho názoru napomáhá k řešení nepříznivé sociální situace dítěte?

Formy náhradní rodinné péče

Zákon č. 109/2002 Sb.
§ 20
Práva a povinnosti dětí umístěných v zařízení

(1) Dítě má právo

- a) na zajištění plného přímého zaopatření,
- b) na rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností,
- c) na respektování lidské důstojnosti,
- d) na společné umístění se svými sourozenci, nebrání-li tomu závažné okolnosti ve vývoji a vztazích sourozenců,
- e) na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání v souladu s jeho schopnostmi, nadáním a potřebami,
- f) na svobodu náboženství, při respektování práv a povinností osob odpovědných za výchovu usměrňovat dítě v míře odpovídající jeho rozumovým schopnostem,
- g) být seznámeno se svými právy a povinnostmi,
- h) účastnit se činností a aktivit zařízení organizovaných v rámci výchovného programu s výjimkou zákazu či omezení v rámci opatření ve výchově, stanovených tímto zákonem, obracet se se žádostmi, stížnostmi a návrhy na ředitele a pedagogické pracovníky zařízení a požadovat, aby podání adresovaná příslušným státním orgánům, orgánům územní samosprávy a právníkům a fyzickým osobám, jsou-li pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany, byla ze zařízení odeslána v následující pracovní den po jejich odevzdání pracovníkům zařízení, a to bez kontroly jejich obsahu,
- i) vyjádřit svůj názor na zamýšlená a prováděná opatření, která se ho dotýkají; názorům dítěte musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti,
- j) požádat o osobní rozhovor a uskutečnit osobní rozhovor s pověřeným zaměstnancem orgánu sociálně-právní ochrany dětí,⁷⁾ zaměstnancem České školní inspekce, ministerstva nebo orgánu kraje, a to bez přítomnosti dalších osob,
- k) být hodnoceno a odměňováno a ke svému hodnocení se vyjadřovat,
- l) na informace o stavu svých úspor či pohledávek,
- m) na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu za podmínek stanovených tímto zákonem, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv,
- n) přijímat v zařízení se souhlasem pedagogického pracovníka návštěvy osob, které nejsou uvedeny v písmenu n),
- o) opustit samostatně se souhlasem pedagogického pracovníka zařízení za účelem vycházky, pokud se jedná o dítě starší 7 let věku.

(2) Dítě má povinnost

- a) plnit ustanovení vnitřního řádu,
- b) dodržovat předpisy a pokyny k ochraně bezpečnosti a zdraví, s nimiž bylo řádně seznámeno,
- c) hradit ze svých příjmů náklady spojené s přepravou do zařízení, které neoprávněně opustilo nebo se do něj nevrátilo,
- d) poskytnout na výzvu ředitele doklady o svých příjmech, předat do úschovy na výzvu ředitele předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost; doba
- e) úschovy těchto předmětů nesmí přesáhnout dobu pobytu dítěte v zařízení a při jeho ukončení musí být tyto předměty dítěti nebo osobě odpovědné za výchovu vydány.

(3) Na děti, kterým je poskytována preventivně výchovná péče podle § 16, se vztahují ustanovení odstavce 1 s výjimkou písmen a) a o) a odstavce 2 s výjimkou písmen c) a d).

Zákon č. 109/2002 Sb.
§ 23
Práva ředitele zařízení

(1) Ředitel zařízení je oprávněn v zájmu úspěšné výchovy dětí

- povolit po předchozím písemném souhlasu okresního úřadu dítěti, kterému byla nařízena ústavní výchova, pobyt u rodičů, popřípadě u jiných fyzických osob, a je-li dítě umístěno v zařízení
- a) na základě žádosti osob odpovědných za výchovu, povolit takový pobyt u jiných fyzických osob jen po předchozím písemném souhlasu osob odpovědných za výchovu, pokud získání tohoto souhlasu nebrání vážná překážka; podmínky pobytu dítěte mimo zařízení stanoví zvláštní právní předpis,
  - b) dovolit pobyt dítěte s nařízenou ústavní výchovou u osob odpovědných za výchovu, a to na základě jejich písemné žádosti a písemného souhlasu okresního úřadu příslušného podle trvalého pobytu dítěte; jedná-li se o dítě s uloženou ochrannou výchovou, je oprávněn dát soudu návrh k jeho podmíněnému umístění mimo zařízení,
  - c) dovolit dítěti po dokončení povinné školní docházky přechodné ubytování mimo zařízení v souvislosti s jeho studiem nebo pracovním poměrem,
  - d) zrušit pobyt podle písmena a) nebo pobyt podle písmena b) nebo přechodné ubytování podle písmena c), jestliže se dítě řádně nechová nebo péče o něj není dostatečně zabezpečena nebo došlo-li ke změně důvodů, pro něž byl pobyt mimo zařízení povolen; jedná-li se o dítě s uloženou ochrannou výchovou, dá soudu podnět k jeho rozhodnutí,
  - e) zakázat nebo přerušit návštěvu osob odpovědných za výchovu nebo jiných osob v zařízení v případě jejich nevhodného chování, které by nepříznivě působilo na výchovu dětí,
  - f) být přítomen při otevření listovní nebo balíkové zásilky dítětem, pokud je důvodné podezření, že zásilka má z výchovného hlediska závadný obsah nebo by mohla ohrozit zdraví či bezpečnost dětí, a uschovat ji na dobu omezenou dnem propuštění dítěte ze zařízení,
  - g) převzít od dítěte do dočasné úschovy cenné předměty, finanční hotovost převyšující výši kapesného stanoveného v § 31 a předměty ohrožující výchovu, zdraví či bezpečnost dětí; písemný zápis o převzetí ověřený ředitelem, dalším odborným pracovníkem zařízení a dítětem je založen do osobní dokumentace dítěte,
  - h) povolit dětem starším 15 let cestovat do místa pobytu podle písmen a), b) a přechodného ubytování bez dozoru,
  - i) zakázat z vážných výchovných důvodů pobyt dítěte u osob odpovědných za výchovu, popřípadě u osob blízkých, a to nejdéle na 30 dnů v období následujících 3 měsíců,
  - j) schvalovat opatření ve výchově podle § 21 navržená příslušným pedagogickým pracovníkem,
  - k) dát příkaz k umístění dítěte do oddělené místnosti,
  - l) zastoupit dítě v běžných záležitostech,
  - m) žádat dítě o poskytnutí dokladů o jeho příjmech,
  - n) udělit souhlas dítěti k přijetí návštěv osob neuvedených v § 20 odst. 1 písm. n),
  - o) rozhodovat o úhradě dalších nákladů podle § 2 odst. 9.

(2) Ředitel zařízení v odůvodněných případech může požádat specializované zdravotnické pracoviště o určení skutečného věku cizinců, a to na náklady zařízení.

§ 24
Povinnosti ředitele zařízení

(1) Ředitel zařízení je povinen

- a) seznámit dítě s jeho právy a povinnostmi,
- b) oznámit neprodleně okresnímu úřadu jméno a příjmení dítěte, jsou-li splněny podmínky pro jeho osvojení nebo pěstounskou péči,
- c) předat dítě podle rozhodnutí okresního úřadu do péče budoucího osvojitele nebo pěstouna,
- d) dát příslušnému soudu podnět ke zrušení ústavní výchovy, pominuly-li důvody pro její nařízení,
- e) dát příslušnému soudu podnět ke zrušení ochranné výchovy, jestliže bylo dosaženo účelu ochranné

- výchovy nebo pominuly-li před jejím započítáním okolnosti, pro něž byla uložena,
- f) předběžně projednat postup podle písmen c) až e) s příslušným okresním úřadem a osobami odpovědnými za výchovu,
  - g) podat po předchozím projednání s příslušným okresním úřadem příslušnému soudu podnět k prodloužení ústavní výchovy nebo podat návrh na prodloužení ochranné výchovy, vyžaduje-li to zájem dítěte,
  - h) podávat informace o dítěti osobám odpovědným za výchovu nebo okresním úřadům na jejich žádost,
  - i) projednat předem opatření zásadní důležitosti s osobami odpovědnými za výchovu dítěte, nehrozí-li nebezpečí z prodlení, a bezodkladně je informovat o provedeném opatření; nejsou-li dosažitelné, navrhnout soudu ustanovení opatrovníka,
  - j) informovat v zájmu zaručení návaznosti péče příslušný okresní úřad o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení, a to v termínu nejméně 6 měsíců před propuštěním dítěte,
  - k) umožnit dítěti, které má být propuštěno ze zařízení z důvodu zletilosti, jednání se sociálním kurátorem,
  - l) propustit dítě mladší 15 let podle § 23 odst. 1 písm. a) a b) pouze v doprovodu osob odpovědných za výchovu, nepožádají-li v této věci písemně o jiný postup,
  - m) uskutečňovat program rozvoje osobnosti dítěte a záznamy o jeho plnění.

(2) Ředitel zařízení je dále povinen

- a) vydávat a měnit vnitřní řád zařízení, a to po jeho schválení ředitelem příslušného diagnostického ústavu,
oznamovat bezodkladně příslušnému diagnostickému ústavu změny v počtech dětí a podstatné informace o účinnosti uskutečňovaných soudních rozhodnutí o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo předběžném opatření,
- b) oznamovat neprodleně příslušnému diagnostickému ústavu jméno a příjmení dítěte, které bylo oznámeno okresnímu úřadu podle odstavce 1 písm. b) jako vhodné pro osvojení nebo ke svěření do pěstounské péče,
- c) stanovit výši příspěvku na úhradu péče poskytované dětem v zařízení,
- d) vydávat rozhodnutí o úhradě nákladů na zdravotní péči, léčiva a zdravotnické prostředky, hrazené zařízením podle § 2 odst. 8 písm. d),
předat dítě mladší 18 let po ukončení jeho pobytu v zařízení osobám odpovědným za výchovu nebo jiným osobám uvedeným v rozhodnutí, na jehož základě dochází k propuštění dítěte, nedošlo-li k předání dítěte dříve; současně těmto osobám předá věci, jež jsou ve vlastnictví dítěte,
- e) informovat nezaopatřenou osobu o možnosti podat žádost o uzavření smlouvy o prodlouženém pobytu v zařízení podle § 2 odst. 7.

(3) Ředitel diagnostického ústavu

- a) vydá bezodkladně stanoviska k návrhům vnitřních řádů zařízení ve svém územním obvodu,
- b) vydává a mění vnitřní řád diagnostického ústavu po předchozím souhlasu ministerstva.

(4) Ředitel zařízení uzavře smlouvu o prodlouženém pobytu v zařízení podle § 2 odst. 7 s nezaopatřenou osobou, připravuje-li se tato osoba soustavně na budoucí povolání i po dosažení zletilosti, a to na základě její žádosti.

(5) Ředitel zařízení ukončí pobyt dítěte v zařízení

- a) jestliže soud zrušil ústavní výchovu nebo ochrannou výchovu,
- b) dosáhne-li zletilosti, pokud v zařízení dobrovolně nesetrvá do ukončení přípravy na povolání,
- c) dosáhne-li věku 19 let, byla-li mu prodloužena ústavní výchova nebo ochranná výchova, pokud v zařízení dobrovolně nesetrvá do ukončení přípravy na povolání,
- d) jestliže rozhodnutí soudu o osvojení nebo o svěření dítěte do pěstounské péče nabylo právní moci,
- e) po uplynutí 3 měsíců od vykonatelnosti předběžného opatření u dítěte, nebylo-li před uplynutím této doby zahájeno řízení ve věci samé.

Zákon č. 109/2002 Sb.

§ 26

Práva a povinnosti osob odpovědných za výchovu vůči zařízení

(1) Osoby odpovědné za výchovu mají právo

- a) na informace o dítěti, a to na základě své žádosti,
- b) vyjadřovat se k návrhu opatření zásadní důležitosti ve vztahu k dítěti, nehrozí-li nebezpečí z prodlení a na informace o provedeném opatření,
- c) na udržování kontaktu s dítětem, nebrání-li tomu závažné okolnosti ohrožující dítě,
- d) na poradenskou pomoc zařízení ve věcech výchovné péče o dítě,
- e) písemně požádat ředitele zařízení o povolení pobytu dítěte u osob podle § 23 odst. 1 písm. a) a b).

(2) Osoby odpovědné za výchovu dětí umísťovaných do zařízení na základě rozhodnutí soudu mají zejména povinnost

- a) hradit příspěvek na úhradu péče poskytované dětem v zařízeních podle § 27, 28, § 29 odst. 3 a § 30,
- b) při předání dítěte do určeného zařízení předat současně dokumentaci uvedenou v § 5 odst. 5,
- c) zajistit doprovod dítěte mladšího 15 let v případech postupu podle § 23 odst. 1 písm. a) a b) a § 24 odst. 5 písm. a), popřípadě požádat písemně v této věci o jiný postup,
- d) seznámit se s vnitřním řádem zařízení a dodržovat jeho ustanovení,
- e) oznámit bezodkladně zařízení podstatné okolnosti pobytu dítěte u nich, týkající se zejména jeho zdraví a výchovy,
- f) předat dítěti umístěnému do zařízení na základě jejich žádosti finanční částku jako kapesné ve výši stanovené v § 31,
- g) hradit náklady na zdravotní péči, léčiva a zdravotnické prostředky poskytnuté dítěti, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění, pokud byly poskytovány na jejich žádost.

Příloha 8

**Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy – počty zařízení a dětí/dívek –
ve školním roce 2003/04 až 2008/09**

		2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Zařízení							
Celkem		198	219	225	229	230	232
v tom	dětský domov	134	148	149	153	155	155
	výchovný ústav	35	33	34	34	33	34
	diagnostický ústav	12	14	13	14	14	14
	dětský domov se školou	17	24	29	28	28	29
Děti							
Celkem		7 250	7 590	7 621	7 459	7 427	7 820
v tom	dětský domov	4 657	4 867	4 869	4 815	4 618	4 739
	výchovný ústav	1 544	1 479	1 420	1 404	1 430	1 546
	diagnostický ústav	494	501	537	516	705	793
	dětský domov se školou	555	743	795	724	674	742
Dívky							
Celkem		2 909	3 017	3 038	2 980	2 953	3 146
v tom	dětský domov	2 155	2 234	2 227	2 210	2 123	2 178
	výchovný ústav	404	393	386	387	384	426
	diagnostický ústav	212	212	229	233	286	356
	dětský domov se školou	138	178	196	150	160	186

Zdroj: databáze UIV